

ΠΑΝΔΩΡΑ

1 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ, 1861.

ΤΟΜΟΣ ΙΑ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 261.

ΜΩΣΕΙΛΑΜΑ ΚΑΙ ΜΩΑΜΕΘ

ἤτοι

ἡ τελευταία τοῦ Μωάμεθ ἐπιστολή.

—ooo—

Κατὰ τὸ ἔνατον τῆς Ἑγίρας ἔτος (630 μ. Χρ. συνεπληρώθη ἡ τελικὴ κατάκτησις ἀπάσης τῆς ἀρκτικῆς χερσονήσου καὶ ἡ ὑποταγὴ αὐτῆς εἰς τοῦ Μωάμεθ τὰ ὄπλα· οἱ διάφοροι ἡγεμόνες τῶν διεσκορπισμένων φυλῶν προσήρχοντο τότε εἰς τὴν πόλιν τοῦ προφήτου Μεδίαν ἵνα καταθέσωσι τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως εἰς τὸν ἀπόστολον τοῦ Ἰσλάμ, καὶ νὰ ὀρκισθῶσιν αὐτῷ ὑπακοὴν αἰώνιαν. Ἔως τότε αἱ μακρὰν τῆς παραλίας καὶ πέραν τῆς ἐρήμου, ἐπὶ τῶν μεθορίων τῆς Παλαιστίνης καὶ Περσίας διατρίβουσαι φυλαὶ, καθὼς καὶ οἱ τὴν λοιπὴν ἅπασαν εὐδαίμονα Ἀραβίαν νεμόμενοι λαοὶ περιέμενον ἀνυπομόνωσιν τὴν ἐκβάσιν τοῦ μεταξὺ Μέκκας καὶ Μεδίνας ἐμυλλίου πολέμου, ἵνα κηρυθῶσιν ὑπὲρ τοῦ νέου προφήτου ἢ τοῦ παλαιοῦ θεοσκεύματος τῶν Κορεϊσσιῶν· ἀλλ' ἅμα ἐναγκαλισθέντων τούτων τὸ νέον δόγμα, πάντες οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πατριῶν αὐτοπροσώπως ἢ δι' ἀπεσταλμένων ἐπρόσφεραν τὴν ὑποταγὴν των καὶ ἐκηρύχθησαν Μουσουλμάνοι. Οὕτως ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ· «ὅταν ὁ θεὸς καταπέμψῃ ἡμῖν τὴν βοήθειάν του ἀνωθεν καὶ τὴν νίκην, τότε

ὄψεσθε τοὺς ἀνθρώπους προσέρχεσθαι μετὰ σπουδῆς τῇ πίστει τοῦ Ἰσλάμ.»

Εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων ἡγεμόνων ἦτο Μωσεΐλαμα ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Ἰνεϋριῶν, ὁ δυνάστης τῆς πόλεως Ἰεμάμας καὶ τῆς περὶ αὐτὴν ἐκτεταμένης ἐμωνόμου ἐπαρχίας ἐπὶ τῆς χώρας Νεγιδ'· οὗτος περὶ τὸ τέλος τοῦ ἑνάτου τῆς Ἑγίρας ἔτους (ἀρχὰς τοῦ 634 μ. Χρ.), ἐλθὼν ἐπὶ κεφαλῆς μεγάλῃς ἐκ μέρους τῆς φυλῆς του πρεσβείας εἰς Μεδίαν, ὅπου διέτριβεν ὁ Μωάμεθ διατάσσων τὰ περὶ τὴν συνοδίαν τῶν διὰ τὴν ἱεράν πόλιν Μέκκην ὑπὸ τὴν ἄγηγίαν τοῦ Ἄβου - Βέκερ ἀποδημούντων προσκυνητῶν, κατέθεσε τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως τοῦ Ἰσλάμ εἰς τοῦ προφήτου τὰς χεῖρας, ἐν ὀνόματι ἑαυτοῦ καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν τελουσῶν πατριῶν. Ἡ συνοδία τῶν ἐκ διαφόρων τῆς Ἀραβίας χωρῶν πολυπληθέστερον ἢ ἄλλοτε συναθροισθέντων προσκυνητῶν εἶχεν ἤδη ἀναχωρηθεὶς ἐκ Μεδίνας καὶ ἦτο καθ' ὁδὸν διὰ τὴν πόλιν τοῦ προσκυνητηρίου Μέκκην, ὅτε ὁ Μωάμεθ ἀπεράσισε νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τῆς εὐκαιρίας τούτου πολυπληθοῦς πανηγύρεως ἵνα δημοσιωσῇ νέας τινας τοῦ Κορανίου περιεκτάς, περὶ τῶν μεταξὺ Μουσουλμάνων καὶ ἀπίστων σχέσεων ὅθεν κατ' ἐπιταγὴν του ἀνεχώρησεν ὁ Ἄλῆς ἐκ τῆς Μεδίνας, καὶ ἐλθὼν εἰς Μέκκην ἀνέγνω εἰς ἐπήκοον τοῦ λαοῦ τῶν πιστῶν τὸ κεφάλαιον τοῦ Κορανίου τὸ ἐπιγραφόμενον «ἡ Μετάνοια ἢ περὶ Ἀτελειῶν (El Berat),» τὸ τελευταῖον κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν, ἀν καὶ τὸ ἔνατον κατὰ τὴν νῦν ἐν τῷ Κορανίῳ ἐπικρατοῦσαν τάξιν.

Ἄμα ἀρχομένου τοῦ δεκάτου τῆς Ἑγίρας ἔτους (περὶ τὰ μέσα τοῦ 631 μ. Χρ.) αἱ μόλις ὑποταχθεῖσαι ἐπαρχίαι ἤρχισαν νὰ στασιάζωσιν ὑποκινούμεναι ὑπὸ δικόρων κενωδύων ἀνδρῶν, οἵτινες διὰ τοῦ σχίσματος καὶ τῶν αἰρέσεων προσεπάθουν νὰ γίνωσιν ἐφάμιλλοι τοῦ προφήτου καὶ συμμερισθῶσι τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ καὶ τὸ κράτος. Τοιοῦτοι τρεῖς ἀνεφάνησαν σχεδὸν συγχρόνως, καλοῦντες ἑαυτοὺς προφήτας, ὑπὸ δὲ τῶν ὀρθοδόξων Μουσουλμάνων ἀποστάται νομιζόμενοι καὶ αἰρεσιάρχαι· εἰς ἐξ αὐτῶν ἦτο Τολέϊχάς τις εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Νεγιδ, καὶ ἕτερος ὁ Ἄσουαδ ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Ἀνασιῶν, ὅστις ἐπέτυχεν νὰ ἐλκίσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὰς πόλεις Νεγρὰν καὶ Σανά· τὸ μεγαλειότερον μέρος τῆς χώρας Ἰεμέν ὑπέταξεν εἰς τὸν νόμον τοῦ δευτέρου τούτου ψευδοπροφήτου, καὶ οὕτω πάντες οἱ Ὀμηρίται ἐγκατέλιπον τὸν μόλις ἀσπασθέντα τὴν πίστιν τοῦ Ἰσλάμ καὶ ἠκολούθησαν τὸ νέον δόγμα· ἀλλ' ἡ σκληρότης τοῦ αἰμοχαροῦς τούτου δυνάστου, ὅστις δὲν ἐφείσθη οὔτε αὐτῆς τῆς ζωῆς τοῦ πενθεροῦ του, ἔφερε τὴν καταστροφὴν του, καὶ ἠλευθέρωσε τὸν Μωάμεθ ἐνός τῶν κραταιοτέρων του ἀντιπάλων· διάφοροι πιστοὶ Μουσουλμάνοι, τὴν ἰδίαν ζωὴν θέσαντες ὑπὲρ τοῦ προφήτου, εἰσῆλθον νύκτωρ εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ αἰρεσιάρχου, καὶ βοηθεία τῆς ἰδίας συζύγου του τὸν ἐφόνευσαν περὶ τὸν τρίτον μῆνα τοῦ ἐνδεκάτου τῆς Ἑγίρας ἔτους ἔτους (ἀρχὰς Ἰουνίου τοῦ 632 μ. Χρ.) τὴν ἐπαύριον οἱ Μουέζιν ἐψάλλον ἐκ τῶν ὑψικουρῶν πύργων τῶν ναῶν, ὅτι « οὐκ ἔστι θεὸς εἰ μὴ ὁ θεός, καὶ Μωάμεθ ἔστιν ὁ ἀπόστολος τοῦ Θεοῦ, » καὶ πᾶσα ἡ χώρα Ἰεμέν ἐπανάληθεν εἰς τὴν πίστιν τοῦ ἀληθοῦς Ἰσλάμ. Ἡ κεφαλὴ τοῦ ψευδοπροφήτου ἐστάλη πρὸς τὸν Μωάμεθ, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐπρόφρασε, διότι δὲν ἦτο πλέον μεταξύ τῶν ζώντων.

Ἄλλος ψευδοπροφήτης ἀνέστη κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, ὁ ἴδιος ἄνω βῆθεις Μωσεΐλαμα, ὅστις πρὸ ἐνός μόλις ἔτους εἶχεν ὁμολογήσει πίστιν εἰς τὸν Μωάμεθ. Οὗτος, ἀνὴρ εὐγλωττος καὶ ἀνδρείος πολεμιστῆς, ἄμα ἐπιστρέψας εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἰεμάμαν, ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ βελτιώσεις εἰς τὸ κείμενον τοῦ Κορανίου, καὶ νὰ προσθήσῃ κερφαλαῖα τινα, ἐπιβεβαιούμενα μὲν τὴν θεῖαν τοῦ Μωάμεθ ἀποστολήν, ἀποδίδοντα δὲ καὶ εἰς τὸν Μωσεΐλαμα τὰ ἴδια προσόντα, καὶ τὸν τίτλον « τοῦ ἐκλεκτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ συναποστόλου τοῦ Μωάμεθ εἰς ἀποκάλυψιν καὶ φωτισμὸν τῶν ἐθνῶν. » Ἀρχηγὸς ὢν μεγάλης φυλῆς, τῶν Ἰνεϋφίων, ἔξοχος καὶ ἐπιφανῆς διὰ τὸ γένος καὶ τὴν προσωπικὴν του ἀνδρίαν, μεγάλης ἀπολαύων ἐπιφροῆς μεταξύ τῶν ἰδίων ὑπηκόων καὶ τῶν περικειμένων φυλῶν ἀπάσης τῆς χώρας Νεγιδ, ἤρχισε νὰ κηρύττῃ τοῦ νόμου τὴν ἀνασκέυασιν καὶ τὴν θεῖαν ἑαυτοῦ ἀποστολήν. Μόνοι αἱ περὶ αὐτὸν φυλαὶ ἐδέχθησαν τὸ κήρυγμα αὐτοῦ καὶ προσῆλθον εἰς τὴν νέαν πίστιν· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐξήρκει εἰς τὴν δοξομανίαν αὐτοῦ, ἐν ᾧ μάλιστα ἐβλάπε τὸν Μωάμεθ κύριον πάσης τῆς λοιπῆς ἀραβικῆς χερσονήσου καὶ ἀρχηγὸν παλαιάρχου στρατοῦ, ἐτόλμου εἰς τοῦ προφήτου τὸ νεῦμα νὰ ἐπιπέσῃ κατ'

αὐτοῦ καὶ νὰ διασκεδάσῃ τὰ σχέδιά του· ὅθεν ἐξελέξατο τὴν καλλιτέραν μερίδα, καὶ ἀντὶ τῆς πρὶν ὁμολογηθείσης πίστεως καὶ ὑποταγῆς ἢ τῆς ἀμέσως ἀκολουθησάσης ἀποστασίας, προσέφερε τῷ Μωάμεθ σύμπραξιν καὶ συμμαχίαν, μετὰ τὴν ἐξ ἴσου διαμοίρασιν τῆς πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἐπὶ τῶν Μουσουλμάνων ἐξουσίας.

Ὁ Μωάμεθ ἐνασχολούμενος εἰσέτι εἰς τὴν κατὰ τοῦ Ἄσουαδ ἐκστρατεῖαν, ἔδωκε διαταγὰς εἰς τὸν Ἀλῆν ἵνα πορευθῇ μετὰ στρατοῦ εἰς Ἰεμέν καὶ εἰρηνοποιήσῃ τὴν ἐπαρχίαν, αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος ἦλθεν εἰς Μέκκαν ἵνα προσκυνήσῃ ἐκεῖ τὸ τελευταῖον κατὰ τὰς ἐορτάς τῶν θυσιῶν ἠρχίζον ἤδη ὁ τελευταῖος μῆν τοῦ δεκάτου τῆς Ἑγίρας ἔτους, καὶ αὐτὴ ἡ εἰς Μέκκαν ἀποδημία τοῦ Μωάμεθ ὠνομάσθη παρὰ τῶν Μουσουλμάνων ἀποδημία τοῦ τελευταίου ἀσπασμοῦ, διότι κατ' αὐτὴν προεῖπεν ὁ προφήτης τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὅτι ἤγγικεν τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Ἐπιστρέψας ὁ Μωάμεθ εἰς Μεδίναν δὲν ἐξῆλθε πλέον τῆς οἰκίας του καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἀκολουθῶν δύο μηνῶν, οἵτινες ἦσαν οἱ πρῶτοι τοῦ ἐνδεκάτου τῆς Ἑγίρας ἔτους καὶ οἱ τελευταῖοι τοῦ βίου του. Ἀπέθανε δὲ μετὰ δεκαπενθήμερον ἀσθένειαν τὴν 12 τοῦ τρίτου μηνὸς Ράβι ἐλ ἄουελ, τοῦ ἐνδεκάτου ἔτους τῆς Ἑγίρας (8 Ἰουνίου 632 μ. Χρ.) χωρὶς νὰ προσδιορίσῃ διάδοχον εἰς τὴν ἀρτισύστατον θεοκρατικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν, ἀν καὶ δι' ὁμοθυμῶν προσφωνήσεως τῶν πιστῶν ἀνηγορεύθη διάδοχος ὁ πενθερός του, πατὴρ τῆς Αἰσσας, Ἄβου - Βέκερ, ὅστις διαρκούσης τῆς ἀσθενείας τοῦ Μωάμεθ, εἶχεν ἐπιτραπῆ παρὰ τοῦ τελευταίου νὰ ἀπαγγέλλῃ τὰς προσευχὰς ἀντ' αὐτοῦ εἰς ἐπήκοον τοῦ λαοῦ. Ὁ προφήτης ἦτο κληνρὸς ἐτι, καὶ ἐπερίμενε τὴν ἐκδασιν τῆς κατὰ τῆς χώρας Ἰεμέν ἐκστρατείας, ὅτε ὁ Μωσεΐλαμα ἔγραψεν αὐτῷ σύντομον μὲν, ἀλλὰ φιλικωτάτην ἐπιστολήν μετὰ τοιαύτης περιήτου λέξεως· « Μωσεΐλαμα ἀπόστολος τοῦ Θεοῦ, τῷ ἀποστόλῳ τοῦ Θεοῦ Μωάμεθ. Εἰρήνη σοι· ἔστω σοι τὸ ἡμισυ τῆς γῆς, ἐμοὶ δὲ τὸ ἕτερον ἡμισυ. » Ἀλλ' ὁ Μωάμεθ ἀνάγκην συνεταίρου μὴ ἔχων εἰς τὸ θεοκρατικὸν του ἀξίωμα ἀλλ' ἀμέσου καὶ ἀπολύτου ὑποταγῆς, ἀπήντησεν· « Ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τοῦ οἰκτιρμονοῦ καὶ ἐλεούντος Μωσεΐλαμα τῷ ψευδοπροφήτῃ, ὅτι εἰρήνη ἔσται μόνῳ τῷ ἀκολουθοῦντι τὴν ὀρθὴν πίστιν, ὅτι ἡ γῆ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ δώσει αὐτὴν εἰς κληρονομίαν ἐκείνῳ τῶν δούλων αὐτοῦ ᾧ ἠδύνασεν, ὅτι ἐπὶ τέλους καταστροφὴ ἀναγγέλλεται τῷ Μωσεΐλαμα καὶ τοῖς ὀπαδοῖς αὐτοῦ. » Αὕτη ἦτο ἡ τελευταία ἐπιστολὴ τοῦ Μωάμεθ, συμπιπίουσα μετὰ τὴν προτελευταίαν ἐβδομάδα τῆς ζωῆς του, ἧτοι τέλη Μαΐου 632 μ. Χρ. Συγχρόνως ἐδόθη διαταγὴ εἰς τὸν Ἀλῆν νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἰεμέν καὶ ἔπειτα νὰ στραφῇ κατὰ τῆς χώρας Νεγιδ πρὸς ἐνεργὸν καὶ δραστήριον καταπίεσιν τοῦ σχίσματος διὰ τῶν ὄπλων. Ὁ πραγματῆς ἀπέθανεν, ὡς προεῖπομεν, ἐν τῷ μεταξύ, καὶ ὁ Μωσεΐλαμα εἰς φανερόν τότε ἀνταρσίαν ἀνύψωσεν ἰδίαν ἑαυτοῦ σημαίαν καὶ συνήθροισεν περὶ αὐτὴν τὰς νομαδικὰς τοῦ Νεγιδ φυλάς,

Ἄβου - Βέκερ ὁ πρῶτος Χαλίφης (1) ἦτοι διάδοχος· ἐνόμισεν πρῶτιστον χρέος του, μετὰ τὴν ταφήν τοῦ προφήτου, νὰ κηρύξῃ τὸν ἱερὸν πόλεμον καὶ νὰ δώσῃ πέρασ εἰς τοῦ Μωσεΐλαμα τὴν ἀποστασίαν, ἐμπιστευθεὶς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐκ 40,000 ἀνδρῶν συγκειμένου μωαμεθανικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν εἰρήνην Χάλεδ (2) τὸν ἐπικαλούμενον *Σεῖφος Θεοῦ* (Seif Allah ἀραβιστί), τὸν ἀνδρειότερον ἐκ τῶν μουσουλμάνων στρατηγῶν τοῦ καιροῦ του, καὶ προπύργιον τοῦ Ἰσλαμισμοῦ.

Ὁ στρατὸς τῶν πιστῶν ὑπὸ τὸν Χάλεδ καὶ οἱ ἀποστάται ὑπὸ τὸν Μωσεΐλαμα ἀπηντήθησαν καὶ συνῆλθον εἰς μάχην αἰματηράν πλησίον τῆς Ἀκράθας, ὅπου κατὰ πρῶτον οἱ Μωαμεθανοὶ ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν· ἀλλ' ἡ προσωπικὴ τοῦ Χάλεδ ἀνδρεία, ὁρμήσαντος μόνου κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἵνα σταματήσῃ τὸν χεῖμαρρον τῶν αἰρετικῶν, ἀνεξωπύρρησε καὶ πάλιν τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ἰσλάμ, οἵτινες ἐπιστρέψαντες ἐκ νέου καὶ συναθροισθέντες περὶ τὸ ἀήτητον αὐτῶν στρατηγῶν, ἠλλαξεν τῆς μάχης τὴν μορφήν. Οἱ Μωσεΐλαμίται ἤρχισαν νὰ ὑποχωρῶσι καὶ νὰ φεύγωσιν ἀπὸ προσώπου τῶν ἀγρίως ἐπιτεθέντων αὐτοῖς Μωαμεθανῶν, ἀφήσαντες 40,000 πτωμάτων ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον ψευδοπροφήτην, φανευθέντα ὑπὸ Ἄβουσσινῶν τινος, ὀνόματι Οὐάχα, ὅστις τὸν διεπέρασε διὰ τῆς λόγχης. Ὁ θάνατος τοῦ Μωσεΐλαμα ἔθεσε πέρασ εἰς τὸ σχίσμα, ἀλλ' ἡ νίκη ἠγοράσθη ἀκριβῶς, διότι τὸ ἄθος τῶν ἀνδρειότερων πολεμιστῶν τοῦ Ἰσλάμ ἔπεσε κατ' ἐκείνην τὴν θλιβεράν καὶ ἀποφράδα ἡμέραν, ὅτε ἐσφαρίσθη διὰ τοῦ αἵματος ἡ τοῦ Μωάμεθ πίστις.

Ἐνδεκα παρῆλθον ἔκτοτε ὀλόκληροι αἰῶνες· -- Κατὰ τὸ 459 ἔτος τῆς Ἑγίρας (1746 μ. Χρ.) βασιλεύοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει Μαχμούτ Χάν τοῦ Α', σουλτάνου καὶ Χαλίφου, ἡ αἵρεσις ὑψωσεν ἐκ νέου τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς ἰδίας ὀρεινῆς χώρας Νεγιδ. ἕτερος Μωάμεθ, υἱὸς τοῦ Ἀβδ-ούλ-Οὐάχαδ ἀνεφάνη ἀναμορφωτῆς τῆς ἐκπεσούσης δῆθεν πίστεως τοῦ Ἰσλάμ, ἄλλος Λουθηρὸς μωαμεθανός, ἀρχηγὸς γενόμενος τῶν ἐξ αὐτοῦ κληθέντων Οὐαχαβιτῶν ἢ τοῖς διαμαρτυρομένων τοῦ μωαμεθισμοῦ. Κατὰ τὸ κήρυγμα τοῦ νέου αἰρεσιάρχου τὸ κείμενον τοῦ Κορανίου καὶ τοῦ Ἰσλάμ ἡ πίστις ἐνοθεύθησαν καὶ παρποιήθησαν παρὰ τε τῶν δυτικῶν Μωαμεθανῶν (Σουνιτῶν) καὶ παρὰ τῶν ἀνατολικῶν σχιζματικῶν (Σχιιτῶν ἢ τοῖς Περσῶν) διὰ καινοτομιῶν καὶ παραδόσεων ὑποβολιμαίων· ὅθεν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀβδ-ούλ-Οὐάχαδ καὶ οἱ ὀπαδοὶ του, ἐν αἷς καὶ ὁ προστάτης τοῦ νέου δόγματος Ἄβου Σαούδ, ὁ ἡγεμὸν τῆς χώρας Νεγιδ, διεμαρτυρήθησαν καὶ συνέταξαν νέαν τῆς πίστεως ὁμολογίαν εἰς Δεβρῆϊαν τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἡγεμο-

νίας, καὶ ὠρίσθησαν τὴν ἐξόντων τῆς ἐπὶ τῶν ἱερῶν τόπων ἐξουσίας τῶν τελευταίων ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδρευόντων σουλτάνων Χαλιφῶν, καὶ τὴν ὀλοτελή τῆς μωαμεθικῆς ὀρθοδόξιας κατατροπήν· Μετὰ τριῶν ἐτῶν ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς Συρίας καὶ τῶν χωρῶν τοῦ Εὐφράτου, διωκόμενοι ἐπὶ τινα καιρὸν ὑπὸ τῶν ὀθωμανικῶν στρατευμάτων τῆς Μέκκας, Λαμασκῶ, Βαγδάτ καὶ Βασόρας καὶ περιουκλούμενοι πανταχόθεν περιορίσθησαν οἱ Οὐαχαβίται εἰς τὴν χώραν τῶν Νεγιδ, ἐκεῖθεν ὁμοῦς ἐξαπλωθέντες καὶ πάλιν ὑπέταξαν κατὰ μικρὸν πᾶσαν τὴν Ἀραβίαν εἰς τὴν ἐξουσίαν των καὶ εἰς τὴν νέαν αὐτῶν διδασκαλίαν.

Περὶ τὸ ἔτος 1217 τῆς Ἑγίρας (1802 μ. Χρ.) βασιλεύοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ σουλτάνου Σελίμ Χάν τοῦ Γ', συναθροισθέντες καὶ πάλιν οἱ Οὐαχαβίται ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν των περὶ τῆς πρωτεύουσας των Δεβρῆϊας ἠτοιμάσθησαν ἐκ νέου εἰς ἱερὸν πόλεμον· πᾶσα ἡ Ἀραβία ἔτρεμεν ἀκούουσα τὸ ὄνομα τοῦ Ἀβδ-ούλ-Ἀζίζ, διαδόχου τοῦ Ἄβου-Σαούδ, ἐν ᾧ ὁ σατράπης τῆς Βαγδάτ καὶ ὁ σερῆφης τῆς Μέκκας εἰς μάτην προσεπάθουν νὰ ἀναγκασθῶσι τὴν ὁρμὴν τῶν κατακτητῶν. Ὁ Ἀβδ-ούλ-Ἀζίζ ἐξεπρόρρησε τὰς ἱερὰς πόλεις Μέκκαν καὶ Μεδίναν κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος 1217 τῆς Ἑγίρας (1802 μ. Χρ.), κατέσφαξε τοὺς κατοίκους, διεσκόρπισε τὰς πολυπληθεῖς τῶν πρὸς τὰ ἐκεῖ ἱερὰ ἀποδημόντων προσκυνητῶν συναδίας, ἐσύλησε τοὺς ναοὺς καὶ διῆλθε τὴν χώραν ἐν πυρὶ καὶ μαχαίρᾳ· μετὰ φρίκης ἤκουσαν οἱ εὐσεβεῖς Μουσουλμάνοι ἀπὸ τοῦ ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ μέχρι τῶν ἰνδικῶν θαλασσῶν καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξεινοῦ πόντου μέχρι αὐτῶν τοῦ Νεῖλου τῶν πηγῶν, ὅτι διηρπάγησαν οἱ ναοὶ τῶν ἱερῶν πόλεων καὶ ἐβδελύθησαν τὰ ἄγια τῶν ἁγίων, καὶ ὅτι κατεσφάγησαν αἱ διάφοροι πρὸς τὰ ἐκεῖ τῶν εὐαγῶν προσκυνητῶν συναδία· ἔτη ὀλόκληρα παρῆλθον καὶ οὐδεὶς Μωαμεθανὸς ἐτόλμα νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἱερώτατον πρὸς πάντα Μουσουλμάνων χρέος, τὴν εἰς τὰς ἱερὰς πόλεις ἀποδημίαν, ἀν καὶ τὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα ἀνέκτισαν τὴν Μέκκαν καὶ Μεδίναν κατὰ τὸ 1218 τῆς Ἑγίρας ἔτος (1803 μ. Χρ.). Ἡ πανώλης καὶ εὐφλογία ἀποδεκατίζουσαι τὸν στρατὸν τῶν Οὐαχαβιτῶν ἐπὶ τὸν ὡς πληγὴ κατὰ τῶν αἰρετικῶν εἰς βοήθειαν τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος τῶν πιστῶν Μωαμεθανῶν, καὶ ἔσωσαν τὸ ἀπειλούμενον οἰκοδόμημα τοῦ Ἰσλαμισμοῦ. Τὸν Ἀβδ-ούλ-Ἀζίζ δολοφονηθέντα διεδέχθη ὁ υἱὸς του Σαούδ, πολεμιστῆς διακεκριμένος εἰς τὸν στρατὸν τῶν διαμαρτυρομένων αἰρετικῶν· οὗτος ἐπρόβησεν ἐκ νέου τὴν Μεδίναν καὶ ἐξαπλωσε τὴν κυριαρχίαν του μέχρι τοῦ περσικοῦ κόλπου· κατὰ τὸ 1220 ἔτος τῆς Ἑγίρας (1805) ἡ ἐκ Λαμασκῶ προερχομένη μεγάλη προσκυνητῶν συνοδία δὲν ἠδυνήθη ἄλλως νὰ λάβῃ ἀδείαν ἐλευθέρως διαβάσεως εἰ μὴ διὰ σημαντικῆς χρηματικῆς θυσίας καὶ ὑπὸ τὸν ὄρον γενικοῦ ἀφοπλισμοῦ καὶ ἐπιστροφῆς τῆς παρακολουθούσης στρατιωτικῆς φυλακῆς. Δύο ἔτη μετέπειτα, τὸ 1222 τῆς Ἑγίρας (1807 μ. Χ.) εἰσῆλθον οἱ Οὐαχαβίται εἰς τὴν Μέκκαν, καὶ ἡ ἀρχηγὴ, Λεηλασία καὶ σφαγὴ ἐ-

(1) Χαλίφης καὶ οὐχὶ Χαλίφης, ἄρ-βιστί Χαλίφης = τοποτηρητῆς καὶ διάδοχος, ἐκ τοῦ ῥήματος χαλίφα = τόπος ἐπέχειν, ἐπέχουσαι, ἀκολουθεῖν, διαδέχεσθαι.

(2) « Ἀμῆρὰς ὁ Χάλεδος, ἐν λιγούσι μάχησαν τοῦ Θεοῦ, » κατὰ τὸν Θεοφάνην ἐν τῇ Χρονογραφίᾳ αὐτοῦ.

γειναν τρομερώτεροι και αιματωδέστεροι παρ' ἄλλοτε· κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πρὸς κινήσεως ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ὄρους Ἀραράτ, οἱ Οὐαχαβίται ἐβάνθησαν εἰς τὴν κοιλάδα ἑνοπλοὶ περὶ τὰς 45,000 ἐπὶ καμήλων δρομάδων, μετ' ἄλλων 1,000 καμήλων φορητῶν κύριοι τῶν ἐπὶ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης ὄχυρῶν πόλεων, ἐξαιρουμένης τῆς περιουσίμου διὰ τὸν καφὲν τῆς Μόχας, καὶ τινῶν ἄλλων μικροτέρων τῆς Ἰεμέν, οἱ Οὐαχαβίται κατέστησαν κράταιοι καὶ τρομεροὶ γείτονες καὶ πρὸς αὐτὸ ἔτι τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου.

Τέλος ὁ σουλτάν Μαχμούτ ὁ Γ', κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1226 τῆς Ἑγίρας ἔτους (1811), προσέταξε τὸν ἀντίβασιλέα τῆς Αἰγύπτου Μεχμετ-Ἀλῆν νὰ κινήσῃ κατὰ τῶν Οὐαχαβιτῶν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἀγίων τόπων, τοὺς ὁποίους κατεῖχον ἔτι οἱ διαμαρτυρούμενοι οὗτοι· ὁ Μεχμετ-Ἀλῆς ἀπέστειλε κατὰ τὸ 1227 τῆς Ἑγίρας (1812 μ. Χ.) τὸν υἱὸν τοῦ Γωσσούν μετὰ δυνάμεις πολλῆς Αἰγυπτίων καὶ Ἀλβανῶν, ἐν ᾧ ὁ ἡγεμὼν τῶν Οὐαχαβιτῶν ἐμίρης Σαοῦδ ἔτρεξεν ἐναντίον αὐτῶν πρὸς βοήθειαν καὶ ἐπικουρίαν τῶν εἰς Μέκκαν καὶ Μεδίναν φρουρῶν, μετὰ στρατοῦ ἀριθμοῦντος περὶ τὰς 40,000 πολεμιστῶν. Ὁ πόλεμος ἤρχισε καὶ ἐτελείωσε κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος ὑπὲρ τῶν Οὐαχαβιτῶν· ἀλλὰ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ ἀκολουθοῦ 1228 τῆς Ἑγίρας ἔτους (1813 μ. Χ.) οἱ Αἰγύπτιοι κατετρόπωσαν τοὺς αἰρετικούς, καὶ ἐπανώρθωσαν τὸ κράτος τοῦ Σουλτάνου καὶ Χαλίφου Μαχμούτ τοῦ Γ', ἐπὶ τῶν πόλεων Μεδίνας, Γέδδας καὶ Μέκκας· εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην πόλιν εἰσῆλθον οἱ Αἰγύπτιοι τὸν Μάρτιον τοῦ 1813 μ. Χ. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἰδίου ἔτους ἐφθασεν εἰς Γέδδαν καὶ αὐτὸς τῆς Αἰγύπτου ὁ ἀντιβασιλεὺς μετὰ τῆς ἀλβανικῆς φρουρᾶς του, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν ὁ υἱὸς τοῦ Γωσσούν καὶ ὁ σερῖφης τῆς Μέκκας Γαλίπ (1). Οὗτος κατηγορηθεὶς ὡς τὰ τῶν Οὐαχαβιτῶν φρονῶν ἐν τῷ κρυπτῷ, ἐβρίθθη κατὰ προσταγὴν τοῦ ἀντιβασιλέως εἰς τὰς φυλακάς, καὶ μετέπειτα ἐξωρίσθη εἰς Θεσσαλονίκην μετὰ τῶν τεσσάρων υἱῶν του, ὅπου καὶ ἔμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του κατὰ τὸ ἔτος τῆς Ἑγίρας 1232 (1817), ἐν ᾧ ὁ Οὐαχαβίτης στρατηγὸς ἔβεν Χάσσαν ἐλ-Κάλαῦ, σταλεὶς αἰχμάλωτος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπεκεφαλίσθη ὡς αἰρετικός.

Τὰ κατορθώματα τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ κατεσίγησαν τὸ ἀρειμάνιον πνεῦμα τῶν φανατικῶν Οὐαχαβιτῶν μέχρις οὗτου μετὰ τέσσαρα μόλις ἔτη ἢ πάντοτε ὑπακούουσα θρησκευτικῆ φλόξ ἀνέλαμψε καὶ ὑψώθη ἐκ νέου τρομερώτερα παρ' ἄλλοτε. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1230 τῆς Ἑγίρας ἔτους (1815) συνῆλθεν ὁ αἰγυπτιακὸς στρατὸς κατὰ τὴν ἐκ Μέκκας πρὸς τὰ ὄρη τῶν Οὐαχαβιτῶν ἀγούσαν ὁδὸν περὶ τὴν πέραν τῆς Ταίφας πόλιν Κουλάκ, ὅπου μετέβη καὶ ὁ ἴδιος Μεχμετ-Ἀλῆς μετὰ πολλοῦ ἰππικοῦ. Οἱ

Οὐαχαβίται 25,000 πεζοὶ, καὶ 5,000 ἀναβάται καμήλων δρομάδων, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φαϊσῶλ δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ Σαοῦδ ἐπετέθησαν πρῶτοι κατὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ, ὅστις ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ δώδεκα πλεθρόλα· ἀλλὰ παραβάντες τὰς ὁδηγίας τοῦ ἀποθανόντος Σαοῦδ, ὅστις πάντοτε τοὺς ἀπέτρεπε τοῦ νὰ ἀρῆνωσι τὰς ὄχυρὰς θέσεις των, καὶ τοὺς συνεδούλευε νὰ μὴ πολεμῶσιν εἰς ὀμαλὰ χωρὶς, ὤρμησαν εἰς καταδίωξιν τῶν ἐπικουρῶν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ Ἀλβανῶν, καὶ ἠκολούθησαν τοὺς δολίως φεύγοντας μέχρις ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀσκητοῦς πεδιάδος. Τοῦτο περ ἔμενε καὶ ὁ Μεχμετ-Ἀλῆς, ὅστις εἰρῶν τὴν ἀρμολίαν ὤρην, περιεκυκλωσε τότε τοὺς αἰρετικούς διὰ τοῦ εἰς ἐπεδρεϊάν παραμένοντος ἰππικοῦ του, καὶ τοὺς ἀπέκοψεν ἀπὸ τῆς εἰς τὰ ὄρη ἀγούσης ὁδοῦ. Οἱ φεύγοντες Ἀλβανοὶ ἐστράφησαν κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἀπροσδοκῆτως καὶ ἤνοιξαν τὸ πῦρ κατὰ τῶν δικόντων αἰρετικῶν. Οἱ Οὐαχαβίται εὐρεθέντες μεταξύ δύο πρῶν ἐκάλυψαν τὸ πεδὶον τῆς μάχης μετὰ τὰ πτώματά των· 15,000 διαμαρτυρούμενων ἔπεσαν κατ' ἐκείνην τὴν ἀγρίαν καὶ φοικώδη ἡμέραν.

Ὁ υἱὸς τοῦ Σαοῦδ, ἐμίρης Ἀβδ-Ἄλλαχ, ἠναγκάσθη νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Μεχμετ-Ἀλῆ, τοῦ στρατηγούντος Γωσσούν πασσα, ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς ἡγεμονίας του Δεβρέϊα ἐπονεϊδίστον διὰ τοὺς Οὐαχαβίτας εἰρήνην· ἀλλὰ θέλοντος τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν Ἀβδ-Ἄλλαχ νὰ πορευθῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου νὰ ἀποκηρύξῃ δημοσίᾳ τὴν αἵρεσιν, καὶ νὰ τύχῃ συγχωρήσεως καὶ ἀρέσεως παρὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ Χαλίφου Μαχμούτ τοῦ Γ', ὁ ἡγεμὼν τῶν Οὐαχαβιτῶν ἐκήρυξεν ἐκ νέου τὸν πόλεμον, ὅστις διήρκεσε περὶ τὰ δύο ἔτη, μέχρις οὗ πολιορκηθεὶς ὁ Ἀβδ Ἄλλαχ ἐπτά ὀλικλήρους μῆνας ἐντὸς τῆς ὄχυρᾶς καθέδρας του Δεβρέϊας ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Μεχμετ-Ἀλῆ, τοῦ στρατηγοῦ Ἰβραὶμ πατσα, ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ εἰς τοῦτον, ὅστις τὸν καθήρεσε καὶ τὸν ἀπέστειλεν εἰς τὸν πατέρα του, τὸν ἀντιβασιλέα. Ὁ δὲ Μεχμετ-Ἀλῆς τὸν ἔπεμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου τὸν ἀπεκεφαλίσαν ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας τὸ 1233 ἔτος τῆς Ἑγίρας (1818). Μετὰ τὴν ἐκπολιόρκησιν καὶ καταστροφὴν τῆς Δεβρέϊας κατεβλήθη ἡ αἵρεσις καὶ διεσκοπίσθησαν οἱ αἰρετικοὶ, ἀλλὰ τὸ δόγμα των ἐξακολουθεῖ ἔτι μεταξύ τῶν Ἀράβων τῆς ὀρεινῆς χώρας Νεγιδ καὶ διατηρεῖται εἰς μοναδικὰς τινὰς φυλάς τῆς Ἰεμέν.

Παρὰ τῷ σερῖφῃ τῆς Μέκκας Γαλίπ, ὅστις ἐπὶ ὑπονοίᾳ ὅτι ἐφρόνει τὰ τῶν Οὐαχαβιτῶν καθρέθη καὶ ἐξωρίσθη, διετέλει ἀνθρωπὸς τις ὀνομαζόμενος Ἀβδ-ἐλ Γαυέζ· παρὰ τούτου ἠγόρασεν εἰς τῶν ἀκολουθῶν τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, καλούμενος Ἀβδ-Ἄλλαχ Βέδρ ἐλ Μώγραπυ, γερογράφον τι ἐπὶ διηθήρας, ἐν εἰδῇ φυλακτῆριου δεδιπλωμένον, φέρον αὐτὴν τοῦ προφήτου Μωάμεθ τὴν σφραγίδα· πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς νομιμότητος τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς γνησιότητος τοῦ χειρογράφου συνετάχθη πρωτόκολλον ἐν τῇ πόλει Ταίφα, ὅπου καὶ ἐγένετο ἡ πράξις

φέρουσα ἡμερομηνίαν 23 τοῦ μηνὸς Ῥαγίπ 1229 τῆς Ἑγίρας (10 ἰουλίου 1814). Τὸ χειρόγραφον διεσώζετο μεταξύ τῶν Οὐαχαβιτῶν τοῦ Νεγιδ, καὶ ἐν τῷ μεταξύ τῶν ταραχῶν καὶ ἀκαταστασιῶν τοῦ ἱεροῦ πολέμου, περιέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἀβδ-ἐλ Γαυέζ, ὁπαδοῦ τοῦ Σερῖφου τῆς Μέκκας Γαλίπ, ὅστις τὸ ἐπώλησεν εἰς τὸν Ἀβδ-Ἄλλαχ-Βέδρ· οἱ κληρονόμοι τούτου περιελθόντες ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν εἰς παντελεῖ πένιαν, παρέδωκαν ἑαυτοὺς καὶ τὸ ἱερὸν κειμήλιον μετ' ἀδηνουσίας καὶ ἐξ ἀνάγκης εἰς τῶν ἀπίστων Φράγκων τὴν κερδοσκοπίαν.

Τὸ χειρόγραφον ἐπὶ δερμάτος γαζέλλης, κάλλιστα διατετηρημένον καὶ μόνον ἐν μέρει σκοληκώδρωτον φέρε κουφικὸς χαρακτῆρας, ὁμοίους τῆς προεκδοθείσης παρ' ἐμοῦ ἐπιστολῆς τοῦ Μωάμεθ πρὸς Αἰγυπτίους (ἰδὲ Πανδῶρ. φυλλ. 237. σελ. 487, ἀλλ' εἶναι μᾶλλον ἐκείνης κεκαλλιγραφημένον καὶ ἐπιμελεστέρας ὡς πρὸς τὴν τομὴν τῶν ἐν τέλει ἐκαστου στίχου λέξεων ὀρθογραφίας· κατὰ τὰ ἄλλα φέρε τὸν ἴδιον τῆς προειρημένης ἐπιστολῆς τύπον, καὶ τὴν ἰδίαν τοῦ Μωάμεθ σφραγίδα. Ἡ παλαιότης τῆς γραφικῆς τοῦ ἐγγράφου τούτου ὕλης καὶ τῶν χαρακτῆρων ἢ ἀρχαιοτάτης εἶναι πασιφανῆ καὶ ἀναμφισβήτητα· τὸ ἱστορικὸν τῆς διασώσεως τοῦ χειρογράφου, καὶ αὐτὴ ἢ ἐπ' αὐτοῦ παρὰ τοῦ μωαμεθανικοῦ κόσμου ἀναγνωρίζομένη τοῦ προφήτου σφραγίς, ἐγγυῶνται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ παραποιήσεως, ἢ ἀπλοῦ τινος ἀντιγράφου, ἀλλ' ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χειρόγραφον εἶναι αὐτὸ τὸ πρωτότυπον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Μωάμεθ πρὸς Μωσεϊλαμα τὸν ψευδοπροφήτην, καὶ περιέχει τὰ ἐξῆς κατὰ λέξιν καὶ κατὰ στίχον, ὡς δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐκ τοῦ ἐπισυναπτομένου ἐν τῇ σελ. 503 ὁμοιοτύπου.

α Ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ τοῦ οἰκτιρῆμονος καὶ ἐλεοῦντος, παρὰ Μωάμεθ ἀποστόλου
 β τοῦ θεοῦ Μωσεϊλαμα τῷ ψευδοπροφήτῃ. Εἰρήνη τῷ
 γ ἀκολουθοῦντι τὴν ὀρθοδοξίαν. Ἀλλ' ἐπὶ τούτοις ἡ
 δ γῆ ἐστὶ τοῦ θεοῦ,
 ε καὶ δώσει αὐτὴν εἰς κληρονομίαν ἐκείνῳ ᾧ ἠιδόκησεν ἐκ τῶν δούλων αὐτοῦ, τὸ γὰρ τέλος ἀγαθόν (τοῖς φοβουμένοις αὐτόν).
 ς Ἦδη κατέστρεψας τὸν λαὸν τὸν ζῶντα καταλύσει σε ὁ θεός
 ζ καὶ τοὺς τυγχάνοντας μετὰ σοῦ.

Θεοῦ
 ἀπόστολος
 Μωάμεθ. ς

Οἱ κουφικοὶ λεγόμενοι χαρακτῆρες τῆς ἀρχαίας ἀραβικῆς ἤρχισαν νὰ γίνωνται γνωστοὶ μεταξύ τῶν Ἀράβων ὀλίγον πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Μωάμεθ. Μωβρᾶμερ ἔβεν Μωβρᾶ λέγεται ὁ ἐφευρετὴς αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἀραβοπερσικῶν μεθορίων, ὅθεν εἰσῆχθησαν καὶ εἰς τὴν Μέκκαν· δι' αὐτῶν τῶν χαρακτῆρων ἐγράφησαν αἱ πρῶται ἐκδόσεις τοῦ Κορανίου, καὶ ἡ αὐτὴ γραφὴ ἐξηκολούθη τοὺς τρεῖς πρώτους τῆς Ἑγίρας αἰῶνας· ἔκτοτε ἔμεινον ἐν χρῆσει μόνον εἰς τὰς

ἐπὶ διαφόρων μνημείων καὶ νομισμάτων ἐπιγραφὰς μέχρι τοῦ ὀγδόου τῆς Ἑγίρας αἰῶνος, ἐν ᾧ εἰς κοινὴν γραφὴν εἰσῆχθησαν οἱ νεοαραβικοὶ καὶ περσικοὶ χαρακτῆρες.

Νῦν ἀναφύεται τὸ ζήτημα ἀν αἱ μέχρι τοῦδε σωζόμεναι τοῦ Μωάμεθ ἐπιστολαὶ, ἐγράφησαν τῇ ἰδίᾳ τοῦ προφήτου χεῖρῃ, ἢ καθ' ὑπαγόρευσιν αὐτοῦ διὰ χεῖρὸς ἄλλου. Οἱ Μωαμεθανοὶ γενικῶς, ἵνα ὑπερυψώσωσι τὴν θείαν τοῦ Μωάμεθ ἀποστολὴν καὶ τὴν οὐρανότητα τοῦ Κορανίου ἀποκάλυψιν, δογματίζουσιν ὅτι ὁ προφήτης ἦτο ὅλως ἀγράμματος, ὅτι διὰ θείας ἐμπνεύσεως ἐξεπλήρωσε τὴν ἐντολήν του, καὶ ὅτι τὸ Κοράνιον ἐπέμψθη αὐτῷ διὰ τοῦ ἀγγέλου Γαβριὴλ οὐρανῶθεν κατὰ καιροὺς εἰς περικοπὰς γεγραμμέναις ἰδίᾳ θεοῦ χεῖρῃ. Οὐχὶ μόνον αἱ παραδόσεις ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ κείμενον τοῦ Κορανίου ἀντίκειται τῇ ὑποθέσει, ὅτι ὁ Μωάμεθ ἐγίνωσκε νὰ γράφῃ· τὸ ΚΘ' κεφάλαιον, τὸ περιέχον τὴν παραβολὴν τῆς Ἀράχνης, δι' ἣ καὶ Ἀράχνη ἐπιγραφόμενον, ἀναφέρει τὰ ἐξῆς ὡς λεγόμενα παρὰ θεοῦ τῷ Μωάμεθ· α Καὶ οὐκ ἠδύνασο πρὶν ἀναγινώσκειν βιβλοῦς, οὐδὲ ἐγίνωσκε γράφειν αὐτάς ἢ δεξιὰ σου, ἵνα μὴ δικαιωθῶσιν οἱ ἐναντίοι· ἐν τῇ ἀπιστίᾳ αὐτῶν· β ὥστε ἡ ἀμάθεια τοῦ Μωάμεθ ἔπρεπε νὰ τεθῇ ὡς δόγμα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς θείας τοῦ Κορανίου συγγραφῆς.

Ἐν τούτοις πολλὰ διδόμενα διαψεύδουσι τὴν λεγόμενὴν ταύτην τοῦ Μωάμεθ ἀμάθειαν· διότι κατήγετο ἐξ εὐγενῶν, ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Κορεϊσίων καὶ ἐκ τῆς πατριᾶς τῶν Κασσιμ, τῶν ἡγεμόνων τῆς Μέκκας καὶ κληρονομικῶν τῆς Καάβας ἀρχιερέων, οἵτινες βέβαια ὡς ἐκ τῆς τάξεως ἐν ἣ ἀνήκον δὲν ἦσαν οἱ ἀμαθέστεροι τοῦ λαοῦ των· ἔπειτα μένων ὁ Μωάμεθ ὄρφανός ἐτέθη ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ ἐπιφανέστερου ἐκ τῶν θείων του, τοῦ Ἀβού-Γαλίπ, ὅστις δὲν ἠμέλησεν ἴσως νὰ δώσῃ αὐτῷ ἐλευθέρῳ ὅσον ἠδύνατο ἀνατροφὴν· ἀλλὰ καὶ αἱ ἐμπορικαὶ τοῦ Μωάμεθ περιουσίαι εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Δαμασκού καὶ Βόστρας, κατ' ἐπιταγὴν τῆς πλουσίας καὶ εὐγενούς χήρας Καδύγιας, ἥτις πρῶτον μὲν ἀνέθεσεν αὐτῷ τὰς ὑποθέσεις τῆς εἰτα δὲ ἔδωκε τὴν χεῖρα καὶ τὴν καρδίαν, προϋποθέτουσί τινα παιδείαν καὶ λογιστικὴν ἱκανότητα. Ἦτο μόλις δεκατεσσάρων ἐτῶν, ὅτε συνοδεύων τὸν θεῖον του εἰς Συρίαν ἔτυχε φιλοξένου ὑποδοχῆς εἰς τὴν πόλιν Βόστραν παρὰ τῇ μονῇ τοῦ Ἀβδ-ἐλ-Καῖς ὑπὸ τοῦ χριστιανοῦ μοναχοῦ Βοχάϊρα, τοῦ παρ' Ἑλλήσι καλούμενου Σεργίου· οὗτος κατηγῶν τὸν νέον Μωάμεθ εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἐδίδασκεν αὐτῷ τὴν παλαιὰν καὶ νέαν διαθήκην, ἐλπίζων καρποῦς ἀγαθοῦ· ὁ νέος Μωάμεθ, ὠφελθεὶς ἀπὸ τῶν διδασκῶν τοῦ χριστιανοῦ μοναχοῦ μετεμόρφωσεν αὐτὰς κατὰ τὸ ἴδιον πνεῦμα καὶ μετέπλασεν εἰς νέαν ἰδιαίτην πίστειν βίβλιον· τὸ Κοράνιον γέμει ἑβραϊκῶν καὶ χριστιανικῶν παραδόσεων καὶ ἀποφθεγμάτων· ἡ γνώσις αὐτῶν προϋποθέτει τὴν ἀνάγνωσιν τῶν συριακῶν γραμμάτων, διὰ τῶν ὁποίων ἐγένοντο αἱ διδασκαλαὶ Σεργίου τοῦ μοναχοῦ, ἐν ᾧ τὰ πρῶτος καιροῦ εἰς Ἀραβίαν εἰσαχθέντα κουφικὰ γράμματα ἦσαν ἀπλῶς μεταπεποιημένα συριακά. Ἐξ

(1) Σερῖφαι ἢ τοὶ Εὐγενεῖς καλοῦνται οἱ πολυάριθμοι ἀπόγονοι τοῦ Μωάμεθ Σερῖφης τῆς Μέκκας, ὁ κατὰ καιροὺς θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς τοῦ ἱερατείου τῶν ἁγίων πόλεων, ἐκλεγόμενος πάντοτε ἐκ τῶν ἐπιφανέστερων τοῦ γένους τοῦ προφήτου.

ἄλλου μέρους αἱ φιλικαὶ καὶ συγγενικαὶ σχέσεις τοῦ ἐξαδέλφου τῆς συζύγου τοῦ Χαδιδίας, ὀνομαζομένου Οὐάρακα Ἐβν Νώραλ, Ἀραβὸς πεπαιδευμένου, καὶ τὴν θρησκείαν τὸ μὲν πρῶτον Ἰουδαίου προσηλύτου, ἔπειτα δὲ βαπτισθέντος Χριστιανοῦ καὶ μεταφραστοῦ τῶν εὐαγγελίων, δὲν θὰ ἐλειψαν βέβαια νὰ διεγείρῳσιν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Μωάμεθ ὄργανόν τινα πρὸς ἐκμάθησιν τῶν γραμμάτων ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἕως τότε δὲν τὰ ἐγνώριζε.

Πρὸ παντός ὅμως ἄλλου τὸ ἐξῆς ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν γενικῶς ὁμολογούμενον συμβάν ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Μωάμεθ ἐγίνωκε νὰ γράφῃ. Ἀβ' - οὐλ - Φέδας ὁ ἄραψ συγγραφεὺς ἐξιστορῶν τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς τοῦ Μωάμεθ ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ἀσθενείας τοῦ ὁ προφήτης ἀνέκραξε: « Δότε μοι μελάνην καὶ βιβλίον καὶ γράψω ὑμῖν, ἵνα ἀπέχητε τῆς πλάνης μετὰ τὸν θάνατόν μου. » Οἱ περιεστώτες δὲν ὑπήκουσαν, οἱ μὲν θεωροῦντες τὰ λεχθέντα ὡς πυρετοῦ παραλήρημα, οἱ δὲ φοβούμενοι μὴ ὁ προφήτης ἐπὶ τοῦ τέρατος τῆς ζωῆς του ἀνατρέψῃ διὰ νέας γραφῆς, τὰ ἤδη παραδεδογμένα. Ζητήσας βιβλίον ἵνα γράψῃ ὀλίγας πρὸ τοῦ θανάτου του στιγμὰς, ἐπροδόθη ὁ Μωάμεθ ὅτι ἐάν ἤθελεν, ἠδύνατο νὰ γράψῃ, ἀδιάφορον ἂν ἔρριψε τὸ προσωπίον σῶας ἔχων τὰς φρένας ἢ πυρεσσών.

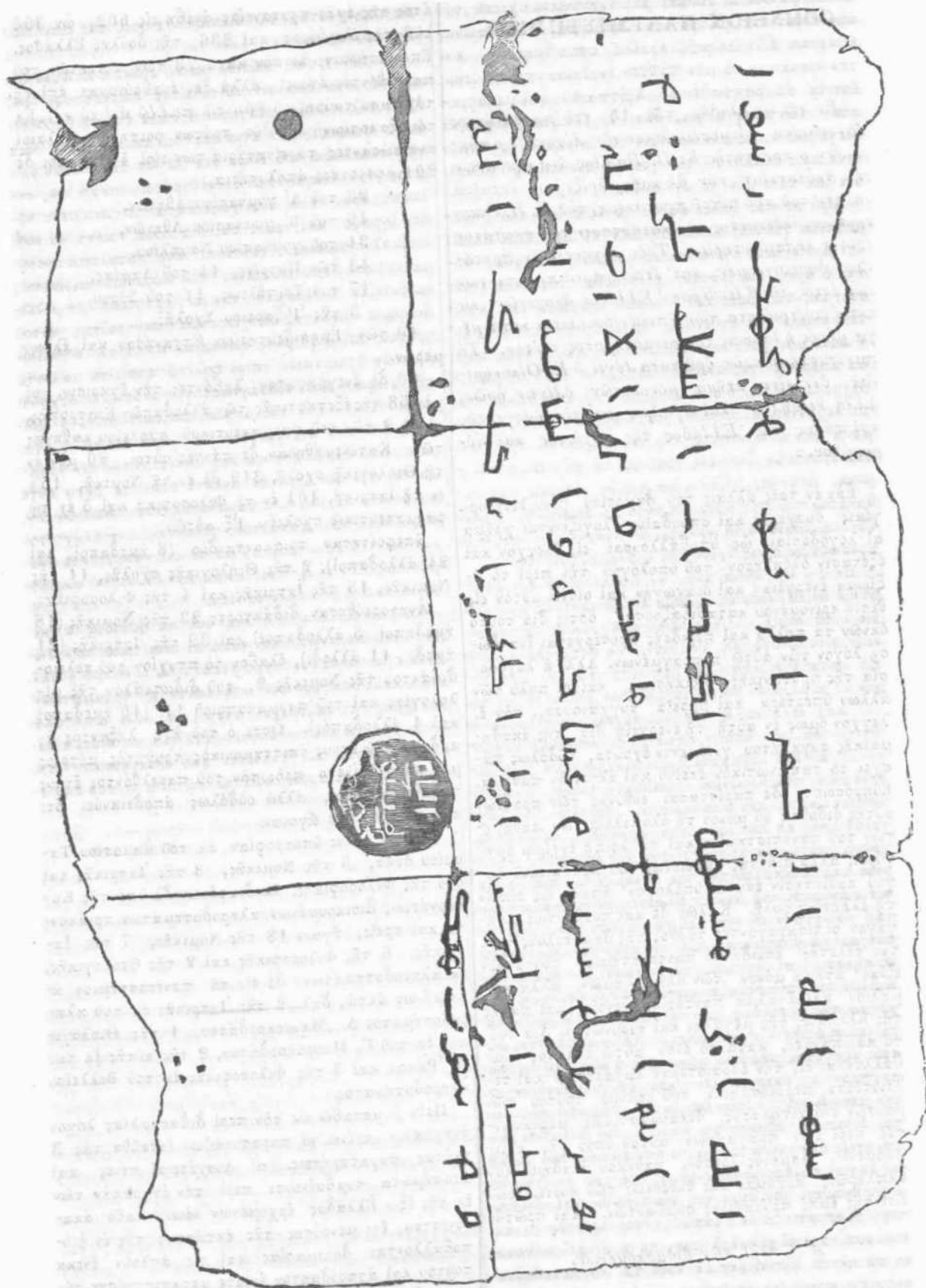
Ἐν τῇ 13^ῃ κεφαλῇ τοῦ Κορανίου τὸ ἐπιγραφόμενον αἱ Μέλισσαι, ὁ θεὸς ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Μωάμεθ λέγει: « Καὶ ὅταν ἀναγνώσῃς τὸ Κορανίον κατάφευγε εἰς τὸν θεὸν ἵνα σὲ φυλάτῃ ἀπὸ τοῦ καταβεβλημένου Σατάν. » — Τὸ 96^{ον} τοῦ Κορανίου κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον Αἷμα πεπηγός, καὶ κατ' ἄλλους, ὡς ἐκ τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ λέξεως Ἀνάγραθε, τὸ ὅποιον κατὰ τοὺς μωαμεθανοὺς ἐξηγητὰς ἂν καὶ συγκαταριθμούμενον μετὰ τῶν τελευταίων τοῦ Κορανίου κεφαλαίων, εἶναι ὅμως τὸ πρῶτον κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν, παριστᾷ τὸν ἄγγελον Γαβριὴλ καταβαίνοντα οὐρανῶθεν, φέροντα εἰς χεῖρας αὐτοῦ τὸ πρῶτον τοῦ Κορανίου τεμάχιον καὶ προσκαλοῦντα τὸν Μωάμεθ εἰς ἀνάγνωσιν. « Ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ τοῦ οἰκτίρμονος καὶ ἐλεοῦντος: ἀνάγραθε ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου σου τοῦ ποιῶσαντος τὰ σύμπαντα, καὶ τὸν ἄνθρωπον πλάσαντος ἐξ αἵματος πεπηγός. Ἀνάγραθε ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου σου τοῦ δεδοξαμένου, τοῦ διδάξαντος τὴν χρῆσιν τῆς γραφίδος, τοῦ διδάξαντος τὸν ἄνθρωπον τὰ μὴ πρότερον ἐγνώσμενα. » Ὄθεν κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἐξηγητὰς τῆς ἀνω περικοπῆς ὁ Μωάμεθ ἀγνοῶν πρότερον τὸ ἀναγιώσκειν καὶ ἔτι ὀλιγώτερον τὸ γράφειν δι' αὐτοῦ τοῦ θαύματος τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Κορανίου ἠξιώθη τῆς χάριτος τοῦ δύνασθαι αὐτομάτως ἀναγιώσκειν. Αὐτὸ ἐπιβεβαίωσι καὶ τὸ 98^{ον} κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον τοῦ Λόγου ἢ δῆλωσις. « Ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ τοῦ οἰκτίρμονος καὶ ἐλεοῦντος: οἱ ἄπιστοι τῶν Γραφῶν (ἦτοι Χριστιανοὶ καὶ Ἰουδαῖοι) καὶ οἱ εἰδωλολάτραι τότε δὴ ἐκλονήθησαν ἐν τῇ πίστει αὐτῶν ὅτε ἐλήλυθε τοῦ λόγου ἢ δῆλωσις, ὁ ἀπόστολος τοῦ θεοῦ, ὁ ἀναγιώσκων αὐτοῖς τοῦ ἁγνισμοῦ τὰς καθηγιασμένας βίβλους,

τὰς περιεχούσας τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εὐσεβείας τὰς ἐντολάς. »

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων κεφαλαίων τοῦ Κορανίου καὶ τῆς ἀνωτέρου μνημονευθείσης παραδόσεως τοῦ Ἀβ' - οὐλ - Φέδα, ἐξάγεται ὅτι καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὁ Μωάμεθ ἦτο ἀγράμματος, τοῦλάχιστον ἅμα τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κορανίου ἠξιώθη τῆς ἀνωθεν χάριτος τοῦ ἀναγιώσκειν καὶ γράφειν μέχρι τῆς τελευτῆς του. Ἀλλ' ἰδίᾳ χειρὶ κατὰ τὰ φαινόμενα οὐδὲν ἔγραψε καὶ ὅμως τὰς διαφορὰς κατὰ καιροὺς ἀποκαλυπτομένας, τουτέστι παρ' αὐτοῦ συντασσόμενας καὶ δημοσιευόμενας τοῦ Κορανίου περικοπὰς ἐφρόντιζεν ὁ Μωάμεθ νὰ ἀντιγράψωσιν ἐπιμελῶς διάφοροι ὑπὸ τὰς ὁδηγίας καὶ ὑπαγορεύσεις αὐτοῦ γραφεῖς ἐπὶ διαφόρων, φοινικίου παπύρου, ὀστρεῖων πλανῶν ἢ κεράμων' περὶ πολλοῦ ἐποεῖτο μάλιστα τὴν εὐκρινῆ καὶ εὐανάγνωστον γραφὴν ὑπάρχουσι παραδόσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἐπέκρινε ποτὲ ὁ Μωάμεθ ἕνα τῶν ἀντιγραφῶν, ὀνόματι Μωαϊάν, τὸν μετέπειτα διατελέσαντα καὶ ἰδιαιτέρον αὐτοῦ γραμματέα, ὅτι δὲν ἔγραφεν ἀρκετὰ εὐθὺ τὸ βῆμα οὔτε κομψὸν τὸ σῆγμα. Αἱ παραδόσεις αὗται δεικνύουσιν, ὅτι ὁ Μωάμεθ, κατὰ τοὺς τελευταίους τοῦλάχιστον χρόνους τοῦ βίου του, οὐ μόνον καὶ γράφῃς καὶ ἀναγιώσκειν ἦτο ἐγκρατῆς, ἀλλὰ καὶ ὅπως οὐκ ἀκριβόλογος περὶ τὴν καλλιγραφίαν.

Ἐν τούτοις εἶνε ἀληθές, ὅτι τὰ διάφορα κεφάλαια τοῦ Κορανίου, καὶ αὐτὰ αἱ ἰδιαιτέροι τοῦ Μωάμεθ ἐπιστολαὶ δὲ ἐγράφησαν ἰδίᾳ αὐτοῦ χειρὶ, ἀλλὰ καθ' ὑπαγόρευσιν ὑπὸ ἐπίτηδες γραμματέων καὶ ὅμως αἱ σωζόμεναι μέχρι τοῦ νῦν ἐπιστολαὶ δύναται νὰ ὀνομασθῶσιν αὐτόγραφοι, διότι εἶναι αὐτὰ ἐλεῖναι αἱ γραφεῖσαι καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ προφήτου, καὶ σφραγισθεῖσαι τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ σφραγίδι (1).

ΝΕΡΟΙΤΕΟΣ.

(1) Τὸ ἐν τῇ ἐπομένῃ σελίδι πανομοιότυπον εἶναι ἢ ἐν τῇ σελίδι 501 ἀναφερομένη ἐπιστολὴ τοῦ Μωάμεθ.

ΘΩΝΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ.

—000—

Ἐν τῷ *quelladō* τῆς 15 τοῦ παρελθόντος Ἰανουαρίου ἐδημοσιεύσαμεν τὸν λόγον δι' ἀπήγυρταιν ὁ καθηγητῆς Κ. Π. Πάλλης ἀναλαμβάνων τὴν πρυτανείαν τῶν δὲ καταχωρίζομεν ἐνταῦθα καὶ τὸν τοῦ πρὸ αὐτοῦ πρυτανείως, τοῦ Κ. Π. Οἰκονομίδου, ἐκθέτοντος τὴν κατάστασιν τοῦ ἀνωτάτου τούτου ἐκπαιδευτηρίου. Τοὺς λόγους τῶν πρυτανείων δημοσιεύομεν κατ' ἔτος χάριν πρὸ πάντων τῶν ἐκτὸς τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ὁμογετῶν, εἰς τὴν ἐλευθερίτητα τῶν ὁποίων ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ἡ ἰδρυσις τοῦ καταστήματος τούτου. «Τὸ παρεπιστήμιον, ὡς ὀρθότατα λέγει ὁ Κ. Οἰκονομίδης, δὲν εἶναι κτήμα μόνον τῶν ὀλίγων ἡμῶν, ἀλλὰ κειμήλιον καὶ ἀγαθία παντὸς ὁμογετοῦ καὶ πάσης τῆς Ἑλλάδος τῆς μεγίστης καὶ εὐφυώτου.»

Ἐάν ἐν ταῖς ἄλλαις τοῦ δημοσίου βίου λειτουργίαις δυσχερές καὶ σπουδαῖον λογιζονται χρήμα αἱ λογοδοσίαι, ὡς υποβάλλουσαι εἰς ἔλεγχον καὶ ἐξέτασιν ὁλόκληρον τοῦ ὑπολόγου τὴν περὶ τὸ ἀξίωμα ἐνεργείαν καὶ δικιωγὴν καὶ οἰονεὶ αὐτὸν εἰς θέσιν κρινόμενου καταβιβάζουσαι ὅστις διὰ τοῦτο ὀκνῶν τὰ πολλὰ καὶ περιδεῆς πρυσέρχεται ἵνα δώσῃ λόγον τῶν αὐτῶ πεπραγμένων. Ἀλλ' ἡ λογοδοσία τῆς πρυτανικῆς διοικήσεως, καίτοι πολὺ τῶν ἄλλων ὑπερτέρα καὶ βαρεῖα τυγχάνουσα, τὰν ἔλεγχον ὁμῶς ἐν αὐτῇ τῇ ἐνεργείᾳ διὰ τῆς ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου γινόμενον ἔχουσα, αὐδόλως πάσχει τὸ ταπεινωτικὸν ἐκεῖνο καὶ ἀλγεινὸν πάθημα. Εὐπρόσωπος δὲ παρίσταται εὐθύναι τῶν πράξεων αὐτῆς διδούσα οὐ μόνον τῇ ὀλομείᾳ τῶν καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου καὶ τῇ λοιπῇ ἐντίμῳ ὀμπύρῃ, ἀλλὰ διὰ τῆς τυπώσεως τοῦ πρυτανικοῦ λόγου καθίστηται ἐκτενὴ ὑπόλογον ἀπάσῃ ὡς εἰπεῖν τῇ ἑλληνικῇ φυλῇ. Καλῶς δὲ καὶ προπόντως εἰσήγαγον οἱ εἰσαγαγόντες τὸ ἔθος τῆς δημοτελοῦς ταῦτ' ἐπιτελεῖται ἐπειδὴ τὸ πανεπιστήμιον τοῦτο δὲν εἶναι κτήμα μόνον τῶν ὀλίγων ἡμῶν, ἀλλὰ κειμήλιον καὶ ἀγαθία παντὸς ὁμογετοῦ καὶ πάσης τῆς Ἑλλάδος, τῆς μεγάλης καὶ εὐφυώτου. Διὰ τοῦτο καὶ πάντες, κατὰ τὸ ἐνὸν αὐτῷ ἕκαστος συμβάλλονται εἰς τὴν ἐδραιωτέραν κατάρτισιν καὶ τελειωτέραν περικόσμησιν τοῦ σεμνοῦ τούτου τῶν μουσῶν ἐνδικιτήματος, δικαιοδικῶς μεριμνῶντες περὶ τῶν πραγμάτων αὐτοῦ ὅπου γῆς εὐρισκόμενοι. Ἄσμενος λοιπὸν, καθῆκον ἀκαδημαϊκῶν ἐκπληρῶν, ἀρχομαι τῆς ἐκθέσεως τῶν κυριωτέρων ἐπὶ τῆς ἐμῆς πρυτανείας συμβάντων. Καὶ πρῶτον

Α.) περὶ τῶν διδασκαλῶν.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγγραφέντων φοιτητῶν κατὰ τὸ

ἔτος τῆς ἐμῆς πρυτανείας ἀνέβη εἰς 602, ὧν 366 εἰσὶ τῆς ἐλευθέρας καὶ 236 τῆς δούλης Ἑλλάδος. Ἐπερίσσευσαν λοιπὸν κατὰ 73 τῶν φοιτητῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους· ἀλλὰ δὲν ἐναθρόνομαι ἐπὶ τῇ τύχη μου ταύτῃ, οὐ γὰρ τῷ πολὺν αἶε τὸ εἶδ'. Ἐκ τῶν ἐξακοσίων καὶ δύο τούτων φοιτητῶν παλαιοὶ ἀναεώσαντες τὰ εἰσητήριά των εἰσὶ 401, νέοι δὲ 201, φέροντες ἀπολυτήρια

23 τοῦ Α' γυμνασίου Ἀθηνῶν,

19 τοῦ Β' γυμνασίου Ἀθηνῶν,

31 τοῦ γυμνασίου Ναυπλίου,

13 τῶν Πατρῶν, 14 τοῦ Λαμίας,

17 τοῦ Τριπόλεως, 11 τοῦ Σύρου,

3 τῆς Ῥιζαρίου Σχολῆς,

10 τῶν Ἐκπαιδευτηρίων Ἐπτανήσου καὶ ἄλλων μερῶν.

60 δὲ ἐνεγράφησαν λαβόντες τὴν ἐγκρισιν, οἱ μὲν 58 τῆς ἐξεταστικῆς τῶν ἀλλοδαπῶν Ἐπιτροπῆς, οἱ δὲ 2 τῶν τοῦ φαρμακευτικοῦ σχολείου καθηγητῶν. Κατενεμήθησαν δὲ πάντες οὗτοι, 20 μὲν ἐν τῇ Θεολογικῇ σχολῇ, 319 δὲ ἐν τῇ Νομικῇ, 154 ἐν τῇ Ἰατρικῇ, 104 ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ καὶ 5 ἐν τῷ φαρμακευτικῷ σχολείῳ. Ἐξ αὐτῶν

ἀπεφοίτησαν τριάκοντα δύο (8 ἡμεδαποὶ καὶ 24 ἀλλοδαποὶ), 2 τῆς Θεολογικῆς σχολῆς, 11 τῆς Νομικῆς, 15 τῆς Ἰατρικῆς καὶ 4 τῆς Φιλοσοφικῆς.

Ἀνηγορεύθησαν διδάκτορες 23 τῆς Νομικῆς (18 ἡμεδαποὶ, 5 ἀλλοδαποὶ) καὶ 32 τῆς Ἰατρικῆς (21 ἡμεδ., 11 ἀλλοδ.), ἔλαβον τὸ πτυχίον τοῦ τελειοδιδάκτου τῆς Νομικῆς 2, τοῦ διδασκάλου τῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ φαρμακοποιῦ 11 (10 ἡμεδαποὶ καὶ 1 ἀλλοδαπός). Ὡστε ὁ τοῦ ἡδῆ λήξαντος ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους ἐπιστημονικὸς τρυγητὸς μέτριος μὲν πολὺ ἐγένετο πρὸς τὸν τοῦ παρελθόντος ἔτους παραβαλλόμενος, ἀλλὰ οὐδόλως ἀποδεικνύει ὅτι καὶ τὸ ἔτος ἦτο ἄγονον.

Ἐλαβον τέλος ὑποτροφίαν ἐκ τοῦ δημοσίου Ταμείου δέκα, 5 τῆς Νομικῆς, 3 τῆς Ἰατρικῆς καὶ δύο τῆς Φιλοσοφικῆς, ἐκ διαφόρων δὲ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως διοικουμένων κληροδοτημάτων τριάκοντα καὶ τρεῖς, ἦγον 18 τῆς Νομικῆς, 7 τῆς Ἰατρικῆς, 6 τῆς Φιλοσοφικῆς καὶ 2 τῆς Θεολογικῆς, ἐκ κληροδοτημάτων δὲ εἰς τὸ πανεπιστήμιον ἀφαιρέτων ὀκτώ, δηλ. 2 τῆς Ἰατρικῆς ἐκ τοῦ κληροδοτήματος Δ. Μαυροκορδάτου, 1 τῆς Θεολογικῆς ἐκ τοῦ Γ. Μαυροκορδάτου, 2 τῆς αὐτῆς ἐκ τοῦ Θ. Ῥάκου καὶ 3 τῆς Φιλοσοφικῆς ἐκ τοῦ Βελλεῖου κληροδοτήματος.

Πρὶν ἢ μεταβῶ εἰς τὸν περὶ διδασκαλίας λόγον ἀναγκαῖον κρίνω νὰ παρασυνάψω ἐνταῦθα τὰς 3 ταύτας παρατηρήσεις. α) Δυσχερεῖαι τινες καὶ ἀτοπήματα συμβαίνουσι περὶ τὴν ἐγγραφὴν τῶν ἐκ τῆς ἑξῶ Ἑλλάδος ἐρχομένων νέων, καθὼ ἀκανονίστου ἐπιμενοῦσθαι τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐν ἢ ὑποβάλλονται δοκιμασίας καὶ εἰς ἀπλοῦν ἕνεκα τούτου καὶ ἀσπούδαστον ἐνίοτε μεταπιπτούσης τύπου, ὅστις ἐνέβαλεν ἐσχάτως πειρασμὸν καὶ εἰς τινὰς τῶν ἡδῆ ἐν ταῖς γυμνασίαις κατατεταγμένων,

ἀποπειροθέντας νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸ γυμνάσιον καὶ ἀναβῶσιν εὐθὺς τὰς τοῦ πανεπιστημίου βαθμίδας. Τὸ κακὸν δὲ τὸ ἐντεῦθεν, ὅπερ ἤρξατο ἀπό τινος ἐνεκλήτων καὶ εἰς τινὰς τῶν ἐντοπιῶν νέων, ἀναγκαῖον νὰ θεραπευθῇ συντόμως· ἐπειδὴ χρῆος ἐπίσης ἱερὴν ἔχομεν νὰ μεριμνῶμεν περὶ τῆς ἀσφαλοῦς καὶ προσηκούσης ἐκπαιδύσεως καὶ τῶν εἰς τοὺς ἑξῶ ὁμογενεῖς ἐκπεπομένων εὐτότων τοῦ πανεπιστημίου. Ἰσως δὲ ἡ ἐκ καθηγητῶν τῶν ἐνταῦθα γυμνασίων καὶ τῆς φιλοσοφικῆς τοῦ πανεπιστημίου σχολῆς αὐταῖς ἐξεταστικῆς Ἐπιτροπῆς, παρὰ τῶν ἐξεταζομένων ἀνταμιβομένης, καὶ ἡ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς τῶν ἐξεταστέων μαθημάτων, δύναται νὰ θεραπεύσῃ ἀρκούντως τὴν ἑλλειψιν· ἀλλὰ τὸ τῆς χρηματικῆς ἀμοιβῆς τῶν ἐξεταστέων νομίζω ἀναγκαῖατατον· διότι οὐκ πάντοτε οὐδὲ πάντες οἱ ἄνθρωποι κοπιᾶσιν προθύμως ἐπὶ ψυχικῇ ἀπλῶς σωτηρίᾳ.

β) Τῶν πλείστων φοιτητῶν αὐθορμήτως εἰς τὴν νομικὴν καὶ ἱατρικὴν σχολὴν ἐγγραφομένων, δὲν εἶναι ἀρά γε ἀσκορον ὅπως νὰ δίδονται ὑποτροφίαι εἰς φοιτητὰς τῶν σχολῶν τούτων; Σπανιώτατα καὶ εἰς προφανῶς ἀποδεδειγμένην εὐφυίαν διδόμεναι ἠδύνατο μόνον νὰ δικαιολογηθῶσι, καὶ ἰδίως πρὸς πληρεστέραν ἐν Εὐρώπῃ σπουδῇ. Δι' ὑποτροφίῶν συμφέροι κατ' ἐμὲ νὰ βοηθῶνται κυρίως φοιτηταὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ θεολογίας, καὶ οὗτοι ἐάν φέρωσιν ἀριστεία γυμνασιακῶν σπουδῶν καὶ ὑπὸ τῆς συγκλήτου τοῦ πανεπιστημίου προτείνωνται. Τριουτοτρόπως δὲ πιθανώτερον ἦτο νὰ τυγχάνωσι τοῦ εὐεργετήματος τούτου οἱ ἀξιώτεροι, καὶ ἡ Κυβέρνησις ἀπηλλάσσεται τῶν συχνῶν ἐνοχλήσεων καὶ περισπασμῶν ἀδιακρίτων συστάσεων, πρὸς δὲ ἀδύνατον ν' ἀντιπαλαίσῃ νικητικῶς ὅσον ἀκαμπτὸς καὶ ἀμερόληπτος ἂν ὑποτεθῇ· ἀλλὰ καὶ τὸ ἀτοπον τῆς συγχνοῦς ἀλλαγῆς τῶν ὑποτροφῶν ἐξέλειπε τότε.

γ) Εἰς τὰς διδασκαλικὰς ἐξετάσεις οὐδεὶς καὶ ἐφέτος προσῆλθεν ἐκ τῶν φοιτητῶν τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς· ἀλλ' αἰτίαν τούτου μόνην δὲν νομίζω ἐγὼ τὸ πολὺμοχθον, ὡς ἄλλοι εἶπον, καὶ ἦτον ἐπιπερδὲς τοῦ διδασκαλικοῦ ἐπαγγεῖματος, διότι διδάσκαλοι ἐν Ἀθῆναις, θέλοντες νὰ κοπιᾶσιν, δύναται 600 καὶ 800 δραχμὰς νὰ ἔχωσι πρόσδορον μηνιαίαν, ἐνῶ ὀλίγιστοι τῶν ἀσκληπιαδῶν καὶ θεμιστοπόλων τοιούτου εὐμοιροῦσιν ἀγαθοῦ· μάλλον δὲ ἀλλαγῆν πρέπει νὰ ζητηθῇ ἡ αἰτία. Ἡ κτησις τοῦ διδασκαλικοῦ διπλώματος πρέπει νὰ κατασταθῇ ἀναγκαιότερα, καὶ τὸ διδασκαλικὸν ἐπαγγεῖμα νὰ λάβῃ τὴν ἀνήκουσαν αὐτῷ πολιτικὴν περιποίησιν καὶ τιμὴν, οὐ μόνον διὰ τῆς τοῦ μισθοῦ ἀξίσεως ἀλλὰ καὶ ἄλλως. Μεταβαίνων δὲ νῦν εἰς τὸν

Β) περὶ τῆς διδασκαλίας

λόγον ἀρχομαι ἀτυχῶς ἀπὸ λυπηρῆς ἀγγελίας, τοῦ θανάτου τοῦ ἀειμνήστου Θεοκλήτου Φαρμακίδου, συμβάντος τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους τούτου. Ἐπὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ἐπέπλησεν οὐ μόνον τὸ πανεπιστήμιον, ἀπολέσαν ἰσχυρὸν στήριγμα, ἀλλὰ καὶ ἡ πα-

τρις καὶ ἡ Ἐκκλησία, στερηθεῖσαι τέκνου δραστηρίου καὶ ἀκαμάτου. Εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ διώρισεν ἡ Κυβέρνησις τὸν κύριον Ἀλέξανδρον Λυκοῦργον, νέον ἐπὶ πενταετίαν τὰ θεολογικὰ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τούτῳ διδαχθέντα καὶ ἀκολούθως ἐν τοῖς ἐγκριτωτέροις τῆς Γερμανίας πανεπιστημίοις τὰς σπουδὰς αὐτοῦ συμπληρώσαντα. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀτελής ἐτι μένει ἡ θεολογικὴ σχολή· ἕκαστος δὲ ὁμολογεῖ βεβαίως ὅτι διὰ τῆς σχολῆς ταύτης καὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας μόνων δύναται νὰ κατασταθῇ ποτε τὸ ἑλλην. πανεπιστήμιον καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς μικρᾶς ἡμῶν πατρίδος ἐξάκουστον. Ὄθεν ἐκ τῶν σπουδαιωτέρων φροντίδων τοῦ Ἰπουργείου τῆς παιδείας ἐστὶν ἡ σύντομος κατάρτισις τῶν δύο τούτων σχολῶν· διότι ἀφότου ἔπαυσε διδάσκων ὁ γεραρὸς Ἀσώπιος καὶ πάσχει ὁ Καθηγητῆς Παπασιώτης, εἰς μόνος καθηγητῆς φέρει τῆς ἑλλ. φιλολογίας τὸ βαρὺ φορτίον· καὶ ἔσπειρε μὲν τῶν ἐνότων τὴν ἑλλειψιν, παρακαλέσασα τοὺς καθηγητὰς Κουμανοῦδην καὶ Καστοργῆν νὰ ἐρμηνεύσωσι καὶ συγγραφεῖα τινὰ Ἑλληνικὰ, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν φαίνεται ν' ἀρχίσωσι τὸ ἔτος τοῦτο καὶ τοὶ προθύμως τὴν παράκλησιν ἀσπασάμενοι.

Ἄλλαι μεταβολαὶ δὲν ἐγένοντο εἰμὴ μόνον ἡ κατὰ 50 δραχ. σύμφωνα πρὸς τὸν νόμον, αὐξήσις τοῦ μισθοῦ τῶν καθηγητῶν Στ. Κουμανοῦδην, Θ. Ὀρφανίδου, Ἀλ. Ραγκαβῆ καὶ Γ. Παπαδάκη, καὶ ἡ ἐναλλαγή τοῦ καθηγητικοῦ βαθμοῦ τῶν κυρίων Γ. Ῥάλλη καὶ Ν. Σούτσου, τοῦ μὲν γινόμενου τακτικοῦ ἐξ ἐπιτίμου, τοῦ δὲ τάνταλιν. Τὰ δὲ μαθήματα γενικῶς εἰπεῖν ἐδιδάχθησαν ἀνελλιπῶς καὶ πλήρη κατὰ τὸ πρόγραμμα. Ἀλλ' ἐπειδὴ πρέπει, ὅπως οἱ ἐπαινοὶ, καὶ τὰ μὴ καλῶς ἔχοντα νὰ λέγονται, χρεῖαν ἔχομεν, νομίζω, ἐντάσεως τινος τῆς περὶ τὰς συνεδριάσεις προθυμίας, τὰς τε τῶν σχολῶν καὶ τῆς συγκλήτου ὡς καὶ τὰς γενικὰς.

Οἱ ὑφηγηταὶ τῆς ἱατρικῆς καὶ φιλοσοφικῆς σχολῆς ἐδίδαξαν ἐπιμελῶς καὶ μετὰ ζήλου τὸ μαθημὰ τοῦ ἕκαστος. Πλὴν ὁ ἀπηνῆς θάνατος ἀφῆρπασε πρὸ τινῶν ἡμερῶν ἄωρος τὸν ὑφηγητὴν Γ. Γενναδῆν, ἐπὶ πενταετίαν εὐδοκίμως χειρουργικὰ μαθήματα διδάξαντα. Προσετέθη εἰς τοὺς ὑφηγητὰς τῆς Νομικῆς ὁ διδάκτωρ Κωνσταντῖνος Ν. Κωστής, παιδεύμα καὶ αὐτὸς ὢν τοῦ τε ἡμετέρου πανεπιστημίου καὶ τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Γερμανίας. Ἀλλὰ περὶ τὴν ἐνερῆσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ ὑφηγητοῦ τούτου συνέθησαν, ὡς γνωστὸν, ἀταξίαι τινὲς ἀπὸ μέρους ἱκανῶν φοιτητῶν, ὧν ἕνεκεν διεκόπησαν ἐπὶ τινὰ χρόνον αἱ παραδόσεις αὐτοῦ. Βαθεῖαν αἰσθάνομαι τὴν λύπην ἀνλογοζόμενος τὰς αἰτίας, ἀφ' ὧν ἀπὸ τινος χρόνου φερόμενοι τοῦ πανεπιστημίου οἱ φοιτηταὶ παρεκλίνοισι τῆς γεγραμμένης αὐτοῖς τροχιάς· ὅπερ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους καιρίως βλάπτει καὶ τοῦ διδασκῆτορος τούτου τὴν στερεώσιν καὶ πρόσδορον διαταράττει. Ἡ ἀκαιρος ἐπίδειξις φιλοπατρίας οὐδέποτε ὠφέλιμος, μάλιστα δὲ ἡ τῶν διὰ τὴν ἡλικίαν ἀπειρῶς περὶ τὰ κοινὰ

πραγματα ἐχόντων, οὐδ' εὐκόλως δύναται νὰ μεταχειρισθῆ ἔρμαιον πολιτικῆ δημοκράτου καὶ πονηρῶ. Οἱ φοιτηταὶ τοῦ πανεπιστημίου, ὡς ἀκαδημαϊκοὶ πολῖται, καθήκον ἔχουσι πρῶτον νὰ δαπανῶσι τὸν πανεπιστημιακὸν βίον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτῶν τελείωσιν, ἥτις μόνη δύναται ἀναδείξει αὐτοὺς, ὅταν εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον ἐξέλθωσι, χρήσιμα καὶ καλὰ τῆς πολιτείας μέλη.

Εἰς τὴν διδασκαλίαν ἀνήκουσι φυσικῶ τῶ λόγῳ καὶ τὰ βοηθητικὰ αὐτῆς, τὸ φυσιογραφικὸν λέγω μουσεῖον καὶ τὰ προσρητημένα τῷ πανεπιστημίῳ καθιδρύματα, τὸ Ἀστεροσκοπεῖον, τὸ Μαιευτήριον καὶ ἡ Ἀστυκλινική. Πάντα ταῦτα, ὑπ' ἀνδρῶν ἐπιστημόνων καὶ φιλοπατρίδων διευθυνόμενα, εἰργάσθησαν ὡς εἰκὸς καὶ κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἐμῆς πρυτανείας ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος. Καὶ τὸ μὲν φυσιογραφικὸν μουσεῖον ἐβελτιώθη ὅπως οὖν, ἀξληθειῶν τῶν διαφόρων αὐτοῦ συλλογῶν διὰ προσφορῶν προπᾶτων ἀνδρῶν γενναίων καὶ φιλομούσων, ὧν τὰ ὄνομα καὶ ἡ προσφορὰ ἐν τῷ οἰκείῳ φαίνονται πίνυκι (πιν. ἀ.). Ἀλλὰ τὰς πολλὰς τοῦ μουσείου τούτου χρεῖας οὔτε τῶν δωρητῶν ἢ φιλογένεια οὔτε τὰ ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου χορηγούμενα μικρὰ βοηθήματα θεραπεύουσιν ἀξίως τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ἐπιστήμης· ὥστε ἀναγκαῖον ἀπολύτως καθίσταται νὰ προσέλθῃ ἀρωγὸν καὶ τὸ δημόσιον Ταμεῖον. Δίκαιον δὲ προσέτι φαίνεται μοι καὶ τὸ νὰ ὀρισθῆ ἐπιμισθίον τι τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ πολλοὺς καὶ μεγάλους κόπους διαρκῶς καταβαλλόντων ἐφόρων. Ἐν δὲ τῇ ἀστυκλινικῇ ἡσκήθησαν τὴν ἱεράν τοῦ Ἀσκληπιοῦ τέχνην 18 διδάκτορες τοῦ ἡμετέρου πρὸ πάντων πανεπιστημίου, ἔτυχον δὲ βοηθείας ἰατρικῆς κατ' οἶκον καὶ ἐν τῷ καταστήματι 2400 ἀσθενεῖς, ὧν 1788 ἰάθησαν, 107 δὲ ἀπέθανον. Τὸ χρησιμώτατον τοῦτο τῆ τε σπουδαζούση νεότητι καὶ τῇ ἀπορωτέρα τάξει τῶν ἀνθρώπων καθιδρύματι διατελεῖ ἔτι ἐν ἀρχῇ καὶ κατὰ πολλῶν παλαιῶν ἀτελειῶν καὶ ἐλλείψεων· ὥστε πλείστην ὄσιν ἔχει τὴν χρεῖαν τῆς προστασίας καὶ συντόνου περιθάλψεως τῆς Κυβερνήσεως. Τὸ δὲ ἀστεροσκοπεῖον, ἀπορατωθείσης κατὰ τὸν παρελθόντα Ὀκτώβριον τῆς ἐπισκευῆς τοῦ καταστήματος δαπάναις τοῦ φιλογενεστάτου Σ. Σίνα, ἱκανὰς ἐξέτελεσεν ἐργασίας διὰ τοῦ ἀόκνου διευθυντοῦ αὐτοῦ J. Φ. Ἰουλ. Σμιτίου, τινὰς δὲ τούτων ἐνήργησεν ἐπὶ τῆς ἀπουσίας τοῦ διευθυντοῦ ὁ φοιτητῆς Μιστριώτης, ὡς ἐν τῷ β' πίνυκι φαίνεται. Καὶ ταῦτα μὲ τὰ περὶ τῆς διδασκαλίας, ἢ παρασυναπτέον ἐν τέλει καὶ τινὰ

Γ.) περὶ τῶν ἀγωνοθεσιῶν.

Ἰπάρχουσιν, ὡς γνωρίζομεν ἐκ προηγουμένων πρυτανικῶν λόγων, τρία ἀγωνίσματα, α) τὸ ποιητικὸν τοῦ Ἀμβροσίου Στεφ. Ράλλη, τὸ καὶ πρῶτον, β) τὸ φιλολογικὸν τοῦ Κωνσταντ. Τσοκάνου καὶ γ.) τὸ θρησκευτικὸν οὕτως εἰπεῖν τοῦ μακαρί-

του Γεωργίου Μελέ. Τούτοις δὲ προσετέθη ἐπὶ τῆς ἐμῆς πρυτανείας καὶ τέταρτον, δ) τὸ τοῦ φιλομούσου Θεοδώρου Π. Ροδοκανάκη, ᾧ θέμα ἔταξαν οἱ ὀνομασθέντες ὑπὸ τοῦ ἀγωνοθέτου κριταὶ « Τὸν προσδιορισμὸν τῆς φύσεως τῆς τῶν ἡρώικῶν χρόνων ἑλλ. Βασιλείας κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, ῥητόρων καὶ λογογράφων » ἡμέρα δὲ τῆς κρίσεως ὄρισθη ἡ 20 Μαΐου 1861.

Καλαὶ καὶ ἀγαθαὶ αἱ ἀγωνοθεσίαι αὗται καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς προόδου τοῦ ἔθνους διακατῆ πόθον τῶν τῶ θέντων αὐτὰς ἀποδεικνύουσιν· ἀλλ' ἦσαν κατ' ἐμὴν κρίσιν πεπωδέστεραι καὶ τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ὠρισμέναι εἰσὶ, στοχαστικώτεραι, ἂν ἐγίνοντο κτήμα τοῦ πανεπιστημίου καὶ καθίσταντο οὕτω μόνιμοι καὶ διαρκεῖς· ἀπῆλλάσσοντο δὲ τότε οἱ ἀγωνοθέται καὶ τινος δυναμένου ἴσως ἀποδοθῆναι αὐτοῖς μῶμου κενοδοξίας. Ἀλλὰ καὶ ἐργωδέστερα ὀσημέραι ἀποβαίνει ἡ διεξαγωγὴ αὐτῶν, ὡς ἐπιβαρύνουσα τὸ πλείστον τὸ φιλολογικὸν τμήμα τῆς φιλολογικῆς σχολῆς. Ἀριστα λοιπὸν καὶ πρακτικώτερα ἐσκεφθῆ ὁ τελευταῖος ἀγωνοθέτης, ὅρισας τοῦ ἀγωνίσματος μὲν ἄθλον δραχμῶν χιλίας, ἐκάστῳ δὲ τῶν κριτῶν ἀντιμισθίαν δραχμῶν διακοσίας. — Ἐβραβεύθη δὲ ἐν μὲν τῷ ποιητικῷ ἀγωνί τὸ τοῦ Γ. Σταυρίδου ποίημα *Ἀρματοῦλος*, ἐν δὲ τῷ φιλολογικῷ τοῦ Κ. Τσοκάνου, ἡ μόνη ὑποβληθεῖσα τοῖς κριταῖς πραγματεία τοῦ κυρίου Μαυροφύδου. Ἀλλ' οἱ κριταὶ τοῦ ποιητικοῦ ἀγῶνος οὐδὲ τὸ ἔτος τοῦτο ἔμειναν ἀνέγκλητοι. Καὶ εἶναι μὲν ὀρθὸν καὶ δίκαιον νὰ ὑποβάλληται ἡ κρίσις αὐτῶν, ὡς ἐπὶ αἰτιολογίῶν ἐστηριγμένη, εἰς ἐπίκρισιν εὐσχημον καὶ ἔλλογον, ἀλλ' ἄτοπον νομίζω νὰ κατηγορηθῆ ὡς κακῆς προθέσεως καὶ μὴ ἐξ ἀγαθοδικίας πηγᾶσα. Ἄς στέργωμεν τὰς κρίσεις τῶν ἀρμοδίως καθυμένων δικαστῶν καὶ ἀδικοὶ ἐὰν ὄσι· διότι οὕτω κραταιοῦνται τὰ καλὰ καὶ προάγονται. Μέτεπει δὲ νῦν εἰς τὸν

Δ) περὶ τῆς περιουσίας τοῦ πανεπιστημίου καὶ τῆς διαχειρήσεως αὐτῆς.

Ἡ περιουσία τοῦ πανεπιστημίου σύγκειται

Α) ἐξ ἀκινήτων, τῶν ἐξῆς. Ἀκίνητον περιουσίαν κέκτηται τὸ πανεπιστήμιον, ἐκτὸς τῶν κατὰ τὴν κωλιάδα ἀγρῶν τοῦ μακαρίτου Λευκίου, α) δύο ἐν Ἀθήναις οἰκίας, κληροδοτηθείσας ὡς γνωστὸν παρὰ τῶν μακαριτῶν Χριστοδ. Εὐθυμίου καὶ Ἰωάννου Κατριμάτσου, ὧν ἡ μὲν φέρει μηνιαίαν πρόσοδον δραχμῶν 150, ἡ δὲ δραχμῶν 126 περίπου· ἐδαπανήθησαν δὲ κατ' ἀπόφασιν τῆς ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου εἰς ἐπισκευὴν αὐτῶν δραχμαὶ 1040 καὶ λ. 87. Σημειωτέον, ὅτι τὰ ἐνοίκια τῆς πρώτης οἰκίας ὀφείλονται παρὰ τοῦ Δημοσίου καὶ μένουσιν εἰσπρακτέα παρὰ τοῦ διαδόχου μου.

β) ἐν οἰκίῳ πεδον ἐν Πάτραις ἐκ πηχ. 800, ὁπερ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἔλκει ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ μακαρίτου Ἰω. Σούτσου. Ως ἐξέθηκε πέρυσιν ὁ προ-

κάτοχός μου, τὰ παραχωρητήρια τοῦ οἰκοδοσίου τοῦ τούτου, ἐκ δύο τεμαχίων συγκειμένου, παραλάβομεν διὰ τῶν πολλῶν καὶ ἀπύτων πόρων τοῦ ἀξιοτίμου πληρεξουσίου ἡμῶν Παντακίου Χοῦδα. Ἀλλὰ κατὰ τὰ παραχωρητήρια ὀφείλει τὸ πανεπιστήμιον ν' ἀποζημιώσῃ τὸ Δημόσιον διὰ πηχ. 134, οὗ ἕνεκα παρεκάλεσεν ἡ πρυτανεῖα τὸ Ἰπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, ἵνα δωρηθῶσι τῷ πανεπιστημίῳ οἱ 134 πηχ. παρὰ τοῦ Δημοσίου· ὁ Ἰπουργὸς ἀπήντησε λακωνικώτατα ὅτι δὲν δύναται κατὰ τὸν νόμον νὰ δωρήσῃ, ὡς ἐὰν ἦται τὸ πανεπιστήμιον διὰ τῆς ἀναφορᾶς τοῦ πρυτάνεως, δωρεὰν Ἰπουργικῆν.

γ) ὁκτὼ ἀποθήκας ἐν Ἰβραίλῃ, κληροδοτήματα τοῦ αἰμνήστου Βασιλείου Μακρῆ, ὧν τὸ ἐνοίκιον ὀφείλεται ἀπὸ 4 Σεπτεμβρίου 1859 καὶ μένει εἰς πρακτέον παρὰ τοῦ διαδόχου μου.

δ) τὸ πέμπτον τοῦ ἐν Βλαχίᾳ κτήματος Σιγανηπίου, ἐκ κληροδοτήματος τοῦ Ἁγίου Ἰεραπόλεως Νεοφύτου περιελθὸν εἰς τὸ πανεπιστήμιον. Ἠρείλετο δὲ ἡμῖν τὸ εἰσόδημα τοῦ κτήματος τούτου, κατὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦ προκατόχου μου, ἀπὸ τῆς πρώτης Ἀπριλίου 1858, ὅπερ καὶ εἰσεπράχθη μέχρι 4 Ἀπριλίου 1860, δραχμαὶ 3164. 65.

ε) Τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ οἰκίπεδον Παπαζόγλου. Ἡ ἱστορία τοῦ οἰκίπεδου τούτου γνωστὴ ἐστὶν ὑμῖν ἐκ τῶν πολλῶν πρυτανικῶν ἐκθέσεων. Εἶχεν ἀπορασιθῆ δηλαδὴ ἄλλοτε ν' ἀνεγερθῆ οἰκοδομὴ ἐπ' αὐτοῦ ἐκ συνδρομῆς τῶν ἐν Βλαχίᾳ ὁμογενῶν, ἀλλὰ φαίνεται, κατὰ τὰ τελευταῖα γράμματα τοῦ προξένου, αἱ συλλεγεῖσαι συνδρομαὶ δὲν ἐπαρκοῦσι, διὰ τοῦτο ἀπεράσισε τελευταῖον ἡ σύγκλητος ἵνα τῶν ἀπαιτούμενων δαπανῶν πρὸς ἀίεγερσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀποθηκῶν μόνον, καὶ μετὰ ταῦτα νὰ σκεφθῆ ἂν συμφέρῃ νὰ δαπανηθῶσι πρὸς αὐτὴν καὶ κεφάλαια τοῦ πανεπιστημίου.

Β. ἐκ κινήτων. Ἐκτὸς τῆς βιβλιοθήκης καὶ τῆς νομισματικῆς συλλογῆς, ἡ σπουδαιότερα κινήτη τοῦ πανεπιστημίου περιουσία εἶναι ἡ *χρηματικὴ*. Συνίσταται δὲ αὕτη.

α) ἐκ δραχμῶν 385,000, ἐκδανεισθειῶν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ἐπὶ τόκῳ 5 τῆς 100 ἀπὸ τῆς 21 Αὐγούστου 1859.

β) ἐκ 49 μετοχῶν τῆς αὐτῆς Τραπεζῆς, ὧν αἱ 15 εἰσὶ τοῦ Χριστ. Εὐθυμίου, αἱ 16 Δημ. Μαυροκορδάτου, αἱ 10 βιβλιοθήκης Ἰωαννιδῶν καὶ αἱ 8 Μετάξου.

γ) ἐκ δραχμῶν 29,144, ὧν αἱ μὲν 10,431 κίονται παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ εἰς ἀνοικτὸν λογαριασμὸν, αἱ δὲ λοιπαὶ ἐκδεδανεισμέναι εἰσὶν εἰς τοὺς ἀδελφούς Λοκούς καὶ συντηροῦνται ἐκ τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν οἱ δύο ὑπότροφοι Ράκου.

δ) ἐκ δραχμῶν 5,653, ληρθειῶν ἐπὶ τῆς ἐμῆς πρυτανείας 1) ἐκ τῶν κληροδοτημάτων Διμηκηνίου Κοκκίνου καὶ Χρ. Πιραμυθιώτου, 2) ἐκ τῆς διὰ τὸ ἔτος 1858—60 χιλιοδράχμου συνδρομῆς τῆς Γερουσίας, ἢ Βουλῆ δὲν ἔδωκε, καὶ 3) ἐκ δι-

πλωμάτων, ἐγγραφῶν κλ. τῶν φοιτητῶν, ὡς ὁ εἰδικὸς ἐξηγεῖ πῖναξ.

Γ) ἐκ τῶν ἐξῆς προσφορῶν, ἐπὶ τῆς ἐμῆς πρυτανείας γενομένων·

α) ὁ ἐν Καίρῳ Ἑλλ. πρόξενος ἔγραψεν ἡμῖν κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ παρελθόντος ἔτους ὅτι ὁ ἐκεῖ ἀποβιώσας ὁμογενὴς Γεώργιος Βάγκας κατέλιπεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον κληροδοτήματα ἐκ γρ. 25,000, ἅτινα θέλουσι σταλῆ ἅμα ἐκκαθαρισθῆ ἢ περιουσία τοῦ κληροδότου.

β) βρῦτιμον δωρεάν, τελεσθεῖσαν ἐπὶ τῆς ἐμῆς πρυτανείας, θέλει ἀναγγεῖλαι μετ' ὀλίγον ὁ διάδοχός μου. Ὁ φιλόπατρις δωρητῆς καὶ εὐεργέτης τοῦ πανεπιστημίου ἐρύλαξε μέχρι τοῦδε ἀγνωστον ἡμῖν τ' ὄνομά του, ἐπεμψε δὲ ἤδη ἐκ τῶν προσόδων τῆς δωρεᾶς 200 καίσαροβασιλικὰ φλωρία, ἅτινα μὴ φθάσαντα εἰσέτι ἐνταῦθα μένουσιν εἰσπρακτέα παρὰ τοῦ διαδόχου μου.

γ) ὁ πάντοτε ὑπὲρ τῶν προγονικῶν ἀρχαιοτήτων μεγάλως μερίμων ἀξιοτίμος βουλευτῆς Θήρας Ν. Βιχαριγὸς ἐδώρησε τῷ πανεπιστημίῳ καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος διαφόρους ἀρχαιοτήτας, παραδοθείσας εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας,

δ) οἱ ἰατροὶ Παῦλος Ἰωάννου καὶ Μιχ. Τυπαλδος Χαριτάτος προσήνεκον διάφορα λόγου ἀξία ἀνατομικὰ παρασκευάσματα.

ε) καὶ αἱ βιβλιοθήκαι ἐπλουτίσθησαν ἱκανῶς ἐπὶ τῆς ἐμῆς πρυτανείας, διὰ δωρεῶν ἀλλογενῶν τε φιλελλήνων καὶ Κυβερνήσεων καὶ ὁμογενῶν. Ἀκριβῆς κατάλογος αὐτῶν παραρτᾶται εἰς τὴν ἐκθεσιν ταύτην. Κατὰ δὲ τὴν συγκεφαλαίωσιν αὐτοῦ ἐδωρήθησαν. ἐκ Ρωσσίας ὑπὸ τῆς ῥωσικῆς κυβερνήσεως 19 κιβώτια μὴ ἀνοιχθέντα ἔτι δι' ἑλλησπιν χώρου· ἐξ Ἰταλίας 887 τόμοι· ἐκ Γαλλίας τόμοι 232, οἱ πλείστοι τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἀξιολόγου νέου Φραγκίσκου Lenormant· ἐκ Βυαρίας 1867 τόμοι· ἐξ Αὐστρίας τόμοι 43· ἐκ Πρωσσίας τόμοι 40· ἐξ Ἀγγλίας τόμοι 10· ἐκ Δανίας καὶ Νορβηγίας τόμοι 10· ἐξ Ὀλλανδίας τόμοι 6· ἐκ Σαξωνίας καὶ Ἀνωβέρου τόμοι 4· ἐκ Βελγίου τόμοι 3· ἐξ Ἑλβετίας τόμοι 3, καὶ ἐξ Ἀμερικῆς καὶ Ἰσπανίας τόμοι 2. Διάφοροι δὲ ὁμογενεῖς τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος προσήνεκον ὑπὲρ τὰς 2000 τόμους, μετὰ τῶν ὁποίων ἐξέχει τὸ κληροδοτήμα τοῦ αἰμνήστου Θ. Φαρμακίδου, συμποσούμενον εἰς τόμους 1600 περίπου καὶ περιέχον πλείστου λόγου ἀξία ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα, ἐν οἷς καὶ χειρόγραφον τῆς πεντατεύχου ἀρχαιοτάτου· ἔτι τὸ δώρημα τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει ὁμογενεῖς Δ. Ἀγγελίδου ἐκ τόμων 66, περιέχον καὶ τινὰ χειρόγραφα καὶ ἑλλήνων συγγραφέων παλαιῆς ἐκδόσεως· τέλος ἡ προσφορὰ τοῦ ἐν Μασσαλίᾳ ἱερέως Καλλινίκου Κρεατσούλη τριῶν σπανίων βιβλίων, τῆς ἠθικολογικῆς Γεωργίου Χρυσόβελων (Βεν. 1802), τῶν κανόνων καὶ δογμάτων τῆς ἱερᾶς καὶ ἀγίας οἰκουμένης ἐν Τριδέντῳ συνόδου, καὶ τῶν τραγωδιῶν Σοφοκλέους μετὰ ἰδιοχειρῶν σημειώσεων τοῦ Κοραῆ. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι ἡ φιλογένεια καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἐναρέτου

τούτου κληρικού πρὸς τὸ πανεπιστήμιον θέλει δε-
χθῆ καὶ ἄλλως εὐεργετικὴ εἰς αὐτό.

γ) ὡσαύτως καλὰ δωρήματα ἐγένοντο εἰς τὴν
νομισματικὴν συλλογὴν καὶ εἰς τὸ φυσιογραφικὸν
Μουσεῖον. Δηλαδή εἰς τὴν νομισματικὴν συλλογὴν
προσθήκετον διάφοροι φιλόμοισοι 1 χρυσοῦν νόμι-
σμα, 37 ἀργυρᾶ, 182 χαλκίνα καὶ 4 μολύβδινα·
εἰς τὸ φυσιογραφικὸν δὲ Μουσεῖον ἐδωρήθησαν ἐκ
μὲν τοῦ τῆς Αὐλῆς ζωοτροφείου κατ' ἐπιταγὴν
τῶν ΑΛ Μεγαλειότητων 1 κερκοπίθηκος, 2 ἀντι-
λόπαι, 1 φασιανὸς καὶ δύο φοινικόπτεροι· ὑπὸ δὲ
τοῦ φιλλέλλητος Carron du Willards 275 δέρματα
πτηνῶν ἐκ τῶν τῆς μεταξὺ τῶν τροπικῶν Ἀμερι-
κῆς καὶ 1838 τῆς αὐτῆς χώρας ἔντομα, κολεό-
πτερα καὶ λεπιδόπτερα· ὑπὸ δὲ τοῦ ἐν Βρέμῃ ἑλλ.
προξένου κυρίου Spieller ἀξιόλογα φυσιογραφικὰ
καὶ ἐθνογραφικὰ ἀντικείμενα τῶν Ἰνδιῶν ὑπὸ δὲ
τοῦ ἐπιμελητοῦ κυρίου Χελδράιχ 300 φυτὰ ἀλλο-
δαπὰ καὶ 10 καρποί, καὶ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Θ.
Ὀρφανίδου, ἐκτὸς μιᾶς νυκτερίδος καὶ 2 σαυρῶν,
100 λίαν ἀξιόλογοι καρποί.

Δ) πρόσδοσι καὶ δαπάναι. Ἐκ τῆς περιουσίας
τοῦ πανεπιστημίου, κτηματικῆς τε καὶ χρηματικῆς·
(α) εἰσπραχθήσαν· 1) ἐκ τῆς οἰκίας Κυτρινιάτου
δραχ. 1520, 24· 2) ἐκ τοῦ κτήματος Σιγανέωτου
δραχ. 3164, 65, 3) ἐκ τόκων τοῦ ἐκ δραχ.
385000 δανείου δραχ. 16,683,85, 4) ἐκ μερισμα-
των 23 μετοχῶν Τραπεζῆς δραχ. 2365,5) ἐκ τό-
κων τοῦ ἀνοικτοῦ λογαριασμοῦ δραχ. 957,66, καὶ
6) ἐκ συνδρομῆς τοῦ ἵπουργείου τῆς παιδείας διὰ
τὸ φυσιογραφικὸν Μουσεῖον δραχ. 1596, τὸ ὅλον
δραχ. 26,287,35.

β) ἐδαπανήθησαν δὲ 1) εἰς τὸ φυσιογραφικὸν
Μουσεῖον δραχ. 11,049,45, 2) εἰς ἀγοράσιν βί-
βλιων ἐκ Αἰψίδας δραχ. 10,146,16, 3) εἰς ἀσφα-
λειαν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ πανεπιστημίου ἐπὶ πεν-
ταετίᾳ δραχ. 4,989,4) εἰς ἐπισκευὴν τῶν οἰκιῶν
Χρ. Εὐθυμίου καὶ Κυτρινιάτου δραχ. 1040,87,5) εἰς
ἀσθεύστων τῶν στοῶν τοῦ πανεπιστημίου καὶ
ἀποτελειῶν τοῦ βορείου φρέατος δραχ. 1105,90) εἰς
τὴν εἰκόνα τοῦ αἰοδίου Πλατυγένους ἐκπονη-
θεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἐπιτηδεῖου τῶν πρὸ ἡμῶν ζωγρά-
φων Α. Γζόκου, δραχ. 500 καὶ 7) εἰς διαφορὰς
ἄλλας τοῦ πανεπιστημίου χρεῖας, κατὰ τὸν εἰδικὸν
πίνακα, δραχ. 5,507,34. ὥστε τὸ ὅλον τῶν δα-
πανῶν ἀναβαίνει εἰς δραχ. 34,338,72, αἵτινες ἐ-
γένοντο ἐκ τῶν εἰσπραχθεισῶν 26,287,35 δραχ.
μῶν, ἐκ τῶν δραχ. 5,653 τοῦ δ' κονδυλίου τῶν
κεφαλαίων καὶ ἐν μέρει ἐκ τοῦ ἀνοικτοῦ λογαρια-
σμοῦ, ἐλαττώθεντος ἕνεκα τούτου εἰς δραχ. 8,041.

Αὗται εἰσὶν ἐν κεφαλαίῳ αἱ πρόσδοσι τοῦ πα-
νεπιστημίου καὶ αἱ δαπάναι, μεγάλαί μὲν αὗται
καὶ ὁσημέραι ἀναγκαιῶς μεγεθυνόμεναι μικραὶ δὲ

(2) Ἐξήρθησαν τὰ ἔργοντα ὠρισμένην χρῆσιν κεφάλαια
οἷα εἰσὶν αἱ 10 μετοχαὶ Δ. Μαυροκοράτου, αἱ 10 βελιθητικῆς
Ἰωνιδῶν καὶ αἱ 18,705 δραχ. τῶν ὑποτόκων Γάκου, περὶ ὧν
προσφράττει ἴδιος λογαριασμός.

ἐκείναι· ἀλλ' ἡ φιλοπατρία τῶν ἀπανταχοῦ ὁμο-
γενῶν, ἐξαιρετικὴν ἀγάπην ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τούτου
τῶν Ἑλλήνων διδασκῆτου αἰετοῦ δεῖξασα, δὲν θέ-
λει πάσαι ἀναμφιβόλως μεριμῶσα καὶ εἰς τὸ μέλ-
λον ὑπὲρ αὐτοῦ. Πλὴν καὶ ἡ Κυβέρνησις ἡμῶν ὀ-
φείλει ν' ἀναλάβῃ τῶν δαπανῶν τούτων τινὰς· καὶ
μάλιστα τὴν τοῦ φυσιογραφικοῦ Μουσείου, πρὸ
πάντων δὲ νὰ διατάξῃ τὴν πληρωμὴν τῶν πρὸς
ἐξασφάλισιν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ πανεπιστημίου κα-
ταβληθεισῶν δραχ. 4,989, ὡς ὑπεσχέθη ἄλλοτε.

Ε) ἐκκρεμεῖς ὑποθέσεις. Ἐκτὸς τῶν κατὰ τὰ
ἄρτι ἐκτεθέντα ἐνεργητέων παρὰ τοῦ διαδόχου μου,
μένουσιν ἐκκρεμῆ καὶ ταῦτα.

α) ἡ εἰσπραξίς 1,000 δραχ. ὀφειλομένων κατὰ
τάς προτέρας ἐκθέσεις τῶν πρυτάνων παρὰ τοῦ
κυρίου Στεφανοπούλου. β) ἡ εἰσπραξίς τῶν τόκων
τοῦ κληροδοτήματος Βαρζέλη, συσταμένον ἐκ
δραχ. 500 κατ' ἔτος καὶ ὀφειλομένων ἀπὸ α. Νοε-
μβρίου 1858. Ἡ βραδύτης περὶ τὴν λήψιν τῶν
τόκων τούτων προήλθεν ἐκ τῆς προτάσεως, ἣν ἡ
πρυτανεία, κατὰ τὴν γνώμην τῆς συγκλήτου, ἔκα-
μεν εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ μακαρίτου Βαρζέλη, τοῦ
νὰ μετατραπῆ εἰς δραχ. τὸ ἀναλογεῖν εἰς τὸ πα-
νεπιστήμιον κληροδοτήμα τῶν γρ. 22,500. Τὴν
πρότασιν ταύτην, τῇ δραστηρίᾳ μεσολαβήσει τοῦ
ἀξιοτίμου προξένου ἡμῶν ἐν Πρεβέζῃ Ε. Χουρμου-
ζιάδου ἐδέχθησαν οἱ κληρονόμοι· ἀλλὰ τὸ περὶ τού-
του ἔγγραφον αὐτοῦ ἕνεκεν μικρολόγου γραφειοτυ-
πίας τοῦ ἵπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν, ἐμποδίζον-
τος τοὺς προξένους νὰ γράψωσιν ἀπειθείας εἰς τὸ
πανεπιστήμιον, μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους ἐ-
λάμβονεν.

γ) ἀνεἰσπρακτον μένει προσέτι καὶ τὸ κληροδό-
τημα τοῦ Θ. Τούλη ἐκ 30,000 γρ. ὡς καὶ τὸ τοῦ
Σωτηρίου Ἀντωνίου, περὶ ὧν λόγον ἐποίησατο καὶ
ὁ προκατόχος μου.

δ) ἡ δίκη περὶ τοῦ γνωστοῦ κληροδοτήματος
Σπ. Βαλέτα μένει εἰσέτι ἐκκρεμῆ· ἀλλ' ὡς ἔ-
γραψεν εἰς τὴν πρυτανείαν ἐσχάτως ὁ κύριος πρό-
ξενος Βουκουρεστίου παρῆλθεν ἡ προθεσμία τοῦ νό-
μου, ὥστε μηδὲ εἰς τὴν ὁμάδα τῶν δανειστῶν τοῦ
πρωχρυσταντος δύναται νὰ καταταχθῆ τὸ πανεπι-
στήμιον.

Περιουσία Θ. Μανούση.

Γνωστὴ ἐστὶν ἐκ τοῦ λόγου τοῦ προκατόχου
μου, ἡ μετὰ τὴν καταβολὴν διαφορῶν κληροδοτη-
μάτων μείνασα χρηματικὴ περιουσία τοῦ αἰοδίου
Θ. Μανούση. Ἐξ αὐτῆς ἐκείντο εἰς τὴν ἐθνικὴν Τρά-
πεζαν ἐν ἀρχῇ τῆς ἐμῆς πρυτανείας δραχ. 41,603,9.
προστιθεμένων δὲ εἰς αὐτάς τῶν κατὰ τὸν εἰδικὸν
λογαριασμὸν εἰσπραχθεισῶν πρὸ ἡμῶν δραχ. 12,029
51, καὶ ἀφαιρουμένων τῶν κατὰ τὸν αὐτὸν λογα-
ριασμὸν γενομένων ἐξόδων ἐκ δραχ. 5,403,38, μέ-
νει κείμενον παρὰ τῆς ἐθν. Τραπεζῆς ποσὸν δραχ.
48,229,12.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς περιουσίας καὶ τῆς δια-
χειρίσεως αὐτῆς, ἧτις, ὡς ἕκαστος βλέπει, τοσοῦ-

τὸν ἐπολλαπλασιασθῆ καὶ κατ' ἔτος πολλαπλα-
σιάζεται εὐτυχῶς, ὥστε τὸ προσωπικὸν τοῦ γρα-
φείου καὶ ἰδίως ὁ ἔμπειρος γραμματεὺς τοῦ πανε-
πιστημίου, καίτοι πάντες πᾶσαν καταβάλλουσι
σπουδὴν καὶ ἐπιμέλειαν καὶ προθυμότητα δ' ἂν πα-
ραγγεθῆ ἕκαστος ἔργον ἐκτελοῦντες, δυσκόλως ὀ-
μως θέλουσιν ἐγκαρτερήσει ἐπὶ πολλὴν ἔτι χρόνον.

Ε) περὶ τῶν ἐορτῶν καὶ ἀρχαιρεσιῶν.

Καὶ κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἐμῆς πρυτανείας ἐτελέ-
σθησαν πρεπόντως αἱ δύο τοῦ πανεπιστημίου ἐορ-
ταί, τὸ ἐν τῇ ἐορτῇ τῶν τριῶν ἱεραρχῶν γινόμενον
ἀρχιερατικὸν μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυ-
χῆς τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων τοῦ Πανεπιστημίου
εὐεργετῶν, ἐν ᾧ ὁ καθηγητὴς Κων. Κοντογιάνης ἐ-
ξεφώνησε τὸν τῆς τελετῆς λόγον· οὗτος δὲ τυπω-
θεὶς μετὰ τῶν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ μνημονευθέντων ὀ-
νομάτων διανεμήθη τοῖς ἀπανταχοῦ ὁμογενέσιν· ἔτι
κατὰ τὴν 20 Μαΐου, ἡμέραν τῶν γενεθλίων τῆς
Α.Μ. τοῦ βασιλέως, ἡ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ πα-
νεπιστημίου, τοῦ καθηγητοῦ Π. Ῥομπότη ἐκφω-
νήσαντος τὸν τῆς τελετῆς λόγον· κατὰ τὴν αὐτὴν
τελετὴν ἀνέγνω καὶ ὁ καθηγητὴς Εἰθ. Καστόρχης
τὴν ἐκθεσιν αὐτοῦ περὶ τῆς βραβεύσεως πραγμα-
τείας τοῦ κυρίου Μαυροφρύδου.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους συνελθόν-
τες οἱ καθηγηταὶ ἐξελέξαντο ὡς ὑποψηφίους τῆς
νέας πρυτανικῆς ἀρχῆς τοὺς κκ. Ἀλέξιον Πάλλην,
Ἰωάννην Παπαδάκην καὶ Ἡρακλῆ Μητσόπουλον, ἐξ
ἧν ἡ Κυβέρνησις διώρισε πρύτανιν τὸν πρῶτον.
Μετὰ δὲ ταῦτα, γενομένων ἐν ἐκάστη τῶν σχολῶν
τῶν ἐκλογῶν τῶν ὑποψηφίων κοσμητόρων καὶ ἀνα-
δειχθέντων τοιούτων ὑπὸ μὲν τῆς Θεολογικῆς τῶν
καθηγητῶν Κωνστ. Κοντογιάνου καὶ Παν. Ῥομπότη,
ὑπὸ δὲ τῆς Νομικῆς τῶν καθηγητῶν Π. Παπαρ-
ρηγοπούλου καὶ Π. Καλλιγᾶ, ὑπὸ δὲ τῆς Ἰατρικῆς
τῶν καθηγητῶν Γ. Πριναρῆ καὶ Δ. Ὀρφανίδου καὶ
ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς τῶν καθηγητῶν Φιλίππου
Ἰωάννου καὶ Στεφ. Κομμανοῦδη, ἡ Κυβέρνησις διώ-
ρισε κοσμητόρας τοὺς κκ. Π. Ῥομπότην, Π. Παπαρ-
ρηγόπουλον, Δ. Ὀρφανίδην καὶ Φιλίππον Ἰωάννου.
Τέλος δ' ἐκλεχθέντων ὑπὸ τῆς ὀλομελείας τῶν κα-
θηγητῶν τῶν τεσσάρων ἐπιλοίπων μελῶν τῆς συγ-
κλήτου, τῶν κκ. Γ. Μακκᾶ, Κ. Κοντογιάνου, Σπ.
Πήληκα καὶ Στ. Κομμανοῦδη, ἡ νέα ἀκαδημαϊκὴ
σύγκλητος ἀποτελεῖται ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων
καὶ τῶν κοσμητόρων, ἐκ τοῦ πρυτάνους καὶ ἐμοῦ.

Καταπαύων ἐνταῦθα τὴν σύντομον ἐκθεσιν τῶν
κατὰ τὴν ἐμὴν πρυτανείαν πεπραγμένων καὶ παρα-
χωρῶν τὸ βῆμα εἰς τὸν ἀξιότιμον διάδοχόν μου,
εὐχομαι αὐτῷ κρεῖττονα τῆς ἐμῆς τύχην ἐν ἄλλοις
τε καὶ περὶ τὴν κύρωσιν τοῦ ἀπὸ πολλῶν ἡδὲ ἐτῶν
προσδοκωμένου ὀργανικοῦ τοῦ πανεπιστημίου νό-
μου· ἡ μοῖρα ἐφάνη ἐν ἀρχῇ ὅτι εἶχε κεκλωσμένον
δι' ἐμὲ τὸ εὐτύχημα τούτου. Ἀλλ' ἔσως ἡ θεὸς Πρό-
νοια ἐφύλαξεν αὐτὸ ἐπὶ σκοπῷ διὰ τὸν ἀγαθὸν
διάδοχόν μου, ὡς ἔκλοντα τὴν καταγωγὴν ἀπὸ τῆς

πολυτλήμονος Ἰπείρου, διότι πιθανῶς ἐπὶ τῆς πρυ-
τανείας αὐτοῦ μελλεῖ νὰ πληρώσῃ συγχρόνως καὶ
ἄλλον πολὺ διακαέστερον πόθον παντὸς Ἑλλήνου,
τὴν ἀπελευθέρωσιν λέγω ἀπάσης τῆς Ἑλληνικῆς
χώρας· γένοιτο!

Αἱ γυναικες ἐν τῇ ἀγύσει (1).

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

Ἡ βάρβαρος κοινωνία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Αἱ γυναῖκες τῆς Ἰθρηρίας.

—οοο—

Α'.

Ἰθρηρικὴ φυλὴ.

Εἰς τρία κυριώτατα φυλετικὰ συστήματα, τὸ γα-
λατικόν, τὸ ἰθρηρικόν καὶ τὸ γερμανικόν διηροῦντο
οἱ βάρβαροι κάτοικοι τῆς Δύσεως πρὶν ἢ ὑποκύψωσιν
ἐντελῶς εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ λατινι-
κοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἦτο τὸ ἐπι-
κρατέστερον στοιχεῖον τοῦ λαοῦ τῶν βρετανικῶν νή-
σων, καὶ τῆς εὐρείας χώρας τῆς ὀριζομένης ὑπὸ τῆς
θαλάσσης, τῶν Ἀλπεων, τῶν Πυρραίων καὶ τοῦ
Ῥίνου καὶ ὀνομαζομένης Γαλατίας, τὸ δὲ δευτέρον
κατεῖχε τὴν ταυτώνομον χερσονήσον (τὴν Ἰσπανίαν
καὶ Πορτογαλίαν), καὶ τὸ τρίτον ἐπλανᾶτο κατὰ τὸ
κέντρον τῆς Εὐρώπης μεταξύ Γαλατῶν καὶ Σλαύων.
Ἐκάστη ἡμῶς φυλὴ ὑπερέβαινε πολλάκις, κατὰ τὰς
ἀκαθέκτους ἐρίδας τῶν χρόνων ἐκείνων, τὰ ἴδια ὄρια.
Καθὼς οἱ Γαλάται ἢ Κέλται διέβησαν τὰ Πυρη-
ναῖα καὶ ἀναμιχθέντες μετὰ τῶν Ἰθρηρῶν ἐγένοντο
Κελτίβητες, οὕτω καὶ οἱ Ἰθρηρες μετέβησαν εἰς χώραν
γαλατικὴν, καὶ μεταξύ τῆς θαλάσσης, τῶν Πυρη-
ναίων καὶ τοῦ Γαρόνα ἐτήρησαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀ-
κυτᾶνοι τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν φυσιογνωμίαν (2). Οἱ
Αἴγυες κατασταθέντες τὸ πρῶτον ἐν τῇ Κελτολογίᾳ,
μεταξὺ τῶν Ἀλπεων καὶ τοῦ Ῥοδανῶ, καὶ εἶτα ἐν τῇ
Ἰθρηρολογίᾳ μεταξύ Ῥοδανῶ καὶ Ἰσπανίας, ἐδείχθησαν
μᾶλλον προσοιτοὶ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιφράδας. Ἐνὶ
λόγῳ οἱ ἐξ Ἰθρηρῶν λαοί, μὴ ἀνήκοντες ὡς οἱ Ἑλ-
ληνες, οἱ Λατίνοι, οἱ Ἀλβανοί, οἱ Γαλάται, οἱ Γερ-
μανοὶ καὶ οἱ Σλαῖοι εἰς τὴν εὐγενῆ ἰσπανικὴν ἢ ἰνδου-
ρωπαϊκὴν φυλὴν, ἐτήρησαν, καὶ δεχθέντες τὴν λα-
τινικὴν γλῶσσαν, ἰδίους ἐπισκοτάτους χαρακτῆ-
ρας. Εὐρίσκονται δὲ ἐτι καὶ σήμερον ἐκατέρωθεν

(1) Ὁρα φιλολ. 255, τῆς 1 Νοεμβ. 1860.

(2) Ὁρα καὶ Σπράβ. Β6λ. Ε'.

τῶν Πυρηνάων οἱ ὀνομαζόμενοι Οὐάσκωνες, οἵτινες ἔμειναν πιστοὶ εἰς διάλεκτον μηδεμίαν ἔχουσαν ὁμοιότητα πρὸς τὰς ἰρανικὰς γλώσσας (1).

B.

Οἱ Ἕλληνες παρὰ τοῖς Ἰβήρσι, καὶ γάμος

Ἀριστοξένης.

Ἐξακόσια ἔτη πρὸ Χριστοῦ Φωκαεὺς τις ἔμπορος τὸ ὄνομα Εὐξένος (2), κατέπλευσεν εἰς κόλπον ἀνήκοντα εἰς τοὺς Σεγόβριγας, φυλὴν γαλατικὴν τηρήσαντα ὡς καὶ τινες ἄλλαι τὴν ἰδίαν ἀνεξαρτησίαν μεταξὺ τῶν Λιγύων. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Σεγόβριγων Νάνος φιλοξενήσας τοὺς ξένους μετὰ μεγίστης εὐμενείας, ἔφερεν αὐτοὺς εἰς οἰκίαν ὅπου νὰ τελέσῃ ἔμελλε τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς, Πέττας (3) μὲν παρὰ τῶν Ἑλλήνων, Γύπτως (4) δὲ παρὰ τῶν Λατίνων καλουμένης. Οἱ Σεγόβριγες ζῶντες μεταξὺ λαοῦ ἰβηρικοῦ παρεδέχθησαν καὶ πολλὰ αὐτῶν ἔθιμα· διὸ καὶ τὰς γυναῖκας μετεχειρίζοντο εὐμενέστερον τῶν γειτόνων Γαλατῶν. Εἶχον δὲ αὐταὶ τὸ δικαίωμα τοῦ κοινωνεῖν τῶν δημοσίων, καὶ σήμερον ἔτι ἐν τῇ ἰβηρικῇ χερσονήσῳ, ἐν Πορτογαλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ, αἱ γυναῖκες ἀναβαίνουν εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον. Ἐνῶ δὲ παρὰ τοῖς βαρβάροις αἱ νέαι ἐπωλοῦντο ὡς πωλοῦνται ἔτι καὶ νῦν, αἱ τῶν Ἰβήρων ἐξέλεγον μόναι ὡς νυμφίον ἓνα τῶν μνηστήρων, προσφέρουσαι αὐτῷ φιάλην μετὰ τὸ δεῖπνον. Μετὰ τὸ δεῖπνον λοιπὸν εἰς τὸ παρεκάθητο καὶ οἱ Φωκαεῖς, οἱ ξένοι τοῦ Νάνου, εἰσελθοῦσα καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ, ἐστάθη πρὸ τοῦ Εὐξένου. Ἡ νέα βάρβαρος, τὴν ἀγγίνοιαν ἔχουσα τῶν τῆς φυλῆς αὐτῆς, εἶδεν εὐθύς πόσον ὁ Ἕλληξ ξένος διέφερε τῶν ἄλλων ἀγρίων μνηστήρων, καὶ χωρὶς διασταγμοῦ ἔδωκε πρὸς τὸν Εὐξένον τὴν φιάλην πλήρη ὑδατος (5). Ὁ δὲ Νάνος, ἔχων ὡς καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν Γαλατῶν, ἐθεώρησε τὴν ἐκλογὴν ὡς κατὰ θεὸν γενομένην· ὅθεν οὐ μόνον ἐνεκρίνευ αὐτήν, ἀλλὰ καὶ τὸν κόλπον εἰς ὃν εἶχον καταπεύσει οἱ ξένοι ἐδωρήσατο τῷ γαμβρῷ. Ἐνταῦθα ἐθεμελιώθη ἡ Μασσαλία. Εἰς μνήμην δὲ τοῦ γεγονότος τούτου, οὐτινος αἱ συνέπειαι ὑπῆρξαν τόσον ἀξιοι λόγοι, ὁ Εὐξένος μετωνόμασε τὴν Πέτταν Ἀριστοξένην.

Ὁ φωκαεὺς ἔμπορος ἰδὼν ἀρμόδιαν τὴν εὐκαιρίαν ὅπως μεταδώσῃ εἰς τὴν χώραν ἐκείνην τὸν λαμπρὸν τῶν Ἰώνων πολιτισμὸν, τὸ μὲν πλοῖον αὐτοῦ ἀπέστειλεν εἰς Φώκαιαν μετὰ τινων συνοδοιπόρων παραγγείλας νὰ φέρωσιν ἀποίκους, αὐτὸς δὲ ἠσχολήθη ἀμέσως

(1) Ora G. de Humboldt, Pruefung de Untersuchungen über die Unbewohner Hispaniens vermittelt der Vaskischen Sprache, Berlin 1821.

(2) Ἀριστοτ. παρ' Ἀθην. Βιβλ. Π', 36, 376.

(3) Αὐτ.

(4) Ἰουστ. Βιβλ. Μγ', κεφ. 3.

(5) Ὁ Ἀριστοτέλης παρ' Ἀθηναίῳ λέγει «κακερηχμένην» ὁ Ἰουστίνος ὁμοίως ἀναφέρει μόνον ὕδωρ, καὶ ὀρθότερον νομίζω διότι οἱ Γαλάται παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἔλαβον τὴν ἀμπελον.

εἰς τὴν θεμελίωσιν ἑλληνικῆς πόλεως ἐπὶ πετρῶδους χερσονήσου, ἥτις χωριζομένη ἀπὸ τῆς στερεᾶς διὰ στενοῦ ἰσθμοῦ, εὐκόλως ἀπέκρουε τὰς ἐπιδρομὰς τῶν αὐτοχθόνων, νομάδα διαγόντων βίον ὡς πᾶσαι αἱ βάρβαροι φυλαί. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Νάνος (1) παρεχώρησεν αὐτῷ μέρη τινὰ τῆς παραλίας ἔτι καὶ νῦν δασύσκια, ἐνόμισεν ὅτι γῆ θαλπομένη ὑπὸ ἀκτίνων θερμῶν ὡς τοῦ ὥραιου τῆς Ἰωνίας ἡλίου, δὲν ἦτο ἀνεπιτηδεῖα εἰς καλλιέργειαν τῶν δένδρων τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Ὅτε τὸ παρελθὸν ἔαρ παρετήρουν τὴν ὄλιαν ἑλληνικὴν βλάστησιν τῆς εὐκράτου Προβηγκίας καὶ τὰς μεγαλοπρεπεῖς τῆς Μισσαλίας ὁδοῦς, ἐθιμάζον διὰ τὴν εὐκολίαν μεθ' ἧς ἡ Δύσις ἐλησμονήσῃ τί ὀφείλει εἰς τὴν ἀνατολήν (2), καθ' ἧς μάλιστα καὶ καταφέρεται ἀπὸ τινος διὰ παντὸς τρόπου.

Γ.

Ἡ ἑλληνικὴ ὀρησθεὶα παρὰ τοῖς Ἰβήρσι

καὶ πλοῦς Ἀριστάρχης.

Μόλις ἀποβάντες εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν οἱ παρὰ τοῦ Εὐξένου ἀποσταλέντες, ἐπορεύθησαν πρὸς τοὺς ἄρχοντας τῆς Φωκαίας. Πρὸ πολλοῦ ἀποικοὶ ἀναχωρήσαντες ἐκ τῆς ἀνατολῆς εἶχον ἀποκατασταθῆ μεταξὺ τῶν Γαλατῶν καὶ τῶν Ἰβήρων. Τὴν ἸΑ' ἑκατονταετηρίδα πρὸ Χριστοῦ, οἱ Ρασένοι οἱ μετὰ ταῦτα μετονομασθέντες Ἐτρούσκοι, ἀναχωρήσαντες ἐκ τῶν προταρκτίων τῆς Ἑλλάδος, ἦλθον εἰς τὴν παραθαλασσίαν Ουμβρίαν, κατοικοῦμένην τότε ὑπὸ γαλατικοῦ λαοῦ. Κατὰ τὰς ἀνατολικὰς παραδόσεις ὁ Ἡρακλῆς ἀπέβη εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ῥοδανοῦ ὅπου ἐνίκησε τὸν Ἀλεβίονα καὶ Δέρκνον (3), υἱοὺς τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ ἐθεμελίωσε τὴν Νέμυσον ἢ Νίμες (4). Ἀποδίδεται δὲ αὐτῷ καὶ τῆς Ἀλσεῖς ἡ θεμελίωσις αὐτῆς καὶ μεγαλοπρεπεῖς ἐστίας καὶ μητροπόλεως πάσης τῆς Γαλατίας (5). Ἀλλὰ καὶ οἱ Ῥόδιοι ἐθεμελίωσαν τὴν Ῥόνην, παρὰ τὰς λιβυκάς ἐκβολὰς τοῦ Ῥοδανοῦ (6). Αἱ ἀναμνήσεις ὁμοῦ αὐταὶ, ἀναμνηθεῖσαι καὶ μετὰ μύθων, τοσοῦτον εἶχον ἐξελιφθῆ ὅτε ἐπανῆλθον εἰς Φώκαιαν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Εὐξένου, ὥστε ἡ διήγησις αὐτῶν περὶ τοῦ ἀνακαλυφθέντος ὠραιοῦ τόπου, καὶ περὶ τῆς εὐνοίας ἧς ἔτυχεν ὁ Εὐξένος, ἐξῆψε τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς νεολαίας. Ἐρωτηθέντες δὲ οἱ θεοὶ, ἐπεκύ-

(1) Τίτος Λίβιος, Βιβλ. Ε', κεφ. 34.

(2) Ο Κ. Lavallée, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Γάλλων, ἐναντίον ἀπίρων πραγματικῶν ἀποδείξεων, ἀφιστῶν ὅτι ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς οὐδόλως ἐπενήργησεν εἰς τὴν Γαλατίαν.

(3) Τὸ ὄνομα τοῦ Δέρκνου φαίνεται σχεῖν ἔχον πρὸς τὸ τῶν Ἀγρίων. Ἄλλο κατὰ Γαλατίας σημαίνει ὄρος, ὅραϊν δὲ τῆς φυλῆς τοῦ μέρους ἐκείνου ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (Βιβλ. Δ') «Ἀλβιοκοί».

(4) Ὁρα Στράβ. Βιβλ. Δ' — Πομπόν. Μέτ. Βιβλ. Β' κεφ. Ε'.

(5) «Ἀπάσης τῆς Καλιτικῆς ἐστίας καὶ μητροπόλεως» Διόδ. Σικελ. Βιβλ. Δ'.

(6) Πλίν. Βιβλ. Γ' κεφ. Δ'.

Πριγκίπισσα Ἐλένη Μασσαλίση (1).

ρωσαν τὸ σχέδιον τοῦ ἀποικισμοῦ, καὶ προσέταξαν νὰ προσορμήσωσιν εἰς Ἐρεσον, ὀνομαστὴν διὰ τὴν λατρείαν τῆς Ἀρτέμιδος. Ἐλάβον δὲ οἱ ἀποικοὶ πλὴν τῶν ἄλλων ἀναγκαίων καὶ φυτὰ ἀμπέλου καὶ ἐλαίας (2). Εἰς αὐτοὺς λοιπὸν ὀφείλει ἡ Γαλλία τὰ δύο ταῦτα πολύτιμα φυτὰ (3), ὧν τὸ πρῶτον καλύπτει σήμερον μέρος τῆς χώρας αὐτῆς. Ἐν δὲ Μασσαλίᾳ μετὰ τοῦ δένδρου τῆς Ἀθηνᾶς μετεφυτεύθη καὶ ταῦτης ἡ λατρεία, καταταχθεῖσα μετὰ τῶν

τῆς δευτέρας τάξεως (4) ἀσπαστῶν τῆ πόλει θεοτήτων. Τοσοῦτον δὲ ὑπερεμάχησεν ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης, ὥστε πρὸς τὸν βασιλέα Κατουμάνδον, ἀπειλοῦντα αὐτὴν μετὰ φοβεροῦ στρατοῦ Λιγύων ἐφάνη καὶ εἶπεν «Ἐγὼ εἰμὶ θεὰ καὶ προστατεύω τὴν πόλιν ταύτην». Τὸ πῦρ τὸ ἀναφθὲν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ἐστίας τῆς Φωκαίας, ὃ ἔπρεπε νὰ καίη αἰωνίως κατὰ τὴν ἀποικίαν ταύτην, ἦτο σύμβολον ἐμφαντικώτερον καὶ τῆς ἐλαίας τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ

(1) Ἡ ψευδωνύμως ὑπογραφημένη ὄψις Ἰατρίας.

(2) Ἰουστίν. ΜΓ', Γ'.

(3) Ἡ ἐλαία ἦν τότε ἀγρία.

(4) Ἡ μὲν πρώτη ἀνῆκε τῇ Ἀρτέμιδι, ἡ δὲ δευτέρα τῷ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνι.

τοῦ μετακομισθέντος εἰς τὰ δάση τῆς Γαλατίας.

Οἱ Φωκαεῖς εὗρον ἐν Ἐφέσῳ γυναῖκα, τῶν ἐντίμων σφόδρα, Ἀριστάρχη καλουμένην, ἣτις συνετέλεσεν ἰσχυρῶς εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Μασσαλίας· διότι εἶπε πρὸς τοὺς κατοικοῦς, ὅτι παραστὰς αὐτῇ κατ' ὄναρ ἡ μεγάλη τῶν Ἑρσείων θεὰ, ἡ Ἀρτεμις, ἐκέλευσε νὰ λάβῃ ἀφίδρυσμα τῶν ἱερῶν, καὶ ἀναχωροῦσα μετὰ τῶν Φωκαίων, νὰ μεταφέρῃ παρά τοις βαρβάροις τὴν λατρείαν αὐτῆς (1). Ὑπερ πάν ἄλλο τοῦτο ἐνεθάρρυνε τοὺς ἀποικοῦς οἵτινες, ὡς καὶ πάντες οἱ ἐν Ἀσίᾳ Ἕλληνες, ἐλάτρευον ἰδιωζόντως τὴν θεὰν, μόνον τὸ ὄνομα κοινὸν ἔχουσαν μετὰ τῆς ἑλληνικῆς Ἀρτέμιδος, διότι ἦτο προσωποποίηση τῆς φύσεως. Ὅθεν οἱ Μασσαλιῶται ἔνα ττήσωσι καθάραν τὴν λατρείαν, ἐξηκολούθησαν μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἀριστάρχης νὰ φέρωσιν ἰερείας ἐξ Ἐφέσου ἢ Φωκαίας. Τοσοῦτω δὲ ἐτιμᾶτο ἡ θεοὺς αὐτῆ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀσίᾳ, ὥστε, ὡς μανθάνομεν ἐκ τινος ἐπιγραφῆς, ἀρχιερεῖα τις τῶν ναῶν τῆς Ἐφέσου ἠθέλησε νὰ ἔλθῃ εἰς Μασσαλίαν. Λέγεται δὲ μάλιστα ὅτι ἡ πόλις αὐτῆ ἐμύησε τὴν Ῥώμην τὰ μυστήρια τῆς λατρείας τῆς Ἑρσείας Ἀρτέμιδος.

Δ.

Ἡ κόρη τῆς ἐρήμου.

Ὁ γνωστότερος τῶν συγχρόνων δραματικῶν ποιητῶν τῆς Γερμανίας, ὁ Κ. Φριδερίκος Ἄλμ (2), συγγραφεὺς τοῦ *Παλαιστοῦ τῆς Ῥαουέννης*, ἐξεκίνησε πολλὰκις εὐστόχως τὰ αἰσθήματα τῶν βαρβάρων φυλῶν περὶ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ ἢ μήτηρ τοῦ παλαιστοῦ, ἢ ἐντιμος χήρα τοῦ Ἑρμάννου, τοῦ νικητοῦ τοῦ Βάρου, ἰδοῦσα τὴν αὐλὴν τῶν Καισάρων, αἰσθάνεται ἀκρίαν ἐνεκα τοῦ ὄκητου καὶ ἐκτεθηλυμένου καὶ δουλικῆς βίου τῶν παρηκμακότων Ῥωμαίων. Ἐν δὲ τῷ *Γίῳ τῆς ἐρήμου* ὁ Κ. Ἄλμ υποβάλλει θέαμα πολὺ διάφορον ὁ βάρβαρος πολεμιστῆς, ἰδὼν τὸ εὐγενὲς μειδίωμα μασσαλιώτιδος κόρης, προβλέπει νέαν ὄψιν πραγμάτων, καὶ ὁ ἀδάμαστος αὐτὸς ὄπλαρχηγὸς τῆς μεσημβρινῆς Γαλατίας, θέτει πρὸ τῶν ποδῶν τῆς νέας παρθένου, ἣτις παριστᾷ αὐτῷ τὸν λαμπρὸν τῆς Ἰωνίας πολιτισμὸν, τὴν σπάθην καὶ τὰς ἀγρίας αὐτοῦ ὄρεμας· καὶ ἀπρηνήθη μὲν τοὺς ἀνηλεεῖς θεοὺς καὶ τὰς βαρβάρους παραδόσεις ὁ υἱὸς ἐκεῖνος τῆς ἐρήμου, ἀλλὰ μετὰ ποῖον ἀγῶνα! πόσον χρόνον αἱ ἀγαλίνοντο ὄρμαί τοῦ ἀγρίου βίου παλαίωσι πρὸς τὸ αἰσθημα τοῦ ἔρωτος! Εἰς καρδίαν γυναικῆς, φύσει ἦτον ὁρμητικὴν, τὰ τρυφερά αἰσθήματα ἤθελον ἰσως θριαμβεύσει διὰ μιᾶς ὡς συνέβη τῇ Ἀριστοζένη· ἀλλ' οἱ ἀήττητοι στρατιῶται οἱ εἰπόντες πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν μέγαν ὅτι μόνην τὴν πτώσιν τοῦ οὐρανοῦ ἐροδοῦντο, οἱ πρόγονοι τῶν ἡρώων τῶν

Πυραμίδων, τῆς Ἰλιουπόλεως, τοῦ Θαβῶρ, τοῦ Ἄβου-κίρ, τοῦ Νεοκαστροῦ, τοῦ Ἰσλῶ, τῆς Μαργίνας καὶ τοῦ Σολφερίνου δὲν ἐνέδιδον τοσοῦτον εὐκόλως.

Τὸ δράμα τοῦ Φριδερίκου Ἄλμ εἶναι κατ' οἴσιν ἱστορικόν, διότι ὁ ποιητὴς ἐξογράφει μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἅμα δὲ καὶ ζωηρότητος τὰς δύο ἀρχάς, τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν βαρβαρότητα, αἵτινες ἀντεπάλασαν ἐν Γαλατίᾳ ἀπὸ τῆς ἀρίξεως τοῦ Εὐξένου μέχρι τοῦ θριάμβου τοῦ Εὐαγγελίου, ὅπερ ἐκήρυξεν εὐκλεῶς ἀπόστολοι Ἕλληνες, ὡς οἱ Ποθηνοὶ καὶ οἱ Εἰρηναῖοι· τὰ πρόσωπα μόνον τοῦ δράματος εἰσὶν ἀνύπαρκτα. Ἐὰν ὅμως ἀντὶ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐρήμου, καταστήσωμεν τὴν συγγενὴ τοῦ βασιλέως Κομάνου τὴν σώσασαν τὴν γεννωμένην Μασσαλίαν ἀπὸ τῆς μανίας τῶν Σεγοβρίγων, θέλομεν ἐνοήσει κάλλιστα πῶς ὁ πολιτισμὸς ἐβρίσκει βοήθου· καὶ φίλους καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν βαρβάρων.

Οἱ Γαλάται, ὧν ὅμοιοι εἰσὶν οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν, ἦσαν μὲν γενναῖοι, ἀνδρείοι, ἐλεύθεροι καὶ νοήμονες, ἀλλὰ καὶ ὀρμητικοί, οὐθύμοιοι, φιλοτάραχοι καὶ ἀσταθεῖς. Πλὴν τούτου οἱ Λίγυες, φθονοῦντες τὰς ταχεῖας προόδους τῆς Μασσαλίας, ἐκίνησαν πάντα λίθον ἵνα καταστήσωσι τοὺς Ἕλληνας ὑπόπτους πρὸς τοὺς Σεγοβρίγας. Καὶ ἐνόσω μὲν εἰς τῆς Ἀριστοζένης ὁ πατήρ, οὐδένα κίνδυνον ἔτρεχον οἱ Φωκαεῖς· ὅτε ὅμως ὁ Κόμανος διεδέχθη τὸν Νάον, τὰ πράγματα μετεβλήθησαν ἡ λιγυστικὴ συμμαχία ἐκέρδησε τὸν ἀρχηγὸν τῶν Σεγοβρίγων, πείσασα αὐτὸν διὰ τῆς ἐμφύτου τῆς Ἰβηρῆς πανουργίας, ὅτι οἱ δραστήριοι ἀποικοὶ τῆς Μασσαλίας, θέλουσι γενεὴ κύριοι τῆς χώρας (1). Ὁ δὲ Κόμανος ἀπατηθεὶς ὑπεσχέθη πρὸς τοὺς Λίγυας νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς Φωκαεῖς.

Τὴν δολιότητα, κατὰ τοῦτο δὲ συμφωνεῖ καὶ ὁ Οὐίγγιλιος, δὲν ἀπεστρέφοντο οἱ ἀρχαῖοι ὁσάκις πρᾶξετο νὰ ἐξολοθρεύσωσιν ἐχθρόν. Ὅθεν καὶ ὁ Γαλάτης ὄπλαρχηγὸς ἠθέλησε νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῶν ἀποικῶν ἐνὸς ἐτέλου τὰ ἀνηστήρια. Ἐτέλου δὲ αὐτὰ ὅπως καὶ οἱ Ἰῶνες, πανηγυρίζοντες τρεῖς ἡμέρας κατὰ συνέχειαν κατὰ τὴν ἀνθισιν τῆς ἀμπέλου· τὰ δικαστήρια ἐσχόλαζον, αἱ ἐργασίαι διεκόπτοντο, ἐστολίζοντο αἱ οἰκίαι καὶ αἱ ἀγοραὶ δι' ἀνθίων καὶ φυτῶν. Γαλάται πολεμιστὰὶ εἰσέδυσαν εἰς τὴν πόλιν κρυβέντες ἐντὸς τῶν ἀμαξῶν, αἵτινες μετέφερον ἐκ τῶν ἀγρῶν μεγίστην ποσότητα φυτῶν, ἄλλοι δὲ εἰσῆλθον παρρησία ἵνα παρασταθῶσιν, ὡς εἶπον, εἰς τὰς ἐορτάς· πάντες δὲ εἶχον προσταχθῆ κατὰ τοῦ βασιλέως, ἐνεδρεύοντες ἐκεῖ περίξ μετὰ στρατιωτῶν, ν' ἀνοίξωσι τὰς πύλας κοιμωμένων τῶν πολιτῶν. Ἄλλ' ὁ ἔρω, ὅστις ἐδημιούργησε τὴν Μασσαλίαν, αὐτὸς καὶ ἔσωσεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς δολιότητος· διότι συγγενῆς τις τοῦ βαρβάρου ἀρχηγοῦ ἐρώτα Φωκαεῶς, ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀνεκάλυψεν αὐτῷ τὴν συνωμοσίαν ὅπως σιωπῇ διὰ τῆς φυγῆς. Οὗτος ὅμως εἰδοπύησε τὴν διοίκησιν, ἣτις προλαβοῦσα τὸν Κόμανον

(1) *Regionium donini futuri*. *Iouet*. Β:βλ. III', κεφ. 4. Οἱ Λίγυες διηγῆθησαν πρὸς τὸν Κόμανον μῦθον ἀνάλητον πρὸς τὸν τῆς « κυνὸς καὶ τῆς συντρόφου τῆς ».

(1) Στράβ. αὐτ.

(2) *Πειδώνυμον*.

προσέβαλε καὶ ἐφόνευσεν αὐτὸν μετὰ πλείστων ἄλλων στρατιωτῶν (4).

Ε'.

Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς παρά τοῖς Λίγυσιν.

Οἱ Λίγυες λοιπὸν εἶδον καὶ μὴ θέλοντες τὴν Μασσαλίαν εὐτυχοῦσαν, προδεύουσαν καὶ κατασταθεῖσαν ἐκ τῶν ἀξιολογώτερων πόλεων τοῦ ἀρχαίου κόσμου· τὴν προσοχὴν δὲ αὐτῶν ἀπέσπασαν ἀπὸ τῆς Μασσαλίας καὶ αἱ ἀνωμαλίαι αἱ συνταραξάσαι τὴν Γαλατίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κομάνου. Πλὴν τούτου αἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐπαναστάσεις ἐχορήγησαν τοῖς Μασσαλιώται· ἀπροσδοκῆτους βοήθειαι. Φωκαεῖα, ἡ μητροπολις αὐτῶν, ἄλωθεῖσα ὑπὸ τινος τῶν στρατηγῶν τοῦ Κύρου (2), τῶν ἠττηθέντων τινὲς μετώκησαν μετὰ πολλὰς περιπετεῖας εἰς Μασσαλίαν, ἣτις ὀχυρωθεῖσα ἐπιτηδείως κατέστη ἀπροσμάχητος. Τὴν κυβέρνησιν διεχειρίζε κατ' ἀρχάς ἀριστοκρατικὴ τις τάξις, εἰς ἣν ἀνήκον καὶ οἱ Πρωτάδα, ἀπόγονοι τοῦ Εὐξένου καὶ τῆς Ἀριστοζένης, ἀπὸ Πρωτίου τοῦ υἱοῦ αὐτῶν (3).

Καίτοι τροποποιηθεῖσα μετὰ ταῦτα ἡ κυβέρνησις αὐτῆ, ἔμεινε ὅμως πάντοτε εἰς χεῖρας τῶν ἀνωτέρων τάξεων, αἵτινες μετήρχοντο τὸν ἐξουσίαν αὐτῶν μετὰ γλυκύτητος καὶ δικαιοσύνης (4). Τὸ ξίφος τῆς τιμωρίας κατατρώγετο ὑπὸ τῆς σκωρίας (5), πρᾶγμα ἀξιοσημειώτον ἐν χώρᾳ ὅπου ἐπεβάλλετο πάντοτε ποινὴ θανάτου καὶ διὰ τὰ ἐλάχιστα ἀδικήματα (6). Οἱ Μασσαλιῶται εἴβουν βίον ἐργατικὸν καὶ σπουδαῖον, ὁ δὲ χαρακτὴρ αὐτῶν ἦτο γλυκὺς καὶ εὐμενής. Καὶ ἐπὶ Πλαύτου εἶτι, λέγοντες α ἦθη τῆς Μασσαλίας, ἐσήμουνον τὸ ἄκρον ἄκρον τῆς σιμνοπρεπειᾶς καὶ τῆς εὐλακρινείας. Τοιαῦτα δὲ ἦσαν μέχρι τοῦ χρόνου καθ' ὃν οἱ παρακαλῶντες Ῥωμαῖοι εἰσήγαγον ἄλλας ἐξεις. Τῆς Μασσαλίας αἱ μεγάλα ἀρετὰ ἀντημεσίθησαν διὰ μεγάλων θριάμβων· ἡ ὑπερήφανος Καρχηδὼν ὑπεχρεώθη νὰ ταπεινωθῇ ἐνώπιον αὐτῆς, καὶ ἐν καιρῷ τῆς ἀκμῆς τῆς Μασσαλίας τὰ ἐμπορεῖα ἐκεῖνης παρετεινότο ἀπὸ τῶν θαλασσιῶν Ἄλπεων μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Ἀγ. Μαρτίνου. Ἡ Νίκη (Nice), περὶ ἣς τοσοῦτος ἐγένετο λόγος ἐπ' ἐσχάτων, ἡ Ἀντίπολις (Antibes), ἡ Ἀγαθὴ Τύχη (Agde) καὶ ἄλλαι πόλεις ἀποικίαι εἰσὶν ἑλληνικαί, αἵτινες διεδόσαν μεταξὺ τῶν βαρβάρων ἀμαξῶντα πολιτισμὸν. Ἐν Καβέλλῃ καὶ Ἀνενίῳ καὶ Ἀρελάτῃ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτο τοσοῦτω κοινὴ, ὥστε ἀλιετὰ-

(1) *Iouet*. αὐτ.

(2) *Ἡρόδ.* Β:βλ. Α', κεφ. 165.

(3) *Ἀθήν.* Β:βλ. II', κεφ. 36.

(4) *Κικέρ.* Πολιτ. Β:βλ. Α', κεφ. 23.

(5) Οὐαλέριος Μέξιμος, Β:βλ. Β', κεφ. 6.

(6) Ἀνάγνωθι περὶ τοῦ III' αἰῶνος τὰ ὑπομνήματα τοῦ δικηγόρου Barbier. Γνωστὸν ὅτι μετὰ πολλῆς εὐκολίας ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου εἶτι καὶ νῦν καταγινώσκειται.

κτωῖς ἤθελον ἐκληφθῆ ὡς πόλεις θεμελιωθεῖσαι ὑπὸ τῶν Μασσαλιωτῶν. Οἱ ἔμποροι τῆς Μασσαλίας περιήρχοντο ὅλην τὴν γαλιτικὴν ἤπειρον δι' ὁδῶν, αἵτινες ἔτεμον αὐτὴν ἀπὸ τοῦ νοτιανατολικοῦ πρὸς τὸ δυτικὸὸβριόν. Ἰδοῦ δὲ τί οἱ Ῥωμαῖοι εὗρον ἀλφάβητον καὶ ἀριθμοὺς ἑλληνικοὺς (1) μεταξὺ καὶ αὐτῶν τῶν προσδύρων ἀγρίων φυλῶν (2).

Ἡ ἐκπολιτιστικὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπιρροὴ ἦν ἀδύνατον νὰ ἐπεκταθῇ τόσῳ μακρὰν χωρὶς νὰ ἐπενεργήσῃ καὶ ἐπὶ τοὺς γείτονας τῆς Μασσαλίας Λίγυας. Ὁ κλάδος αὗτος τῆς ἰβηρικῆς οἰκογενείας εἶχε διατηρήσει ἦτον τῶν Ἀκυϊτανῶν τὸν τύπον τῆς φυλῆς, ἐνεκα τῆς ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας ἀπομακρύνσεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἀναμιξεως μετὰ τῶν Γαλατῶν καὶ Μασσαλιωτῶν. Οἱ Ἀκυϊτανοὶ ἦσαν μάχημοι ἀλλὰ πανούργοι, αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν διεκρίνοντο διὰ καθαρῆς φύσεως, μάλιστα δὲ καὶ διὰ κομψότητος κοινῆς ταῖς ἰβηρίαις. Οἱ Λίγυες εἶχον πλείονα ἐλαττώματα ἢ οἱ Ἀκυϊτανοὶ· ἦσαν μὲν ἐγκρατεῖς, οἰκονόμοι καὶ φιλεργοί, ἀλλ' ἄπληστοι καὶ ψευδεῖς. Ἡ πρὸς τὴν πειρατείαν κλίσις αὐτῶν, ἐνισχυομένη καὶ ὑπὸ τῆς πλεονεξίας, ἐνεποίησε μεγίστην ἀνησυχίαν εἰς τὸ μασσαλιωτικὸν νκυτικόν, πολλὰ ἀγωνισθὲν ἵνα καταστειλῇ τὰς παρατόλους αὐτῶν ληστρικάς ἐπιχειρήσεις. Γείτονες ὄντες τῆς Μασσαλίας ἐνόησαν ταχύτερον τὰ ὄφελήματα τοῦ πεπολιτισμένου βίου καὶ ἐκαλλιέργουν εἴτε δι' ἑαυτοὺς εἴτε διὰ τοὺς Μασσαλιώτας, τοὺς δημητριακοὺς καρπούς, τὴν ἀμπέλον καὶ τὴν ἐλίαν, ἣτις καὶ σήμερον εἶναι ὁ κυριώτερος πλοῦτος τῆς Προβηγκίας παράγουσα ὄνομα στὸν ἔλαιον.

ΣΤ'.

Αἱ τῶν Λιγύων γυναῖκες.

Αἱ δὲ γυναῖκες τῶν Λιγύων φιλόπονοι οὗσαι ὅσον καὶ οἱ σύζυγοι, συμμετείχον τῶν ἔργων αὐτῶν, οὐχὶ ὅμως ὡς δούλαι, ἀλλ' ὡς σύμβιαι· καὶ τοῦτο εἶναι ἀξίον σημειώσεως οὐ μόνον διότι ἦτο σπανιώτατον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ἀλλὰ καὶ διότι αἱ γυναῖκες τῶν γειτόνων αὐτῶν Γαλατῶν, ὑπετάσσοντο εἰς ζυγὸν σιδηροῦν. Ἐκλέγουσα μεταξὺ τῶν μνηστέρων αὐτῆς ἡ νέα κόρη ὅν τινα ἤθελον, ἀνελάμβανε δικαιώματα ἄτινα καὶ ἐρύλασεν ἐπὶ ζωῆς. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ἡ μεγίστη ἐπιρροὴ τῶν γυναικῶν τῆς Ἰβηρίας, ἐπίσης ἰσχυρὰ κατὰ τὴν πολιτείαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν. Παράδειγμα δὲ ἔστωσαν Ἰσάβέλλα ἡ καθολικὴ καὶ Θηρεσία ἡ DeCérelde.

Οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἐθαύμασαν τὸν ἐσταυθῆ χαρακτῆρα καὶ τὴν φιλοσοφίαν τῶν λιγυστρίδων γυ-

(1) Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἀπηνύσσει θεόντως εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Κ. Θεοφίλου Lavallée (*hist. des Français*), καθολοῦ ἐν τῷ στρατιωτικῷ σχολείῳ τοῦ Ἀγ. Κύρου. Ἐν ἄλλῳ δὲ μεταγενεστέρῳ συγγράμματι (*hist. de la Turquie*) τὸ κατὰ τῶν Ἑλλήνων μῖσος αὐτοῦ ἐπιτείνεται ὅσον καὶ τὸ τοῦ Φαλαμπεργεῖ.

(2) *Καίσαρ*, πόλεμος Γαλατῶν, Β:βλ. Α', κεφ. 29.

(3) *Διόλ.* Σικελ. Β:βλ. Β'.

ναϊκῶν, ἐπιδιδομένων καὶ εἰς τὰ χαλεπώτερα ἔργα τῆς γεωργίας. Καταβάλλονται ἀγγελιδὼν ἐκ τῶν ὀρέων, ἤρχοντο ζητοῦσαι ἐργασίαν εἰς Μασσαλίαν καὶ τὴν ἄλλην χώραν αὐτῆς. Περιώνυμὸς τις περιηγητῆς Ἑλλήν ἀναφέρει γεγονὸς ἐξαιρετικῶς αὐτῆς, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης βεβαιῶν ὅτι τὰ τοιαῦτα ἦσαν κοινὰ παρ' αὐταῖς. Λέγει λοιπὸν ὁ Ποσειδώνιος (1) ὅτι ἀνὴρ Μασσαλιώτης Χαρμόλεως τοῦνομα εἶχε μισθώσει ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας ἐπὶ σκαφητόν, καὶ ὅτι ὠδίνασα μία τῶν γυναικῶν ἀπεχώρησεν ὀλίγον, καὶ ἔπα ελθούσα ἅμα μετὰ τὸν τοκετὸν ἀνάλαβε τὸ ἔργον ὅπως μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθόν. Ὁ Χαρμόλεως ἰδὼν ταύτην ἐπιτόνως ἐργαζομένην καὶ μαθὼν τὴν αἰτίαν, ἔδωκε τὸν μισθὸν καὶ ἀπέπεμψεν ἢ δὲ λεχὼ ἐκκομίτασα τὸ νήπιον πρὸς τινὰ κρήνην, καὶ λούσασα καὶ σπαργανώσασα, ἐπανήλθεν οἴκῳ (2).

Τῶν ἀτρομήτων τούτων γυναικῶν ἡ γνώμη ἐπεκράτει κατὰ τὰ δημόσια πολὺ πλέον καὶ τῆς τῶν ἀνδρῶν· τοῦτο δὲ ὠφελετο εἰς τὴν σύνασιν ἐκείνων. Καὶ ποτε συμβάτης σφοδρότατης ἐρίδος μεταξὺ τῶν Αἰγύων, κινδυνευούσης νὰ μετατραπῆ εἰς ἐμφύλιον πόλεμον, ὤρμησαν αὐταὶ μετὰ τῶν διεστῶτων μερῶν, ζητοῦσαι νὰ μάθωσι τὸ αἴτιον τῆς διαφωνίας. « Συνεζήτησαν δὲ καὶ ἔκρινον περὶ αὐτοῦ μετὰ τοσαύτης συνέσεως καὶ εὐθύτητος, λέγει ὁ Πλούταρχος, ὥστε ἕκτοτε ἐπεκράτησεν ἀξιοθαύμαστος φιλία μεταξὺ πάντων, οὐ μόνον ἐν ταῖς πόλεσιν ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ οἰκογενεῖα. Ἐκτοτε ἐπεκράτησε καὶ ἡ συνήθεια νὰ καλῶνται αἱ γυναῖκες εἰς τὰ περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης συμβούλια, καὶ νὰ υποβάλλωνται αὐταῖς αἱ μετὰ τῶν συμμάχων διαφωνίαι ».

Αὐτὸς ὁ ἀφρικανὸς Ἀννίδας ἀνεγνώρισε, καὶ τοὶ ἀπορῶν, τὴν ἀξίαν ταύτην τῶν γυναικῶν, καὶ γυναῖκες καθήμεναι παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ ἐβουλεύοντο περὶ τῶν αἰτήσεων καὶ τῶν παραπόνων τοῦ παραβόλου ἀνδρός, ὅστις ἔσεισε τὰ θεμέλια τῆς αἰωνίας πόλεως. Ἐθαυμάσαμεν ἐσχάτως ἰδόντες τρεῖς χιλιάδας Ἰταλίδας ἐκ Μαρκῶν (3) ἐπιστειλίστας πανηγυρικῶς ἀναφορὰν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἰταλίας ἵνα ζητήσωσι τὴν ἑνωσιν τῆς ἐπαρχίας αὐτῶν μετὰ τοῦ βασιλείου τοῦ φιλοπατρίδος καὶ ἀτρομήτου τούτου ἡγεμόνος, καθὼς καὶ Νεαπολίτιδα, ἢ τινι, διὰ τὰς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πατρίδος ὑπηρεσίας, ἐπετρέπη νὰ ψηφοφορήσῃ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῆς Νεαπόλεως μετὰ τῶν πολιτῶν (4). Τὰ τοιαῦτα δὲν

(1) Παρὰ Στράβ. Βιβλ. Γ', 165.

(2) Τοιαῦτα παραδείγματα ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ ταῖς σελύγους τῶν Ἀλθανῶν, ὧν τὴν πατροπαράδοτον ἀνδρίαν ἐθαύμασαν ἐπ' ἐσχάτων ἡ Δύσις. Ἐπίγραμμα δικτατορικὸν δηλοποιεῖται ὑπὸ τῶν Dehals λέγει ὅτι « ἐπειδὴ οἱ Ἑλληναὶ εὐδελόθησαν εὐσταθέστατοι καὶ ἀτρόμητοι ἀντίπαλοι τῆς τυραννίας, ἡ ἀποτολικὴ ἐκκλησία ἀπαλλάσσεται τῆς δουλείας εἰς ἣν εἶχον ὑποβάλλει αὐτὴν οἱ βασιλεῖς τῶν δύο Σικελιῶν ».

(3) Ἀρχαία ἐπαρχία τοῦ παπικοῦ κράτους.

(4) Ἄλλη τις Ἰταλίς ἔλαβε πρῶτη τὸ μετἄλλιον τὸ δοθεὶς πρὸς τοὺς μετὰ Γαριβάλδου ἀποβάντας εἰς Σικελίαν χιλίους ἐθελοντῆς.

εἶναι πρωτοφανῆ, ὡς ἐν γενεῖ δοξαζόμεν. Ἡ ἱστορία τῆς Δύσεως περιέχει τοσαῦτα παραδείγματα ἐνεργητικῆς τῶν γυναικῶν παρεμβάσεως εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ στρατιωτικὰ πράγματα τῶν ἐθνῶν, ὅσα εὐρίσκονται εἰς τὰ χρονικὰ πάντων τῶν λαῶν. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν τὰ ὀνόματα τῆς Βαθίλλης, καὶ Βέρτας, καὶ τῆς ἀπὸ Καστιλίας Λευκῆς, καὶ τῆς ἐξ Ἀνδεκαβίας Μαργαρίτης, καὶ Ἰωάννης Δάρκ, καὶ Ἰωάννης Hachette, καὶ Ἰσαβέλλη, καὶ Ἐλισάβετ, καὶ Στάελ. Καὶ πρὶν ἔτι ὁ χριστιανισμὸς ἀλλοίωσεν τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου καὶ ἀποδώσεν πρὸς τὰς γυναῖκας θέσιν σεβαστοτέραν καὶ ἀξιολογώτεραν, εὐρίσκονται ἔχνη τῆς ἐνεργείας αὐτῶν εἰς τὰ κράτη.

(*Ἐπεταὶ συνέχεια.)

ΔΩΡΑ ΙΣΤΡΙΑΣ.

I B A N,

Ἡ ἱστορία εἰλωτος Ρωσοῦ.

(Συνέχ. ἴδε φυλλάδ. 260.)

Γ.

Μάσα.

Ὁ ἰατρὸς Μαρτινόφ, πολλὴν ἔχων πείραν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, παρατήρησεν εὐθὺς τὴν συγκίνησιν τοῦ Ἰβάν ἅμα ἀκούσαντος τὸ ὄνομα τῆς Μάσας. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς συναίσθανθεὶς τινὰ θλίψιν, εἶπεν ἑαυτὸν, μήπως εἶναι σπουδαῖον; Μήπως τὸ ἐρύθημα τὸ ὁποῖον ἐχρωμάτισε τὸ πρόσωπον τοῦ νέου εἶναι σύμπτωμα αἰσθήματος; . . . Ἀπευκατιὸν τὸ πρᾶγμα! . . . Εἴλωσ . . . κόρη εὐγενῆς! . . . ὦ! εἶναι ἀδύνατον!

Τρεῖς ἔτι ἡμέρας διέτριψεν ὁ ἰατρὸς ἐν Πετρούπολει, καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ἐπανήρχετο εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἡδέα ἐκείνου. Καὶ αὐτὸς, νέος ὢν, ἠσθάνθη τὴν καρδίαν του ἀνυψουμένην πρὸς ἀπροσίτους χώρας. Διατελῶν ὡς ἰατρὸς παρὰ πλουσία καὶ περιφανεστάτη οἰκογενεῖα, ἠγάπησε τὴν πρωτότοκον θυγατέρα τοῦ οἰκοδεσπότου· ἀλλὰ μετρήσας ἀμέσως τὰς τρομερὰς περιπτώσεις πάθους μωροῦ, ἔφυγε τὴν εἰρηνικὴν οἰκίαν ὅπου τὸ πάθος τοῦτο ἐγεννήθη, καὶ ἀπῆλθε νὰ λησμονήσῃ αὐτὸ μετὰ τῶν αἱματηρῶν μαχῶν τοῦ Καυκάσου. Ποτὲ ὁ Μαρτινόφ δὲν ὠμίλει διὰ τὴν θλιβεράν ἐκείνην τοῦ βίου του ἐποχὴν. Γνωστὸν ἦτο μόνον ἐκ διηγήσεων τῶν συντρόφων του, ὅτι διορισθεὶς ἰατρὸς εἰς ἓν τῶν φρουρίων τοῦ Βυξίνου ἐπὶ ἓνα χεῖμωνά, ἐφάνη ἔχων παραδόξους ἐξεις. Καθ' ἑκάστην μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἀσθενῶν, ἀνέβαινεν εἰς τὰ ὄρη, εἰσέδυσεν εἰς τὰ βῆθη αἰτῶν, καὶ ἐκεῖ, παραδιδόμενος εἰς βαθυτάτους λογισμοὺς, ἔλεγεν ἀσυνάρτητα καὶ ἡμιτελῆ πρὸς τὴν ἀγρίαν ἠχώ μετὰ δὲ ταῦτα, ἐρχόμενος πρὸς τοὺς παρὰ τὴν ὄχθην βράχους, ἀνέβαινεν αὐτοῖς ὡς ἐμμανῆς, καὶ ἀπὸ τῶν κορυφῶν αὐτῶν κραυγάζων καὶ ὀδυρόμενος συνάγει μετὰ

τῶν φρικωδῶν παταγούτων κυμάτων. Αἱ θλιβεραὶ ἀλλ' ἀσπασταὶ αὐταὶ ἀναμνήσεις, τὰς ὁποίας ὁ χρόνος ἀπεκοίμισε μὲν δὲν ἐξήλειψεν ὅμως, ἐξήλθον ἴσως τὰς συνεχεῖς ἐκρήξεις τῆς ὀργῆς τοῦ ἀγαθοῦ ἰατροῦ.

Ἰδοὺ διὰ τί ἐλυπήθη κακίως ὅτε ὑπόπτειθη ὅτι ὁ Ἰβάν ἠσθάνθη παρόμοιον αἰσθημα· ὅθεν ἀπεφάτισε νὰ κινήσῃ πάντα λίθον· ἵνα προλάβῃ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ. Δυσκολώτατον ὅμως τὸ ἔργον· διότι μὴ θέλων νὰ βλάψῃ τὰ συμφέροτα τοῦ νέου, ἔπρεπε νὰ τηρήσῃ μυστικὸν τὸν σκοπὸν τῶν στρατηγημάτων του.

Ἡ Μάσα, ὡς εἶπομεν, διέμενε πρὸς κενὸν μετὰ τοῦ πατρὸς τῆς, εἰς αὐτὴν τὴν οἰκίαν τοῦ κόμητος Ἀδασέφ, εἰς ἣν ἔγεινε καὶ ὁ Ἰβάν δεκτός. Πρὸ παντὸς λοιπὸν ἄλλου ἀναγκαῖον ἐνόμισε ν' ἀπομακρύνῃ τὴν νέαν, φροντίζων νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ μοναστήριον· ὅθεν μετέβη εἰς τὸν κόμητος· ἐλπίζων νὰ εὕρῃ τὸν Κ. Βουσλάγεφ. Καὶ τῶντι ἦτο ἐκεῖ, καταγινόμενος μετὰ τοῦ ἐπιστάτου εἰς τὴν προετοιμασίαν μεγάλης μυστικῆς συμφωνίας, ἥτις ἐμελλε νὰ συγκροτηθῇ ἐντὸς τινῶν ἡμερῶν κατὰ ἐπιταγὴν τοῦ κόμητος. Μόλις δὲ εἶδε τὸν ἰατρὸν καὶ ἀποπέμψας τὸν ἐπιστάτην, εἶπε·

— Καλὴ ἡμέρα, ἰατρέ! πόσον χαίρω ὅτι σὲ εἶδα! ὑποπτειθὴν μήπως ἀνεχώρησες.

— Ἄ, φίλε μου, μὲ προσβάλλεις· ἦτον δυνατόν νὰ ἀναχωρήσω χωρὶς νὰ ἰδῶ καὶ σὲ καὶ τὸν κόμητα.

— Αὐτὸ ἐλέγαμεν καὶ ἡμεῖς . . . Πλὴν τούτου ἐστοχαζόμεν ὅτι ὁ Μαρτινόφ ἤξεύρει ὅτι ἡ μικρὰ μου Μάσα εἶναι ἀσθενῆς, καὶ δὲν θ' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν ἐὰν δὲν μᾶς ἰδῇ ὄλους ὑγιεῖς.

— Καὶ εἶχες δίκαιον. Πῶς πηγαίνει ἡ καλὴ μας κόρη; Τὸ κατ' ἐμὲ, ἡ ἀσθενεία τῆς δὲν με ἐφάνη σπουδαία, καὶ νομίζω ὅτι αἱ ὀλίγαι ἡμέραι τὰς ὁποίας ἐπέρασεν ἐδῶ ἤρκεσαν, καὶ πολὺ, εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρουν τὴν ὑγίαν τῆς. Δὲν πρέπει νὰ μακρύνωμεν πολὺν καιρὸν τὰς μαθητείας τῆς Σμόλνας ἀπὸ τὸν τακτικὸν βίον καὶ τὰ ἔργα των.

— Καὶ ὅμως . . .

— Τοιοῦτοι εἶναι οἱ πατέρες . . .

— Τί θέλεις; δὲν ἔχω δύναμιν ν' ἀντισταθῶ . . . ὅμως ὡς ἔλθῃ πλησίον μου ἡ ἀγαπητὴ μου καὶ μονακριβὴ κόρη, δὲν ἠμπορῶ πλέον νὰ τὴν χωρισθῶ. Σεῖς ὅμως τὰ γεροντοπαλλήκαρα, καὶ σὺ μάλιστα, ἰατρέ τῶν στρατοπέδων καὶ τῶν στρατῶνων, δὲν ἐνοεῖτε αὐτὰ τὰ αἰσθήματα.

— Μάλιστα! τὰ ἐνοεῖμεν ὅσον καὶ οἱ πατέρες· ἀλλ' ὅλα τὰ πράγματα ἔχουν καὶ τέλος, καὶ ὁ νοῦς δὲν ἔγεινε διὰ νὰ ἦναι αἰωνίως ταπεινὸς δούλος τῆς καρδίας. Ὅπωςδήποτε φέρε με εἰς τὴν ὠραίαν ἀφῆστην.

Ὁ Βουσλάγεφ ἐσήμανε τὸν κῶδωνα, καὶ ἀμέσως ἦλθεν ὑπὲρ τῆς.

— Ποῦ εἶναι ἡ κόρη μου; εἶπέ τινι ὅτι ὁ ἰατρὸς καὶ ἐγὼ τὴν περιμένωμεν εἰς τὸ δωμάτιόν μου.

— Εἶναι εἰς τὴν αἰθουσαν τῆς μουσικῆς μαζῆ με τὸν Κ. κόμητα, ὅπου δοκιμάζει τὴν φωνὴν τοῦ Ἰβάν Πετροβίτς.

Ὁ ἰατρὸς συνέστειλεν ἀκουσίως τὰς ὀφρῦς.

— Καλῆτερα, εἶπεν ὁ Βουσλάγεφ πρὸς τὸν ἰατρὸν, ὑπάγωμεν νὰ τοὺς εὐρωμεν· μ' ἓνα κτύπον δύο τρυγόνια· θὰ ἀποχαιρέτισῃς τὸν κόμητα καὶ θὰ ἰδῆς καὶ τὴν κόρην μου.

Ἐνῶ δὲ ἐξήλθον ἐπκυσεν ἡ δοκιμὴ, καὶ ὁ κόμης ἐμβὰς εἰς τὸν παρακείμενον θάλαμον, ἐζήτησεν ὑποτονθορίζων τὸ τέλος μονωδίας πίπαν καὶ σοῦ. Ὁ δὲ Ἰβάν ἐτακτοποίησε τὰ βιβλία τῆς μουσικῆς· ἐνῶ ὅμως αἱ χεῖρές του ἐκινούντο μηχανικῶς, τὰ βλέμματα του ἦσαν προσηλωμένα εἰς τὴν νέαν, ἥτις καθήμενη πλησίον παραθύρου, ἔπλεκε μειδιώσα στέφανον ἐξ ἀνθέων, μέλλοντα βεβαίως νὰ χρησιμεύσῃ εἰς στολισμὸν τῆς προσεχοῦς συμφωνίας.

Ὁ Κ. Βουσλάγεφ καὶ ὁ ἰατρὸς σταθέντες τοὺς παρετήρουν.

Ἡ Μάσα ἦτο ὠραιωτάτη· καὶ ἦτο μὲν μόλις δεκαεσσάρων ἐτῶν, τὸ ὑψηλὸν ὅμως ἀνάστημα καὶ ἡ πρῶτος ἀνάπτυξις τῆς τῆν ἐδεικνύσαν ὡς δεκαεπταετῆ. Ἦτο μελαγχροινὴ ἡ κόμη τῆς, ἀνυψωμένη στρεπτή περὶ τὸ μέτωπον ὡς διάδημα, κατεχετο κυματώσασα καὶ λεπτὴ εἰς τὰς ὑπόχρους παρειάς τῆς· τὸ αἶμα ἐκυκλοφόρει ὑπὸ τὴν ἐπιδερμίδα τῆς χωρὶς νὰ χρωματίζῃ αὐτὴν, καὶ αἱ δασεῖαι καὶ τοξοειδεῖς ὀφρῦς τῆς συνηνοῦντο ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλατεῶς μετώπου τῆς, σχηματίζουσαι μίαν σχεδὸν γραμμὴν, ἐρμηνεύουσαν ἰσχὺν καὶ θέλησιν. Ἡ ρίς ἐδείκνυσεν υπερηφάνειαν, καὶ ἀπὸ τῶν χειλέων αὐτῆς ἐξέρεεν ἀμβροσία. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς, ἐνῶ οἱ τῶν μελαγχροινῶν γυναικῶν τῆς Μεσημβρίας οἰοῦντο πυρῶδεις ἡφαιστειοῦ κρατῆρας, ἦσαν ἀπεναντίας γλυκεῖς καὶ γαλήνιοι· εἶχε δὲ καὶ τὸ ἦθος ἀξιοπρεπέστατον καὶ εὐγενές, ἀλλὰ καὶ φυσικὸν καὶ ἀπλοῦν ἐνταυτοῖς, ἐπιβάλλον μὲν σεβας, ἀλλὰ καὶ ἀγάπην ἐλκύνον.

Ἡ Μάσα δὲν εἶχε γνωρίσει τὴν μητέρα τῆς, ἀποθνεύσαν κατὰ τὸν τοκετὸν· ἠγάπα ἄρα περιπαθῶς τὸν πατέρα καὶ τὴν τροφὸν τὴν ἀναθρέψασαν ταύτην ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων. Ὅτε δὲ ὁ κόμης Ἀδασέφ ἀνέλαβε τὴν προστασίαν αὐτῆς· τε καὶ τῶν περὶ αὐτὴν, ἠγάπησε καὶ αὐτὸν μετ' εὐγνωμοσύνης· ἀλλὰ τὸ αἶσθημα τοῦτο δὲν ἐταπεινῶν τὸ φρόνημα αὐτῆς, διότι ἐθεώρει τὸν κόμητα ὡς συγγενῆ, ἐκπληροῦντα εὐγενῆς καθήκον, καὶ οὐχὶ ὡς προστατὴν ἀπαιτούττα εὐγνωμοσύνην καὶ ὑποταγὴν. Τὴν Μάσαν, εὐπρόσιτον οὔσαν πρὸς πάντας, πάντες ἠγάπων, καὶ πάντες εἶχον πεποίθησιν εἰς τὸν λόγον τῆς· διότι ἦτο εὐσταθὴς καὶ ἀκριβεστάτη. Ἡ εὐστάθεια δὲ αὐτῆς θὰ μετέπιπεν εἰς ἰσχυρογνωμοσύνην εἴ ποτε ὑπόπτειεν ὅτι ἠθελον νὰ βιάσωσιν αὐτὴν. Θέλωμεν ἰδεῖ ἐφεξῆς μέχρι τίνος φθίνει φύσις τοσοῦτο δραστηρία.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος, χωρὶς κἄν νὰ συλλάβῃ τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ ἰατροῦ Μαρτινόφ συγγαίοντος αὐτὴν περὶ τῆς ὑγείας τῆς, καὶ λέγοντος ὅτι καιρὸς ἦτο νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς σπουδὰς τῆς, ἐξήλειψε μελαγχολικὸν βλέμμα ἐπὶ τοῦ στεφάνου τὸν ὁποῖον ἔπλεκε, καὶ ἐζήτησε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ μοναστήριον.

Ὁ Ἰβάν δὲν ἦτο πρὸν τότε, διότι ὁ ἰατρὸς ἀνέ-

θεσεν αὐτῷ ἐντολήν, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐμελλε νὰ μείνῃ ἐξω τοῦ οἴκου μέχρι τῆς ἐσπέρας. Ὅτε δὲ ἐπανῆλθεν, ἡ Μάσα εἶχεν ἀναχωρήσει καὶ ἐκεῖνος δὲν ἐκοιμήθη δι' ὅλης τῆς νυκτός.

Δ.

Ἀπαίσιον γεγονός.

Ἐν τοσοῦτῳ αἰ μουσικαὶ συμφωνίαι ἐπανελαμβάνοντο συνεχῶς παρὰ τῷ κόμητι Ἀβασέρ. Τοῦ Ἰβάν ἡ ὠραία φωνὴ ἤκούετο συνεχῶς, καὶ ἐπειδὴ ὁ κόμης, ὅστις ἐνθουσιωδῶς ἠγάπησεν αὐτόν, εἶχε δώσει αὐτῷ τοὺς ἀρίστους τῶν διδασκάλων, ἀνεδείκνυε καθ' ἐκάστην θαυμασίας προόδους δι' αὐτόν καὶ μόνον ἐγίνετο λόγος εἰς τὰς οἰκίας τῆς Πετρούπολεως, καὶ πανταχοῦ ἀνεζητεῖτο περιπαθῶς ἡ χάριν τῆς μουσικῆς ἐλησημονήθη ὁ εἰλωτός.

Ὁ εἰλωτός... ὁ Ἰβάν μόνος δὲν εἶχε λησημονήσει τὸν μιστὸν τοῦτον τίτλον, τὸν ὁποῖον ὡς στίγμα πύρινον ἠσθάνετο. Ὄσω πλέον ἡ καλὴ ἀγωγή ἀναπτέρου τὸ φρόνημά του, τόσῳ πλέον ἐπασχεν. Εἰς μάτην ὁ κόμης ἐπεριποιεῖτο αὐτόν ὡς ἴδιον υἱόν· εἰς μάτην ὁ Βουσλάγεφ τὸν μετεχειρίζετο ὡς φίλον· εἰς μάτην πάντες ὡς ἐκ συνεννοήσεως ἐστόλιζον μὲ ἀνθη οὕτως εἰπεῖν καὶ χρυσὸν τὰς ἀλύσεις τοῦ αὐτοῦ τὰς ἠσθάνετο πάντοτε· μεταξὺ καὶ αὐτῶν τῶν ἐπευφημιῶν, ἡ δουλικὴ του τάξις παρουσιάζετο ἐνώπιόν του ὡς φάσμα καὶ κατεπικραίνειν αὐτόν.

Πλὴν τούτου, αἱ ὑποψίαι τοῦ ἰατροῦ Μιχρινόρ εἶχον δυστυχῶς ἀληθεύσει. Ὁ Ἰβάν ἠγάπη τὴν Μίσαν. Ναὶ μὲν δὲν ἦτο καὶ αὐτὸς περὶ τούτου πεπεισμένος, καὶ εἴ τις τὸν ἠρώτα περὶ τῆς καταστάσεως τῆς καρδίας του δὲν θὰ ἤξευρε τί ν' ἀποκριθῆ· ἡ ἐνθύμησις ὁμῶς τῆς νέας ἐξέριπτεν αὐτόν εἰς ἐκστασιν, καὶ ἐθαύμαζε πᾶν τὸ ἐν αὐτῇ. Πόσον ἠσθάνετο ἐξυπνὸν πανευδαίμονα ὁσάκις ἤρχετο νὰ ἴδῃ ἐπίτινας ὄρας τὸν πατέρα τῆς! Κατεσχόπευεν ὅλας τὰς ἐπιθυμίας τῆς, καὶ ἐφιλοτιμεῖτο νὰ προπαρασκευάζῃ χάριν αὐτῆς νέα καὶ περίεργα πράγματα. Ἐνίοτε δὲ, σχολάζων, περιεφέρετο περὶ τὸ μοναστήριον τῆς Σμόλνας, καὶ ἐπεθεώρει ἐν πρὸς ἐν ὅλα τὰ παράθυρα, ὡς ἂν ἤθελε νὰ φωτισθῆ ὑπὸ τίνος ἀκτίνος τοῦ προσφλοῦς ἀστέρους· ἀλλὰ φεῦ! τὸ μοναστήριον ἦτο στενωπὸς κεκλεισμένον, καὶ ὁ Ἰβάν ἐπανήρχετο χωρὶς νὰ ἴδῃ διαλυόμενον τὸ σκότος. Τότε ἐβυθίζετο εἰς λογισμούς, ἡ συναίσθησις τῆς καταστάσεώς του ἐτῆκεν αὐτόν ἐτι μᾶλλον καὶ ἐταλάνιζεν ἐξυπνόν.

Μίαν τῶν ἡμερῶν ἐνῶ διευθύνετο σκεπτικῶς εἰς τὴν κατοικίαν του, ἀπῆντησεν ἄνθρωπον φέροντα διδάσκιον, ὅστις σταθεῖς εἶπε·

— Καλὴ ἡμέρα, ἀδελφέ.

Ὁ δὲ Ἰβάν καὶ τοὶ ἀτενίτας αὐτόν δὲν τὸν ἐγνώρισεν. Καὶ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ γνωρίσῃ ὑπὸ τὰ ῥάκη ἐκεῖνα καὶ διὰ τῆς ῥυπαρῆς κόμης καὶ τοῦ μεμυραμένου προσώπου τὸν ἐξάδελφόν του Δημήτριον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀφήσει εἰς τὸ χωρίον του μεγάλον καὶ ὠρεῖον, ἀκμαζόντα τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν υἰεῖαν;

Ἐὰν ὁ Δημήτριος δὲν ἔλαγε τίς ἦτο, ἤθελε τὸν ἐκλάβαι ἀντὶ ἐπαίτην.

— Πῶς ἐδῶ, Δημήτριε; καὶ εἰς τοιαύτην κατάστασιν;

— Ἐμάλλωσα μὲ τὸν Ἀλέξιν Βλαδιμίροβιτς (1), καὶ μὲ ἐξώρισεν εἰς μακρὸν χωρίον διὰ τὰ ἐργάζωμαι εἰς βιομηχανικὸν κατάστημα· ὁ διευθυντὴς ὁμῶς αὐτοῦ, Γερμανός, ἦτον ἀληθινὸς τύραννος· ἐπλήρωσε τοὺς ἐργάτας μὲ γρόνθους καὶ μὲ ζύλον διὰ τοῦτο ὅλοι τὸν ἐμίσησαν. Ἐγὼ μάλιστα τὸν ἐμίσησαν πλέον τῶν ἄλλων, ὅθεν καὶ μὲ ἀπέπεμψεν. Οἱ σκύλοι οἱ ὁποῖοι ἐπάγοναν εἰς τὴν αὐλήν ἦσαν εὐτυχέστεροί μου. Πόσον ἐνθυμούμην τότε τὸν Ἀλέξιν Βλαδιμίροβιτς! Πολλάκις μὲ ἤλθεν εἰς τὸν νοῦν νὰ φύγω καὶ νὰ ὑπάγω νὰ προσπέσω εἰς αὐτόν. Καὶ θὰ μ' ἐσυγγώρει!... ὁ Θεὸς ὁμῶς δὲν ἠθέλησεν. Μίαν τῶν ἡμερῶν ἤλθε νὰ ἐπισκεφθῆ τὸν διευθυντὴν ὁ ἐπιστάτης τοῦ κόμητος Ἀβασέρ, καὶ μὲ ἐπῆρε μαζὴν του. Διὰ τί, καὶ μὲ ποῖον δικαίωμα, τὸ ἀγνοῶ, ἀλλ' οὐδὲ ἠθέλησα νὰ τὸ ἐξετάσω, τόσον ἔχαίρα ὅτι ἠλλαξά θέσιν· ἀλλὰ πόσον ἤμην ἀπατημένος! Μὲ ἐβαλαν κοντὰ εἰς μίαν οἰκογενεῖαν ἡ ὁποία, ἐξ αἰτίας τῆς νεοσυλλεξίας καὶ τῶν ἀποικισμῶν εἶχε μείνει χωρὶς ὑποστήριγμα· ὅλοι ὅλοι ἦσαν ἕνας γέρον καὶ δύο ἀδύνατοι γερόντισται. Ἐγὼ δὲ ἐπρεπε νὰ ἀναπληρώσω τὸν τελευταῖον ἐργάτην ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀναχωρήσει, καὶ νὰ καλλιεργῶ τὸν ἀγρὸν των. Ἐπειδὴ ἦσαν καλοὶ ἄνθρωποι ἠσθάνθησαν συμπαθεῖαν πρὸς αὐτοὺς, καὶ εὐχαρίστως τοὺς ἐβοήθησαν εἰς τὸ νὰ ζήσουν. Ὁ Κ. Σάδλερ ὁμῶς (ὁ ἐπιστάτης) ἄλλως πῶς ἀπεφάσισεν· ἀφοῦ μ' ἔπερνε καθ' ἑβδομάδα διὰ τὸν αἰθέντην τὰς τρεῖς ἡμέρας τὰς ὁποίας δίδει ὁ νόμος, μ' ἔπερνε καὶ τὰς ἄλλας τρεῖς διὰ τὸν ἑαυτόν του· ὥστε μόλις τὴν Κυριακὴν μ' ἔμεναν ὀλίγα ὄραι διὰ νὰ σκαψῶ τὴν γῆν τοῦ κυρίου μου· ἀπὸ τοῦτο ἐνόησα ὅτι ἐψοφοῦμεν ἀπὸ τὴν πείναν. Ἄν καὶ φύσει ὑπομονητικὸς καὶ ἀπαθὴς, δὲν ἠμπόρουν ὁμῶς νὰ ὑποφέρω πλέον, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐβλεπα πῶς ἦτο δυνατόν νὰ γλυτώσω, τὸ ἐξέριψα εἰς τὸ ποτόν. Ὅσα καπνικὰ ἐκέριζα, ὅλα ἐπήγαγαν εἰς τὸ καπῆλιον· ἡ μέθη ἐγένετο δευτέρα φύσις, καὶ δὲν εἰργαζόμεν πλέον εἰμὴ μαστιζόμενος καὶ δερόμενος. Μετ' ὀλίγον μάλιστα καὶ οἱ ῥαβδισμοὶ ἔχασαν τὴν δυνάμειν των· καὶ διὰ τὴν δυστυχίαν μου, καὶ αὐτὸς μου ὁ οὐρανίσκος μου τόσον ἐχόντραινε, ὥστε οὔτε τὸ δυνατότερον ῥάκι ἠσθάνετο πλέον. Καὶ ἐπειδὴ ἀπεκτηνώθη, μὲ ἀφῆκαν πλέον ἡσυχον. Ἀφοῦ εἶδεν ὁ Κ. Σάδλερ ὅτι ἦτον ἀδύνατος νὰ ὠφεληθῆ πλέον ἀπ' ἐμὲ, μ' ἔδωκε διαβατήριον διὰ τὴν Πετρούπολιν καὶ μ' ἐδίωξεν. Ἀνεχώρησα λοιπὸν ἀπὸ τὸ χωρίον χωρὶς λύπην καὶ χωρὶς γὰρην, καὶ μετὰ ἐξ ἑβδομάδων σκληρότατον ταξίδιον, ἰδοὺ ἤλθα.

— Καὶ δὲν ἐζήτησες πλέον νὰ ἴδῃς τὸν Ἀλέξιν Βλαδιμίροβιτς;

— Δὲν ἐτόλμησα· ἐπέρασά βιαστικὰ ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου κατοικεῖ, καὶ ἔχαιρέτησα μακρόθεν τὴν ση-

(1) Ὁ πρίγκηψ Π. . .

μαίαν τοῦ παλατιοῦ του· ἠμπόρω ὁμῶς νὰ σὲ δώσω εἰδήσεις του· ἕνας παλαιὸς μου σύντροφος μὲ εἶπεν ὅτι θὰ ἔλθῃ τὸν χειμῶνα ἐδῶ.

— Καὶ τώρα τί θὰ κάμῃς;

— Ὁ Θεὸς τὸ ἤξευρε! τόσα ὑπέφερα ἕως τώρα, ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πάθω χειρότερα. Ἐγὼ εἰς τὸν σάκκον μου ἀρκετὰ παλαισιδῆρα τὰ ὁποῖα ἐσύναξα εἰς τὸν δρόμον· θὰ τὰ πωλήσω καὶ θὰ ζήσω. Πλὴν τούτου ὁ ἀγαθὸς Θεὸς εἶναι ἀγαθός, καὶ οἱ ἀδελφοὶ βοηθοῦν τοὺς ἀδελφούς.

Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη ἀπάντησις ἐπύξησε τὴν θλίψιν τοῦ Ἰβάν, ἐθέσασα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του παράδειγμα τρομερῆς δουλείας· ναὶ μὲν ὅλοι οἱ εἰλωτοὶ τῆς Ρωσίας δὲν ὑποβάλλονται εἰς ὅσας δοκιμασίας καὶ ὁ Δημήτριος· οἱ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον μεγάλων οἰκογενειῶν ζῶσι μάλιστα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν ἀνέσει· τοῦτο ὁμῶς συμβαίνει ὁσάκις ὁ κύριος αὐτὸς κατοικεῖ εἰς τὰ ὑποστατικά ἢ διοικεῖ ἀπ' εὐθείας τοὺς δούλους του· ἀλλὰ δυστυχῶς εἶναι ἐξαιρέσεις. Οἱ πλείστοι τῶν Ρώσων μεγιστάνων προτιμῶντες νὰ ζῶσιν εἰς τὰς μεγάλας πόλεις τῆς αυτοκρατορίας ἢ καὶ τὰς ξένας, ἀναθέτουσι τὴν φροντίδα τῶν ὑποστατικῶν αὐτῶν εἰς ἐπιστάτας πανούργους καὶ πλεονέκτας. Ἐὰν ἐνίοτε διατρέβουσι εἰς αὐτὰ, μένουσι τόσον ὀλίγον, ὥστε δὲν μανθάνουσι τὰ γινόμενα. Πλὴν τούτου οἱ ἐπιστάται καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτῶν ἐπισκιάζουσι διὰ παντός τρόπον τὴν ἀλήθειαν. Οἱ Ποτέμκιμ εἶναι πολυάριθμοι εἰς τὴν Ρωσίαν.

Εἰς τὴν μάστιγα τῶν ἐπιστατῶν προσθετέον καὶ τὴν τῶν μικρῶν ιδιοκτητῶν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι, ἐξευγενιζόμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐλέφ τοῦ *Tair* (περίεργος σινική ὀνομασία κατατάσσουσα ὅλους τοὺς ὑπάρχοντες τοῦ κράτους εἰς ἱεραρχίας δεκατεσσάρων κλάσεων) ἀφιερώνουσι, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, τὸ προϊόν τῶν κλοπῶν καὶ καταχρήσεων αὐτῶν εἰς ἀνταλλαγὴν τριακοσίων ἢ τετρακοσίων εἰλωτῶν. Ἀπεριόριστος καθίσταται τότε ἡ κενωδῆξις των· μιμοῦνται τοὺς ἀρχηγούς τῆς ἀριστοκρατίας καὶ διάγουσι βίον μεγαλοπρεπῆ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ περιουσία των δὲν ἀρκεῖ εἰς τοῦτο, ἀγωνίζονται ν' αὐξήσωσιν αὐτὴν δι' ὁποιοῦδήποτε τρόπου. Μὴ ὁμιλεῖς εἰς αὐτοὺς περὶ φιλανθρωπίας καὶ ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου· δὲν ἔχουσι εἰλωτας; ἄρα πρέπει νὰ ἐκμεταλλεύωσιν αὐτοὺς μέχρι τριγῶς. Ἴδε τοὺς ταλαιπώρους αὐτοὺς κεκυφῶτας πρὸς τὴν γῆν, καὶ σεσωρευμένους εἰς σκοτεινὰ βιομηχανουργεῖα, χέοντας ἰδρώτα καὶ αἶμα ὑπὲρ τῶν ἀνελευθέρων αὐτῶν πατρόνων. Ἐὰν δὲ ἡ πείνα καὶ ἡ ἀπορία ἐξησθῆνησαν αὐτοὺς, ἐὰν αἱ χεῖρες αὐτῶν δὲν κινῶνται, δέρονται ἀνηλεῶς. Μίπως τὰ κτήνη ταῦτα ἔχουσι δικαίωμα νὰ τρέφονται καὶ νὰ ἀναπαύονται; Ὁ κύριος ἔχει ἀνάγκην χρημάτων! . . .

Ὅταν λοιπὸν ἀπαντᾷς καθ' ὁδὸν ἢ εἰς τὰς πόλεις τῆς Ρωσίας ἄνθρωπον πελιδνὸν τὴν ὄψιν, ἀτροφικὸν τὸ σῶμα, νεκρὸν τὸν ὀφθαλμὸν, μηδὲ σπινθῆρα ἔχοντα εἰς τὸ πρόσωπον ἠθικῆς καλλονῆς, ἐμοιάζοντα μᾶλλον κτήνος ἢ ὄν λογικόν, εἰ λόγῳ

ἕνα Δημήτριον, ἐσο βέβαιος ὅτι ἔχεις πρὸ ὀφθαλμῶν θύμα μικροῦ ιδιοκτῆτου ἢ ἐπιστάτου. Καὶ τὸ δεινότερον, ὁ νόμος δὲν θεραπεύει τὸ κακὸν τοῦτο· τὸ κράτος τῆς Ρωσίας εἶναι ἀχανές, καὶ τοῦ αυτοκράτορος ὁ ὀφθαλμὸς, ὅσον ἄγρυπνος καὶ ἂν ὑποταθῆ, δὲν προφθάνει νὰ ἴδῃ ὅλα τὰ γινόμενα. Καὶ ἐπειδὴ οὔτε ὁ ἐνοχὸς οὔτε οἱ δημόσιοι λειτουργοὶ, ὡς διαφθειρόμενοι εὐκόλως διὰ χρημάτων, δὲν καταμηνύουσι ταῦτα, τίς θελεῖ τὰ καταμηνύσει; Ὁ εἰλωτός; ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐγκαλέτῃ τὸν κύριόν του εἰμὴ ἐν περιπτώσει συνωμοσίας κατὰ τοῦ κράτους ἢ τοῦ ἡγεμόνος, ἢ ἐὰν δὲν φανερώσῃ ὅλους τοὺς κατοίκους τοῦ ὑποστατικού αὐτοῦ. Ἐὰν δὲ ποτε εἰλωτός παραπονεθῆ δι' ἄλλην αἰτίαν, συλλαμβάνεται καὶ τιμωρεῖται· καὶ οὐ μόνον ὁ εἰλωτός ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ὅστις ἐγραφε τὴν ἀναφοράν του.

Ὁ Ἰβάν συνοδεύων τὸν κόμητα Ἀβασέρ, ἐπεσκέφθη τὰς περισσοτέρας πόλεις τῆς Γαλλίας, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γερμανίας, ὅπου ἔμαθε καὶ ἐδιδάχθη πολλά· ἡ πείρα ἐνέπνευσεν αὐτῷ περισσότερον θάρρος, καὶ τυχούσης περιστάσεως ἔδωκε δείγματα σπανίας δυνάμεως ἠθικῆς. Ποσάκις μεταξὺ λαῶν ἐλευθέρων, ἐπεθύμησε νὰ μείνῃ παρ' αὐτοῖς! Ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ φανῆ δραπέτης. Ἐγραφε λοιπὸν πρὸς τὸν πρίγκηπα Π. Ζητήσας εὐσεβῶς τὴν ἀπελευθέρωσίν του. Καὶ εὐμενῆς μὲν ὑπῆρξεν ἡ ἀπάντησις, παρεπέμπετο ὁμῶς ἡ ἐξέτασις τῆς ὑποθέσεως κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του. Ἐπανῆλθε λοιπὸν εἰλωτός ὅπως καὶ εἶχεν ἀναχωρήσει.

Ὁ Ἰβάν ἦτο πλήρως χαρῆς τὴν ἡμέραν τῆς ἐλευσεώς του εἰς τὴν Πετρούπολιν. Ἐλθὼν πρὸς τὴν πρόραν τοῦ πλοῦ, καὶ στραφείς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ φρουρίου, τῆς ὁποίας ὁ θόλος καὶ τὰ δύο κωδωνοστάσια φαίνονται μακρόθεν, ἐγονυπέτησε καὶ μυριακίς ἐσφαγίσθη διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ, εὐχαριστῶν τὸν Θεὸν ὅτι τὸν ἠξίωσε νὰ ἐπανεῖλθῃ εἰς τὴν πατρίδα του· διότι οἱ Ρῶσοι ἀγαπῶσιν ἰδιαζόντως τὴν πατρίδα αὐτῶν· εἴτε εὐμενῆς· εἴτε δυσμενῆς εἶναι πρὸς αὐτοὺς, τὴν λατρεύουσιν ὡς βασιλευσάν, ὡς μητέρα, τὴν ἀποθεοῦσιν οὕτως εἰπεῖν. Πᾶν αἰσθημα μὲγάλον λαμβάνει παρὰ τοῖς Ρῶσοις θρησκευτικὸν χαρακτῆρα. Κατ' αὐτοὺς ἡ Ρωσία δὲν εἶναι ἀπλῶς Ρωσία, ἀλλ' ἁγία Ρωσία· τὸ μᾶλλον δὲ ἀνεξήγητον εἶναι ἡ προσκόλλησις τῶν εἰλωτῶν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν, ἐνῶ δὲν ἔχουσι οὔτε οἰκίαν, οὔτε χωρὶν, οὔτε οἰκογενεῖαν καὶ δὲν ἀγνοοῦσιν ὅτι ὁποῖαν ὄραν θέλει ὁ κύριός των τοὺς ἐκσφενδονίζει ἀπὸ τὸ ἐν εἰς τὸ ἄλλο μέρος. Ἐν μόνον πράγμα ἔχουσι ἀναφαίρετον, τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην.

Εὐκόλως λοιπὸν ἐνοσοῦμεν τὴν ἀγαλλίαν τοῦ Ἰβάν ὅτε τὸ ἀτμόπλοιο ἐσῆλθεν εἰς τὸν Νεῦαν. Ἰδὼν τὸν τόπον αὐτοῦ καὶ πατήσας φιλότατην γῆν ἐλησημόνησε τὰς περὶ ἀπελευθέρωσιν ἰδέας ὅσαι κατέθεσαν εἰς τὴν κεφαλήν του ὅτε ἦτο εἰς τὰ ξένα, καὶ συνεχάρη ἑαυτὸν διὰ τὴν ἀπάρνησιν. Εἶχε δὲ ἐπανάλαβει τὰς συνήθειας αὐτοῦ ἐργασίας εἰς τὴν οἰκίαν

τοῦ κόμητος, ὅτε μετὰ δύο μῆνας ὁ πρίγκηψ Π. ἔγραψεν ὅτι ἔρχεται εἰς Πετρούπολιν.

Ὁ Ἰβάν ἀνεσκήτησεν ἐνθυμηθεὶς ὅτι κρίσιμος ἦτο ἡ ὥρα· διότι, ὡς ἐνθυμούμεθα, ὁ πρίγκηψ Π. εἶχεν ἀποκριθῆ πρὸς αὐτὸν μακρὰν ἐπιτομήν τῆς Ρωσίας, ὅτι θὰ ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν τὴν αἰτίαν του μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του. Ἀλλ' εἶχεν ἀρὰ γε πάντοτε τὴν αὐτὴν προαίρεσιν; Ὅθι ἐπρότιμα τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ εἰλωτος ἀπὸ τὸ προσωπικόν του συμφέρον; Τῶν μεγιστάνων τινὲς ἔχουσιν εἰλωτας, οἵτινες ἐγένοντο ἐργαζόμενοι πλουσιώσατοι· ὅθεν, ἀντὶ τῶν ἀπελευθερώσει, τοὺς ἀγαπῶσιν ἐπι μᾶλλον, θεωροῦντες αὐτοὺς ὡς καύχημα τῆς οἰκίας των. Μήπως λοιπὸν καὶ ὁ πρίγκηψ Π. εἶχε τὴν αὐτὴν κενόδοξίαν, καὶ τὰ προτερήματα τοῦ Ἰβάν ἀντὶ τὸν συντρέξωσι, τὸν κατέτρεχον; Τοιαῦτα ἀνελοῦζετο περίλυπος ὁ Ἰβάν Προσθετόν δὲ ὅτι εἶχεν ἰδεῖ καὶ τὴν Μάσαν, αὐξηθεῖσαν καὶ γενομένην ὠραιότεραν κατὰ τὴν ἀπουσίαν του, καὶ ὅτι ὁ ἔρωτος του εἶχεν ἐξαρθῆ ἐπι μᾶλλον καὶ καταστῆ εὐσταθέστερος. Διὰ δύο λοιπὸν λόγους ἐπαθύμει τὴν ἀπελευθερώσιν του.

Ἡ θλίψις δὲ αὐτῆ ἐγένετο δριμυτέρα διότι δὲν ἐξεμυστηρέυετο εἰς οὐδένα· ἂν εἶχε φίλον εἰλικρινῆ θὰ ἐμετρικίζεν αὐτὴ τὴν ὀδύνην του, θὰ τὸν ἐνθάβρυνε, θὰ τὸν ἐσυμβούλευεν. Ὁ κόμητις καὶ ὁ Κ. Βουσλάγεφ, οἱ δύο οὗτοι πρὸς οὓς ἐδύνατο νὰ ὁμιλήσῃ, ἠγνόουν τὴν κατάστασιν τῆς καρδίας του. Ἐπάλαις λοιπὸν ἀνευ βοήθειας, καὶ κατὰ τὴν μεμονωμένην ταύτην πάλιν ἐτήκετο.

Ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ πρίγκηψ Π. ἦλθεν ἄνθρωπος σταλαῖς παρ' αὐτοῦ ἵνα προετοιμάσῃ τὴν κατοικίαν του, διότι, ἀντὶ μιᾶς ἢ δύο ἐβδομάδων, ὡς εἶχε γράψῃ κατ' ἀρχάς, ἀπεράσισε νὰ διατρίψῃ ὅλον τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Πετρούπολιν.

Ὁ κόμητις ἄβασεφ ὑπερεχάρη, καὶ θέλων νὰ ἐφορτάσῃ τὴν ἔλευσιν τοῦ φίλου του, ἐδοκίμαζεν ὅλα τὰ μουσικὰ του ἀριστοτεχνήματα· ὁ Ἰβάν καθήνησε νὰ μὴ ἔχῃ πλέον καιρὸν.

Πολλὰ ἡμέραι παρήλθον μετὰ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐμελλε νὰ φθάσῃ ὁ πρίγκηψ, καὶ ὅμως δὲν ἐφαίνετο. Τί ἄρα συνέβη; αἱ ὁδοὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, περὶ τὰ τέλη Ἰανουαρίου, εἶναι καλαῖ, διότι ἡ χιών εἶναι στερεὰ καὶ τὰ ἔλκυθρα ταξιδεύουσι θαυμασίως. Μήπως δὲν ἀνεχώρησεν; ἀλλὰ δεύτερος ταχυδρόμος ἐλθὼν εἶπεν ὅτι εἶχεν ἀναχωρήσει. Μετὰ τινὰς ἡμέρας φῆμαι ἀόριστοι διεσπάρησαν εἰς τὴν πόλιν· ἔλεγον ὅτι ἐγένετο θύελλα, ὅτι νιβάδες μεγάλαι χιόνων κατέπεσαν, καὶ ὅτι συνέβησαν καταστροφαί. Πρὸ τῆς ἀράκοντα ὁκτώ ὡρῶν δὲν εἶχε φανῆ τὸ ταχυδρομεῖον τοῦ Ἰεροσλάβ, καὶ ὁ κόμητις ἄβασεφ ὄλωσεν ἀνήσυχος ἔτρεχεν ἀδιακόπως μετὰ τὸ ἔλκυθρόν του ζητῶν εἰδήσεις. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰβάν ἐπλανήθη ὡς φάσμα εἰς τὸ παλάτιον, κατατηκόμενος ἀπὸ ἀπαισίου προαισθημάτων.

Ἄνθρωπός τις, μουζικὸς, εἰσῆλθεν ἐν τοσοῦτῳ εἰς τὴν αὐλήν. Ἀπὸ τὸ ἄγριον ἦθος, ἀπὸ τὰ ἀτακτα καὶ χιονοσκέπαστα ἐνδύματα, ἀπὸ τὸ ἐπ' αὐτῶν αἷμα ἐσυμπεραίνετο ὅτι δυστυχία τις συνέβη.

Ὁ Ἰβάν τὸν ἐγνώρισεν· ἦτο ὁ Βάκις· εἰς τὸν χω-

ρικῶν τοῦ πρίγκηπος Π. ἔτρεξε λοιπὸν εἰς προὔπαντήσιν του.

— Τί νέα, Βάκις;
Ἀλλ' ὁ Βάκις ἔστρεψε τὸ βλέμμα ἑτεροπλανές.
— Λέγε λοιπὸν, λέγε!

Ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ χωρικός σιωπῶν ἐπέλασεν ἐμμανῶς.

Ὁ δὲ Ἰβάν λαβὼν τὸν βραχίονα τοῦ χωρικοῦ καὶ συνταράξας αὐτόν·

— Ποῦ εἶναι, κρώτησεν ὁ Ἀλέξις Βλαδιμίροβιτς;
— Ἀπέθανεν! ἀπέθανεν! ἀπέθανεν!

Ὁ Ἰβάν ἔμεινεν ἐμβρόντητος.

Ὁ χωρικός ἐκάγχασε καὶ πάλιν ἦτο ἔξω φρενῶν. Τὴν ὥραν ἐκείνην ἦλθεν ὁ κόμητις, ἠλλοιωμένος τὸ πρόσωπον καὶ κλαίων. Καὶ εἰσελθὼν μετὰ σπουδῆς εἰς τὸν θάλαμόν του, ἀνέγνω τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ διοικητοῦ Ἰεροσλάβ.

« Σπεύδω νὰ ἀναγγεῖλω πρὸς τὴν ἐξοχότητά σας τὸ τρομερὸν συμβάν τὸ ὁποῖον συντάραξε τὴν διοίκησίν μου. Ὁ φίλος σας πρίγκηψ Π., μεταβαίνων εἰς Πετρούπολιν ἐχάθη μεθ' ὅλων τῶν περι αὐτὸν πλὴν ἑνὸς χωρικοῦ σωθέντος· παραδόξως, ἐνεκ τρομερῶν νισάδων χιόνων αἰτίνας διήρκεσαν ὁλόκληρον ἡμέραν. Ὁ πρίγκηψ εἶχεν ἀναχωρήσει πρὸ τριῶν ἡμερῶν κατέλειπεν εἰς τοῦ κόμητος Ἀβρασιμόφ, ὅπου ὑπῆγον εἰς θύραν ἄρκτων. Πρὸς τὸ ἐσπέρας ἐπειδὴ ἐφάνησαν λύκοι εἰς τὰ περίε, ἐπρότειναν νὰ τοὺς διώξωσι τὴν ἐπιούσαν ἀπὸ πρωίας· καὶ ἵνα μὴ συμβῆ ἀργοπορία ἀπεφασίσθη νὰ κοιμηθῶσι παρὰ τῶν θασοφύλακων. Ὁ πρίγκηψ Π., μὴ ἐπιθυμῶν ν' ἀργοπορήσῃ, παρεκάλεσε τὸν κόμητα Ἀβρασιμόφ νὰ στείλῃ τὰς ἀμάξας του κατ' ἐπιτομήν εἰς Ἰεροσλάβ, ὅπου θὰ μετέβαινε καὶ αὐτὸς μετὰ τὴν θῆραν. Ἐφόνευσαν δὲ περὶ τοὺς εἰκοσι λύκους, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπρογεύθησαν.

Ὅτε ὁ πρίγκηψ προσέτινε ν' ἀναχωρήσῃ, ὁ κόμητις Ἀβρασιμόφ εἰκίνησε πάντα λίθον ἵνα τὸν ἀποτρέψῃ. Παρέστησεν εἰς αὐτόν τὴν κακοκαιρίαν, τὴν κακὴν κατάστασιν τῶν ὁδῶν καὶ τὴν δυσολίαν τοῦ νὰ εὕρῃ ἐφόδια ἐν ἀνάγκῃ. Ἀλλ' ὁ πρίγκηψ ἔμεινεν ἀκαμπτος· παρεκάλεσε μόνον τὸν φιλοξενούντα αὐτόν νὰ τῷ παραχωρήσῃ ὅσους πλείους ἵππους ἐδύνατο. Ὁ κόμητις ἐδωκεν αὐτῷ ὁκτώ, τοὺς ὁποίους ἔζευξεν εἰς τὸ ἔλκυθρόν του ὀδηγούμενον ὑπὸ δύο ἢ ἰσίων. Μετὰ ταῦτα ἀνέβη καὶ αὐτὸς μετὰ τινος ἀξιωματικοῦ φίλου του ὅστις τὸν συνώδευε.

« Κατὰ τὰς πρώτας ὥρας ὁ καιρὸς ἐφαίνετο ἀραιός, καὶ αἱ ὁδοὶ δὲν ἦσαν κακαί· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ὁ οὐρανὸς ἐπεσκιάσθη ἀπὸ σύννεφα, καὶ ἤρχισε νὰ πνέῃ σφοδρὸς ἀνεμος. Μετ' ὀλίγον ἐπύλλεθε καὶ ἡ χιών ὡς ἄλλη μαιᾶς. Τὰ νέρη ἐκυλιόντο κατάμαυρα, ἡ θύελλα ἔσειε τὰ δάση, ἡ χιών, περιστρεφόμενη, κατέπιπτεν ὡς λόφος βαρὺς εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ κατέχωνεν αὐτάς. Ἀδιακόπως ἔπρεπε νὰ ζητῶσιν οἱ ὀδοιπόροι νέαν δίοδον· τὰ παρεκκολουθοῦντα τὸν πρίγκηπα τέσσαρα ἢ πέντε ἔλκυθρα μὴ ἔχοντα τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν τῶν ἵππων ὡς καὶ τὸ τοῦ πρίγκηπος, ἐκινδύνευον, καὶ οἱ ἀναβάται ἐκράγυζον. Καὶ ὅμως ἐπροχώρουν· διότι πῶς νὰ σταθῶσιν, ἀφοῦ οἱ ὠρυ-

μοὶ τῶν λύκων καὶ οἱ κρωγμοὶ τῶν ὑπὲρ τὰ ὄχληματα κοράκων παρόρμιον ἀκαταγέτως τοὺς ἵππους; Οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις ἦτο ἱκανὴ νὰ τοὺς ἀναχατίσῃ. Τέλος πάντων μετὰ τριῶν ἢ τεσσάρων ὡρῶν τοιαύτην κινδυνώδη ὀδοπορίαν, οἱ ὀδοιπόροι κατελήφθησαν αἰφνης ἀπὸ τρομερῶν ψυχῶν, διότι ἀρέντες τὴν γῆν ἐβάδιζον ἐπὶ πεπηγυίας λίμνης. Καὶ ἐκαθαρίσθη μὲν ὁ ὁρίζων, ἀλλ' ὁ ἀνεμος ἐγένετο κμηνώδης. Μόλις ἐπροχώρησαν ὀλίγον, καὶ ἠκούσθη τρίξιμον τρομερὸν· συνετρίβη ὁ πάγος· καὶ τὰ δύο πρῶτα ἔλκυθρα κατεβυθίσθησαν. Τοῦτο ἰδὼν ὁ πρίγκηψ ἀνεσκήθη καὶ ἐκράγυζε. Μάταιοι ὅμως οἱ ἀγῶνές του, διότι ἐν βίπῃ ὀφθαλμοῦ καὶ ἵπποι, καὶ ὄχηματα, καὶ ἀναβάται κατεποντίσθησαν. Μόνον εἰς χωρικός, ὡς προεῖπον, ἐσώθη, καὶ παρ' αὐτοῦ ἔμαθον ὅσα γράφω· εὐχόμενος δὲ, ὡς οὐ φθάσῃ εἰς Πετρούπολιν, ὅπου τὸν στέλλω ἐπίτηδες, νὰ διατηρήσῃ τὸ λογικόν του ».

Μετὰ τὴν ἀνήγνωσιν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὁ κόμητις ἔπεσεν εἰς μεγίστην ἀτονίαν· ἀλλ' ἐπὶ τέλους, γενόμενος κύριος ἐκ-ου, ἐκάλεσεν ὑπηρέτην καὶ ἐζήτησε τὸν Ἰβάν.

Ὁ ταλαίπωρος Ἰβάν! ὁ θάνατος τοῦ πρίγκηπος κατέβαλεν αὐτόν· ἡ τύχη του ἐγένετο ὄλωσεν διόλου ἀθλιός· εἰς τίνος ἄρα νέου κυρίου τὴν ἐξουσίαν θὰ περιήρχετο; καὶ αὐτὸς ὁ νέος κύριος δὲν ἤθελε τάχα τὸν καταδικάσει εἰς ἔργα ὠφελίμου γεωργοῦ ἢ περιφήμου μουσικοῦ; Ὅτε ἤκουσεν ἀπὸ τὸν Βάκιαν τὴν εἰδήσιν εἶχε λειποθυμήσει· ἦδη δὲ ἐκεῖτο εἰς τὴν κλίνην του πάσγων τρομερὰν ἐγκεφαλίτιδα. Ἡ παραφροσύνη του ἦτο ὅμως διακριτικὴ, διότι παρελάλει μὲν λέγων πολλά καὶ ἀσυνάρτητα, τὸ γλυκὺ ὅμως ὄνομα τῆς Μάσας ἐπρόσφερε ταπεινῆ τῆ φωνῆ.

Ε΄.

Νέος κύριος.

Ὁ πρίγκηψ Π. δὲν ἀφῆκε κανένα κληρονόμον ἐκ τοῦ αἵματος αὐτοῦ· καὶ ἐπειδὴ ἦτο χῆρος, ἡ ἀπεραντος περιουσία του, πλὴν τινῶν μικρῶν κληροδοτημάτων, περιήλθεν εἰς τρεῖς ἀνεψιούς, υἱούς τοῦ ἀδελφοῦ του ἀποθανόντος πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὡς εἶχεν ἀποθάνει καὶ ἡ σύζυγός του. Ὁ κληρονόμος τοῦ υποστατικοῦ εἰς τὸ ἀντικεῖν ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἰβάν, ὠνομάζετο πρίγκηψ Μιχαήλ, συνταγματάρχης τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, εὐρισκόμενος τότε εἰς Κούκασον.

Ἄμυ μὲθ' ὅν τὸν θάνατον τοῦ θεοῦ καὶ τὴν ἐκ τούτου μεγάλην μεταβολὴν τῆς θέσεώς του, ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ ἀδειαν ἀπουσίας, καὶ ἐνόσφ λάβῃ αὐτὴν ὠνόμασεν ἐπιτρόπος τοὺς ἀδελφούς του ἵνα ἐνεργήσωσι τάχιστα τὴν διανομήν.

Ἡ διανομὴ τῆς περιουσίας δὲν εἶναι πρᾶγμα εὐκόλον εἰς τὴν Ρωσίαν· τὰ ὅρια τὰ χωρίζοντα τὴν ἰδιοκτησίαν εἶναι τόσον ἀόριστα ἐν γένει καὶ τὰ ἐγγραφα τόσον ἀσφῆ, ὥστε σπανίως γίνεται ἀνευ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν δικαστηρίων. Ἐξ ἐκτὸν δικαιο-

γραφίων, αἱ ὀδοιπόρινα τουλάχιστον, ὡς λέγουσιν, ἀποβλέπουσι κληρονομίας. Ἐντεῦθεν δαπανῶντι ἀπειρα οἱ δικαζόμενοι, καθόσον ἀντὶ νὰ συμβιβάσων αὐτοὺς ἐξίπτουσι ἐπι μᾶλλον τὴν διαφορὰν καὶ παρατρίνωσιν ἐπάπειρον αὐτὴν ἵνα ὠφελῶνται χρηματικῶς. Καὶ ὑπομονὴ ἐάν ἀπενέμετο δικαιοσύνη! Ἐξ ἐκνότητος ὁ μᾶλλον δωροδοκῶν εἶναι καὶ ὁ ἔχων τὸ δίκαιον.

Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἀνεψιοὶ τοῦ πρίγκηπος Π. ὑπῆρτον τὸ δημόσιον καὶ ἔχοντες τριβὴν ἱκανὴν ἐγένωσκον ταῦτα, ἐνήργησαν οὕτω πῶς ὥστε ἐντὸς μηνὸς ἐγένετο ἡ διανομὴ καὶ ἔλαστος τῶν ἀδελφῶν ἔλαβε τὸ ἐπιβάλλον μέρος.

Ὁ πρίγκηψ Μιχαήλ ἔφθασε τὴν προτεραίαν τῆς διανομῆς. Τὴν ἐπιούσαν ἐψάλη μνημότυνον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὑπὲρ τοῦ Πρίγκηπος Π., μεθ' ὃ ὁ πρίγκηψ Μιχαήλ ἀνεχώρησεν εἰς Πετρούπολιν, ὅπου εἶχε δημοσίαν ἐντολὴν νὰ ἐκπληρώσῃ. Μετὰ μίαν ἐβδομάδα ἐπανήλθε, παρακίττας τὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἀποφασίσας νὰ ζῆσῃ, πλούσιος ἢ ἡ ὧν, ὅπως ἤθελεν.

Ὁ χαρακτήρ τοῦ Μιχαήλ ἦτο εὐσταθέστατος· διὸ ἐπέμενεν ἐπίσης καὶ ἀνεκδότης εἰς τε τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων καὶ τὴν ἀπολαυτὴν τῶν δικαιωμάτων του. Οὐδὲν ἐδύνατο νὰ παρεκτρέψῃ αὐτόν τῆς ὁδοῦ ἢ νὰ ἐκράζεν· ἡ καρδία του δὲν ἦτο παλλὰ εὐαίσθητος, ἐπέθετο ὅμως τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ ἐκυπτε τὴν κεφαλὴν ἐνώπιον τῆς ἰσχύος. Καὶ ὅμως δὲν ἦτο σκληρὸς οὔτε βίαιος. Ὅτε ἐγένετο κύριος τόσου ἀριθμοῦ εἰλωτων, ἐσκέθη εὐθὺς πῶς νὰ τοὺς κυβερνήσῃ. Δυστυχῶς ὅμως ὑπερίσχυον αἱ στρατιωτικαὶ του ἐξείεις· ὅθεν ἀνεδείχθη μᾶλλον δεσπότης ἢ πατήρ· καὶ ἐπεθύμει μὲν νὰ ἀγαπάται, ἤθελεν ὅμως πρὸ πάντων καὶ νὰ τὸν φοβῶνται. Αἱ πρῶται πράξεις του ἐλύπησαν κατὰ πολὺ τοὺς ὑπ' αὐτόν· καὶ τότε ἐνόησαν τί ἐστερήθησαν ἀποθανόντος τοῦ πρίγκηπος Π.

Ὁ πρίγκηψ Π. ἦτο τακτικώτατος· ὅλα τὰ ἐγγραφα του ἦσαν ἠριθμημένα καὶ ἐν τάξει. Μίαν τῶν ἡμερῶν ἰδὼν φάκελλον ἐπιγεγραμμένον οὕτω πῶς, ἡ ἀιταπόκρισις μου μετὰ τοῦ κόμητος Ἀβασεφ, ἀνέγνω τινὰς ἐπιστολάς, καὶ μετὰ πλείστης περιεργείας, μάλιστα διότι ἔβλεπε συνεχῶς ἐπαναλαμβανόμενον τὸ αὐτὸ ὄνομα.

— Ποῖος νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ Ἰβάν; εἶπε καθ' ἑκυτόν· μήπως εἶναι ὁ μουσικός τοῦ ὁποῖου ἡ ἱκανότης ἐφημίσθη καὶ εἰς αὐτόν τὸν Καύκασον, αἱ δὲ ἐφημερίδες τῆς πρωτευούσης ὠνόμαζον περίσῃ μουσικὸν λείοντα τῆς Πετρούπολεως; Τῆ ἀληθείᾳ ἔχω ὄρεξιν νὰ τὸ μάθω.

Καὶ ἐξακολουθῶν τὴν ἀνάγνωσιν·

— Ἄ! ἄ! ἀνεφώνησε, τοῦτο εἶναι περίεργον... Ὁ Ἰβάν σου... ὁ Ἰβάν σου... Διὰ τί, Κ. κόμητις; μήπως ὁ Ἰβάν ἀνῆκεν εἰς τὸν θεῖόν μου;... ἂν ἦτον δούλος του... δούλος μου, λέγω... Ὅχι ἀδύνατον.

Καὶ ἀπεράσισε νὰ ἀναγνώσῃ ὅλην τὴν ἀνταπόκρισιν τοῦ κόμητος Ἀβασεφ.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, ὑπηρέτας εἰσελθὼν εἶπεν.

— Ὁ ἱατρός Μαρτινόφ ἦλθε, καὶ ἐρωτᾷ ἐάν ἡ ἐ-

ζοχότης σας είναι εδώ, και εάν έχη την άδειαν να σας παρουσιάση τὰ σεβάσματά του.

— Βέβαια, διὰ τὸν ἰατρὸν Μαρτίνου πάντοτε εἶμαι ἐδῶ.

Και εἰσῆλθεν ὁ ἰατρός.

— Ἄ, φίλτατε ἰατρε, ἤλθετε εἰς ὄραν κατὰ τὴν ὁποίαν σὲ ἐσυλλογιζόμην, και ἐάν δὲν ἤρχεσθε σήμερον θὰ ἐπήγαινα εἰς ἀναζήτησίν σου.

— Τολμῶ νὰ ἐρωτήσω τὴν ἐξοχότητά σας τὸν λόγον;

— Γνωρίζεις τὸν κόμητᾶ Ἀβασέρ;

— Βέβαια.

— Πολύ.

— Πολύ.

— Ἄρα ἤμπορεῖς νὰ μ' ἐξηγήσης μερικὰ πράγματα τὰ ὁποῖα ἀναγνώσκω εἰς τὰς πρὸς τὸν θεῖον μου γράμματά του, τὰ ὁποῖα δὲν ἔνοῶ. Ποῖος εἶναι αὐτός; ὁ Ἰβάν διὰ τὸν ὁποῖον ὀμιλεῖ τόσον συχνά, και τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα εὐρίσκεται ἐνίοτε κοντὰ εἰς τὸ ἐδικόν σου;

— Ὁ Ἰβάν; Δὲν ἔχετε ἀνάγκην νὰ τρεῖστε μακρὰν διὰ νὰ εὑρετε ποῖος εἶναι. Ὅταν ἐπεθεωρήσετε ἐσχάτως τοὺς εἰλωτας δὲν εἶδετε τὸν γεροΠέτρον;

— Βέβαια μ' ἐφάνη μάλιστα καλὸς ἄνθρωπος.

— Αὐτὸς εἶναι πατὴρ τοῦ Ἰβάν.

— Λοιπὸν μὲ ἀνήκει.

— Βέβαια, ἐκτὸς μόνον ἐάν ὁ θεὸς σας, πρὶν ἀναχωρήσῃ, τὸν ἔστειλε γράμμα ἀπελευθερώσεως.

— Τί λέγεις, ἰατρε;

— Ἦξεύρω μετὰ θετικότητος ὅτι τοιαύτῃ ἤτοῦ ἡ ἀπόφασίς τοῦ μακαρίτου.

— Ἀδύνατον! πλὴν τούτου δὲν εὐρίσκω καμμίαν ἀπόδειξιν, ἂν και παρετήρησα ὅλα τὰ ἐγγράφα.

— Ὁ ἰατρός ἐσιώπησε.

— Και πῶς ὁ κόμης Ἀβασέρ ἔχει τὸν Ἰβάν; Μήπως ὁ θεὸς μου τοῦ τὸν ἐχάρισεν;

— Ἄφου ἔχετε τὴν ἀνταπόκρισίν των εἰς χεῖράς σας, εὐκόλως θὰ εὑρετε τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας.

— Ἐγχεῖ δίκαιον. Θὰ τὴν ἀναγνώσω και ἄλλοτε ὀμιλοῦμεν.

Ὁ ἰατρός, μετὰ τινα ἄλλην συνομιλίαν ἀνεχώρησεν. Ἐν τούτῳ ὁ Ἰβάν μόλις σωθεὶς ἀπὸ τὴν δεινοτάτην ἀσθένειάν του, ἀνελάμβανε βραδέως τὴν ὑγίαν του. Ὁ δὲ κόμης Ἀβασέρ φρονῶν ὅτι ὁ ἀὴρ τῆς ἐξοχῆς θὰ ὠφέλει αὐτόν, τὸν ἔστειλεν εἰς τὸ ὑποστατικὸν ὅπου διέμευεν ὁ ἐπιστάτης Σάδλερ.

Τὸν συνώδευσε δὲ και ὁ Βουσλάγεφ ἡ οἰκία ὅπου κατοκίησεν ἐκεῖτο μετὰξὺ κήπου χλοερωτάτου και σκιεροῦ. Ἡ Μάσα, ἐνδιαφερομένη και αὐτὴ πρὸς τὸν νέον ἀσθενῆ, ἠθέλησε νὰ συντροφύσῃ τὸν πατέρα τῆς ἄλλ' ἐπειδὴ αἱ παύσεις τοῦ μοναστηρίου δὲν εἶχον εἰσέτι φθάσει ἠναγκάσθῃ νὰ ἀναβάλῃ τὸ ταξείδιον.

Τὸ ὑποστατικὸν τοῦτο τοῦ κόμητος δὲν ἀπέχετο πολὺ τοῦ μέρους ὅπου διέμευεν ὁ πρίγκηψ Μιχαήλ ὅθεν εὐκολώτατον ἦτο νὰ λάβῃ τὸν Ἰβάν ἄλλὰ δὲν εἶχον εἰσέτι ἀποφασίσει ὀριστικῶς τί νὰ πράξῃ περὶ τοῦ ἐξαιρετικοῦ τούτου εἰλωτος. Νὰ τὸν ἀπελευθερώσῃ; παράλογον ἔλεγε τοῦτο, και ἐφρόνει ὅτι ὁ

θεὸς του, εἰ και φιλάνθρωπος, δὲν εἶχον ὁμῶς συλλάβει ποτὲ μετὰ σπουδαιότητος τοιαύτην ἰδέαν. Κατὰ τὴν γνώμην του, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν ἔπρεπε νὰ μεταδίδωσιν ἀνεπαφον πρὸς τοὺς κληρονόμους τὴν περιουσίαν των, και νὰ φυλάττωσι πιστῶς τὰς παραδόσεις και τοὺς νόμους τῶν προγόνων των πᾶσαν δὲ καινοτομίαν ἐθεώρει ὡς ἄλλην ἱεροσυλίαν. Τὰς ἀρχὰς ταύτας εἶχον ἀποκτήσει ὁ πρίγκηψ Μιχαήλ ἐν Μόσχᾳ, παρατριβείς μετὰ τῶν ἐκείσε Βογιάρων. Εἰς ταῦτα δὲ προσθετόν ὅτι αἱ μωραὶ διδασκαλίαι Πλετσέρνου τινὸς και τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ, ἐνθεομανῶν προδρόμων τῆς καλουμένης σήμερον ἐν Ῥωσίᾳ κοσμοπολιτικῆς σχολῆς, εἶχον συντελέσει εἰς ἐπιστήμην τῶν φρονημάτων του. Ἐμίσει εἰς ἄκρον τὸ μωρὸν σύστημα τὸ ὁποῖον, ἵνα ἐπιταχύνῃ τὴν ἀναγέννησίν τινος τόπου, θυσιάζει και αὐτὸ τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα και θεωρῶν ὡς χίμαιραν τὰ περὶ λαμπροῦ μέλλοντος λεγόμενα, ἐβυθίζετο βαθύτερα εἰς τὰ σκότη τοῦ παρελθόντος. Ἐάν ὁμῶς δὲν ἦτο τόσῳ προκατειλημμένος θὰ ἐνόει ὅτι δυνατόν δὲν εἶναι νὰ διορθωνταί τις κατὰχρησις δι' ἄλλης κατὰχρησις ὅτι θέλησις βᾶσιν ἔχουσα τὸ δῆλος ἀπόλυτον ταίνει πρὸς ἀβυσσον, και ὅτι μετὰξὺ δύο ἀρχῶν ἀντιπάλων, εὐρίσκεται πάντοτε μέσος τις ὄρος, ἱκανὸς νὰ συνδιαλλάξῃ αὐτάς.

Ἐνίοτε ἠγανάκτει κατὰ τοῦ κόμητος Ἀβασέρ τίνι δικαιοῦματι κατεῖχε τὸν εἰλωτά του; Μήπως δὲν εἶχε και αὐτὸς τὴν ἰκνότητα νὰ ἐκτιμῆσῃ τὰ προτερήματα τοῦ Ἰβάν και νὰ τὸν μεταχειρισθῇ δεόντως; Και μὲν δὲν θὰ συνέτριβε τὰς ἀλύσεις του ἄλλὰ και τοι εἰλωτα μὴ δὲν εἶχε τοὺς τρόπους νὰ προμηθεύσῃ πρὸς αὐτόν βίον ἀρεστόν; Μὴ δὲν ἐκκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν θεῖον του ἐκκλησίαν ἀξιολόγως διατεταγμένην; Διὰ τί νὰ μὴ διευθύνῃ αὐτὴν ὁ Ἰβάν; Δὲν ἦτο τοῦτο προτιμότερον παρὰ νὰ τρέχῃ κατόπιν γέροντος μελομανοῦς και νὰ ἐκθέτῃ ἑαυτὸν εἰς ταθεάτρα;

Τοιαῦτα ἀνεπόλει ἀδιακόπως. Πρωῖαν τινα ἐνῶ καθήμενος παρὰ τὸ παράθυρον ἐσκέπτετο νὰ γράψῃ πρὸς τὸν κόμητᾶ Ἀβασέρ και νὰ ζητήσῃ τὸν εἰλωτά του, εἶδεν ὄχνηκ εἰσπερχόμενον εἰς τὴν αὐλήν.

— Τίς ἄρα, εἶπε καθ' ἑαυτὸν, νὰ εἶναι; πόσον βαρύνομαι!

Ἀνοιχθείσης τῆς ἀμάξως κατέβη γέρον και νέας τις μετ' αὐτόν.

— Ὁ Μιχαήλ Παύλοβιτς εἶναι ἐδῶ; ἠρώτησεν ὁ γέρον.

— Μάλιστα.

— Ἀναγγεῖλατε τὸν κόμητᾶ Ἀβασέρ.

Και χωρὶς νὰ περιμείνῃ ἀπόκρισιν διευθύνθη μετὰ τῆς Μάσας εἰς τὴν οἰκίαν.

Ὁ δὲ πρίγκηψ, ὅστις δὲν ἀνέμενε τὴν ἐπίσκεψιν αὐτὴν, ἐξῆλθε ὁρμαῖος εἰς συνάντησίν του. Και νεύσας πρῶτον τὴν κεφαλὴν πρὸ τῆς Μάσας, ἔτεινεν ἔπειτα τὴν χεῖρα πρὸς τὸν κόμητᾶ, ὅστις ἐσφιγξεν αὐτὴν περιπαθῶς.

— Εἶχα συμφωνίαν μὲ τὸν θεῖόν σου, εἶπεν ὁ γέρον νὰ μὴ περῶ ποτὲ ἀπ' ἐδῶ χωρὶς νὰ ἐμβαίνα. Νο-

μιζῶ διὰ ὅτι ὁ ἀνεψιὸς δὲν θὰ δυσαρεστηθῇ ἐάν μόνον πιστὸς εἰς παλαιὰν συμφωνίαν.

— Τὸν φίλον τοῦ θεῖου μου, ἀπεκρίθη ὁ πρίγκηψ μετὰ παρρησίας ψευδοῦς, θὰ δεχθῶ πάντοτε προθύμως.

— Δός με λοιπὸν τὴν ἄδειαν νὰ σὲ παρουσιάσω τὴν συγγένισάν μου Μάσαν Νικολαΐδην Βουσλάγεφ.

Ὁ πρίγκηψ ἔνευσε και πάλιν τὴν κεφαλὴν, ρίψας συγχρόνως ἐπὶ τῆς νέας ἀλλόκοτον βλέμμα.

Ἐκράτησε δὲ παρ' αὐτῷ δύο ἡμέρας τοὺς ξένους του, διότι ἠθέλε νὰ τελειώσῃ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἰβάν και ὁμῶς ἠναγκάσθῃ νὰ τὴν ἀφήσῃ ἐκκρεμῆ, διότι ὁ κόμης ὡς νὰ ἐνόησε τοὺς σκοποὺς του, ἀπέφευγε πᾶσαν ὀριστικὴν ἀπάντησιν. Ἐπήνεσε τὸν νέον, ἀνέφερε μετ' ἐγκωμίων, τὴν πρὸς αὐτόν ἀγαθότητα τοῦ πρίγκηπος Π., και ὠμίλησε περὶ τῆς εὐτυχίας και τοῦ μέλλοντός του, ἔχων πεποιθήσιν ὅτι δὲν θὰ διακόψῃ τις τὸ σταδίον του ἄλλ' εἴτε λησμονήσῃ εἴτε ἐπιτήδεῖ δὲν εἶπε ποῦ εὐρίσκατο τὴν ὄραν ἐκείνην ὁ Ἰβάν. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ κόμης δὲν συνηγόρει τόσον ὑπὲρ τοῦ νέου χάριν τούτου ἀλλὰ και χάριν ἑαυτοῦ, διότι τοσοῦτον εἶχε καταστῆ αὐτῷ ἀναγκαῖος, ὅσον και ἡ ἐλεφαντίνη βᾶβδος του.

— Παράδοξα ἐλπίζει, ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν ὁ πρίγκηψ, ὁ ἄνθρωπος αὐτός ἄλλὰ θὰ ἰδῶμεν.

Ἄλλ' εἴτε σεβόμενος τὴν μνήμην τοῦ θεῖου του, εἴτε μὴ θέλων νὰ δυσαρεστηθῇ μετ' ἀνθρώπων, ὁποῖος ἦτο ὁ κόμης, ἀφῆκε τὸ ζήτημα ἐκκρεμῆς ἄλλὰ και ἡ παρουσία τῆς Μάσας ἐμετριάξῃ τὴν τραχύτητα τῆς προαιρέσεώς του. Ἐχωρήθησαν λοιπὸν ἀνευ ἀποτελέσματος. Ὁ πρίγκηψ ἀνήγγειλε τῷ κόμῃ ὅτι θέλει ἀποδώσει τὴν ἐπίσκεψιν ἄλλ' οὗτος ἀπεκρίθη ὅτι ἐπειδὴ ἐσκόπει νὰ ἐπισκεφθῇ τινα τῶν ὑποστατικῶν του ἀλληλοδιαδόχως, ἠγνῶσι ποῦ θὰ μείνῃ, και τὸν παρεκάλεσε νὰ μὴ ἐκτεθῇ εἰς μάταιον κόπον.

Ὁ δὲ Ἰβάν ἀνελάμβανε ταχύτερα τὴν ὑγίαν του καθ' ἑκάστην συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Βουσλάγεφ, περιεφέροτο εἰς τὰ δάση και τὰς κοιλάδας πεζῶς και δι' ἀμάξης. Ὁ καθαρὸς ἀὴρ τῆς ἐξοχῆς ἐξωογῶνε τὸ στήθος του ἡ φωνὴ του ὁμῶς ἐκοιμάτο εἰσέτι, διότι ἀδύνατος ἦτο ἡ κεφαλὴ του ἡ δὲ κατάστασις τῆς καρδίας του ἐτροπολογηθῆ ἐπαισθητῶς. Και μὲν ὠνειροπόλει πάντοτε, ἀλλ' αἱ ὠνειροπολήσεις του δὲν ἐξήπτοντο ἀπὸ τοὺς ὀλεθρίους φόβους οἵτινες ἐβρίπτον ἄλλοτε αὐτόν εἰς ἀπελπίσιν. Ἐξ ἐναντίας ἡ μελαγχολία του ἦτο πρᾶος, και μὲ καρτερίαν ἐβλέπε και τὰ ὀλεθριώτερα ἐνδεχόμενα δυστυχήματα. Ἐν μόνον αἰσθημα ἐνεφώλευεν ἀπαραμειώτον και ἰσχυρόνεις τὴν καρδίαν του, τὸ πρὸς τὴν Μάσαν ἠγάπη τὴν νέαν αὐτὴν μὲ ὅλας τὰς ψυχικὰς του δυνάμεις, και ὡς νὰ προσθάνετο ὅτι και αὐτὴ δὲν ἦτο ἀδιάφορος, συνελάμβανε ἀκαταπαύστως ἐλπίδας. Ὁ ταλαίπωρος Ἰβάν! ἀγνοῶν τί ἐσκέπτετο περὶ αὐτοῦ ὁ κύριός του, δὲν ὑπάπτειεν ὅτι πρόσκαιρος ἦτο ἡ κατάστασις του.

Πανήγυριν ἐτέλεσε τὴν ἡμέραν τῆς ἀφίξεως τοῦ

κόμητος μετὰ τῆς Μάσας ὁποῖα εὐτυχία νὰ ζήσῃ εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ὅπου και ἐκείνη τὴν ὁποίαν ἐλάτρευεν!

Ἄμα ἐλθούσης τῆς Μάσας ἠσπάσθη, κατὰ τὸ ἔθος, τὴν δεξιάν της (1), αὐτὴ δὲ ἐφίλησε τὸ μέτωπόν του. Τὸν εἶδε δὲ και μὲ πολλὴν συμπάθειαν, διότι τὸ ὄχρὸν πρόσωπόν του ἐδείκνυεν ὅτι ἐπασχεν. Αἱ γυναῖκες ἀγαπῶσι μὲν τὴν δύναμιν, θέλγονται δὲ ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν. Σίκοπος κυρίως τῆς γυναικὸς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ δὲν εἶναι τὸ νὰ παραμυθῇ και νὰ ἐνισχύσῃ; τοῦτο ἐπράξε και ἡ Μάσα πρὸς τὸν Ἰβάν. Διέταξε τὰ τοῦ καθημερινοῦ τοῦ βίου, ἐπαίξε χάριν αὐτοῦ μουσικὴν, και ἐξήρχετο μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν περίπατον. Ἐνίοτε, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν Ῥωσίᾳ συνήθειαν, τὸν συνώδευε και μόνη, και τότε τίς οἶδεν ὁποῖα τινὰ ἐλέγοντο μετὰξὺ αὐτῶν!

Ὁ Σάδλερ, ὁ ἐπιστάτης, κατέβαλλεν ὅλα τὰ δυνατὰ ἵνα εὐχαριστῇ τὸν κόμητᾶ και κρύπτῃ ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἐλλειπὴν τῶν χωρικῶν καταστάσεων. Ἐπὶ τούτῳ παρεσκεύασε μετὰ μεγαλοπρεπειᾶς, και χωρὶς νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν κόμητᾶ, τὰ τῆς τελετῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου του. Εἰδοποίησε τὸν ἱερέα, τοὺς χωρικοὺς, ἔδωκεν ἐνδύματα εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας, διωργάνισε χοροὺς, και προητοίμασε τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὴν λειτουργίαν.

Τὴν πρωῖαν τῆς ἑορτῆς, οἱ κώδωνες τῆς ἐκκλησίας ἐσήμαινον πανηγυρικῶς, ἐνῶ πέντε ἡ ἑξ κανονίδια κείμενα ἐπὶ τοῦ πύργου ἐκρότου. Συγχρόνως δὲ ἑκατοστιεὺς νέων και νεανίδων, προπορευομένου τοῦ Σάδλερ, εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐλήν φοροῦσαι λαμπρὰ ἐνδύματα και κρατοῦσαι ἀνά δέσμην ἀνθέων.

Ὁ κόμης ἐξυπνήσας ἔσπευσε νὰ ἰδῇ τί συνέβαινον ἐνῶ δὲ ἦνοιγε τὴν θύραν τοῦ κοιτῶνός του, ἰδοὺ ὁ Βουσλάγεφ, ἡ θυγάτηρ του και ὁ Ἰβάν ἐφάνησαν συγχαιρόντεν αὐτόν.

— Τί τρέχει; τί βοή εἶναι αὐτῆ; τί θέλουν οἱ ἄνθρωποι;

— Εἶναι ἡ ἑορτὴ σας, ἀπεκρίθη ὁ Βουσλάγεφ, και ἔρχονται νὰ σας συγχαροῦν.

— Ἄ! ἄ! δὲν τὸ εἶχα ἐνθυμηθῆ.

Ἡ ἡμέρα παρήλθεν ὅπως διέταξεν ὁ Σάδλερ ἐγχορευτῶν, ἐψαλαν, ἐπαίξαν ὁ δὲ κόμης, συνοδευόμενος και ἀπὸ τὴν ὄραϊαν Μάσαν, περιήρχετο μετὰξὺ τοῦ πλῆθους, ἐδίδε τὴν δεξιάν του νὰ τὴν ἀσπασθῶσι, και ἠσπάζετο και αὐτὸς τὰ ὀρσερώτερα πρόσωπα. Ἄλλὰ και ὁ Ἰβάν ἔχαίρε διότι πρῶτον τὴν ἡμέραν ἐκείνην μετὰ τὴν ἀσθένειάν του ἐψαλεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, και ἐπαίθη ὅτι ἡ φωνὴ του δὲν ἐπαθε.

Τὴν ὄραν τοῦ γεύματος παρεκάθησαν εἰς τὴν τράπεζαν, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Σάδλερ, πολλοὶ ἐκ τῶν περὶξ εὐγενῶν ἰδιοκτητῶν, ὁ ἰατρός, και ὁ

(1) Ἔθος ἐπικρατῆ εἰς τὴν Ῥωσίαν ὅταν κύριός τις ἀσπάζεται τὴν χεῖρα κυρίας, νὰ φιλῇ και αὐτὴ τὸ μέτωπόν του.

Ιερεις μετά των συζύγων των. Είχον δὲ φθάσει εἰς τὴν ὥραν τῶν προπόσεων, ὅτε ἠκούσθη κρότος ἀμάξης εἰς τὴν αὐλήν.

— Τίς νὰ ἦλθεν; ἠρώτησαν ὅλοι· μήπως εἶναι τις τῶν προσκεκλημένων· ὀλίγον ἀργὰ ἦλθε.

— *Tarde venientibus ossa!* ὑπεψιθύρισεν ὁ ἰατρός.

— Νὰ ἔλθῃ ὅποιος εἶναι, εἶπεν ὁ κόμης.

Καὶ ἤνοιγῃ ἡ θύρα.

Ὁ ἐλθὼν ἦτο μεγαλόσωμος γέρον λευκογένης, καὶ ἐφόρει ἐνδυμα χωρικοῦ.

— Ὁ πατήρ μου! ἀνεφώνησεν ὁ Ἰβάν.

Καὶ ἔπεσεν εἰς τὰς ἀγκάλας του.

— Ἐξοχώτατε! εἶπεν ὁ γέρον, πρὸς τὸν κόμητα, ὁ Μιχαὴλ Παύλοβιτς, ὁ κύριός μου, μ' ἔστειλεν ἐδῶ, καὶ μὲ παρήγγειλε νὰ σὰς ἐγχειρίσω ταύτην τὴν ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν παρακαλεῖ νὰ μὴν ἀργοπορήσετε νὰ ἀπαντήσετε.

Ὁ κόμης ἔλαβε τὴν ἐπιστολήν τὴν ἦνοιξεν, ἀνέγνωσεν αὐτὴν μετὰ σπουδῆς, καὶ προσποιήθει τὴν δυσἀρέσκειάν του, εἶπε·

— Καλά! Πήγαινε μαζὶ μὲ τὸν υἱόν σου καὶ μετ' ὀλίγον σὲ βλέπω.

Ἀλλὰ τοιαύτη ἦτο ἡ ταραχὴ τοῦ κόμητος, ὥστε ματαίως ἐπροσπάθησε νὰ τὴν κρύψῃ· διὸ ἀφῆκε μετ' ὀλίγον τὴν τράπεζαν ζητῶν συγχώρησιν παρὰ τῶν συμποτῶν.

Ἰδοὺ τί περιεῖχεν ἡ ἐπιστολή·

« Φίλτατε κόμη!

« Ἐγίνωσκον ὅτι εἴσθε εἰς ἄκρον εὐγενῆς καὶ ἀξιόλογος μουσικός, ἠγνούον ὅμως ὅτι εἴσθε καὶ διπλωμάτης. Διὰ τί μὲ ἐκρύψατε ὅτι ὁ Ἰβάν Πέτροβιτς εὐρίσκατο ὅπου καὶ ὑμεῖς σήμερον; Εφοβήθητε τάχα μήπως παρεμποδίσω τὰ περὶ αὐτοῦ σχέδιά σας; Ἐξ ἐναντίας θὰ τὸν συνέτρεχον μὲ ὄλην μου τὴν δύναμιν. Τὴν ὥραν ὅμως ταύτην μοὶ εἶναι ἀδύνατον ὁ θεῖός μου μοὶ ἀφῆκεν ἐκκλησίαν εἰς κακίστην κατάστασιν. Ἐπιθυμῶν λοιπὸν νὰ τὴν ἀνορθώσω, ἔστοχάσθην ὅτι οὐδεὶς ἄλλος πλὴν τοῦ μεγάλου ἡμῶν μουσικοῦ δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο. Τὸν ζητῶ λοιπὸν ἀπὸ ἡμᾶς, καὶ ὁ πατήρ του ὁ γέρον Πέτρος, ὁ κομιστής τῆς παρούσης, θέλει τὸν συνοδεύσει. Γνωρίζω ὅτι ὁ Ἰβάν ἀνέλαθεν ἐντελῶς τὴν ὑγείαν του. Δὲν ὑπάρχει ἄρα οὐδεμίαν δυσκολίαν ὥστε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν μου. Ἐλπίζω δὲ ὅτι καὶ ὑμεῖς, Κ. κόμη, θέλετε δεῖξει προθυμίαν ἔτι πρὸς τὴν ὑπὲρ ὑμῶν ὑπόληψιν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ ἀφωσιωμένου

ΜΙΧΑΗΛ.

(Ἔπεται τὸ τέλος.)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

— 000 —

Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιότατων χρόνων μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων τῶν πολλῶν ἐξηγηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κ. Παπαρρόγγοπούλου. Ἀθήναι 1860.

Μεταφράσεις ἑλληνικῶν δραμάτων ὑπὸ Ἀ. Ρ. Ραγκαβῆ. (Σοφοκλέους Ἀντιγόνη, Ἀριστοφάνους Νεφέλαι, Εἰρήνη καὶ Ὀρνίθες.) Ἀθ 1860.

Ἰακώβου Ἰβάν Ραγκαβῆ ἑμίτηρος μεταφράσεις τῆς Αἰνείδος τοῦ Βιργιλίου, μετὰ σχολίων ἱστορικῶν καὶ φιλολογικῶν, τόμ. 2 (1).

Ἀναγγέλλουσα ἡ διεύθυνσις τῆς *Πανδώρας* τὴν δημοσίευσιν τῶν δύο πρώτων πονημάτων, ἀπέχεται κατὰ τὸ ἀνάθεμα αὐτῆς σύστημα πάσης κρίσεως, διὰ τὴν σχέσιν τῶν συγγραφέων πρὸς τὸ περιοδικὸν τοῦτο, ὡς ἀμέσων καὶ κυρίων αὐτοῦ συντακτῶν.

Τὸ τοῦ Κ. Παπαρρόγγοπούλου, ὅπως προαναγγέλλθη ὑπ' αὐτοῦ (2), ἀναπληροῦ βεβαίως κενὸν ὑπάρχον ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἡμῶν φιλολογίᾳ, διότι ἱστορίαν ἀληθῆς εἶπεν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος δὲν εἶχον μὲχρι τῆς σήμερον. Ἡ πρὸ τοῦ ἀγῶνος ἐκδοθεῖσα τρίτομο, τοῦ Γολσμύθ, καὶ δι' ἄλλους λόγους, ἀλλὰ πρὸ πάντων διὰ τὴν λογικὴν συναρμολογίαν καὶ ἐρμηνείαν, ἡ τὴν Ζυγοστασίαν, ὡς θὰ ἐλεγέ τις ἀρχαίος σοφός, τῶν γεγονότων, οὐ μόνον σήμερον ἀλλ' ἴσως καὶ ἄμα φανείσῃ εἰς φῶς κατέστη ἀχρηστος.

Πλὴν τούτου ἡ ἀνά χειρὸς ἱστορία ἔχει καὶ ἄλλο τι χρησιμώτατον· πέντε βιβλία αὐτῆς πραγματεύονται περὶ τοῦ βυζαντινοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐνῶ μέχρι τοῦδε, τὰ ὀλίγα ὅσα ἐν γένει γινώσκον περὶ αὐτοῦ, πορίζομεθα ἐκ ξένων συγγραμμάτων, ἅτινα εἴτε ἐξ ἀκρισίας εἴτε ἐκ προθέσεως διαστρέφουσι τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ ἱστορίαν. Ἀπὸ τῆς διαίρεσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἡ Δύσις ἐπέπεσε βρεῖξ κατ' ἡμῶν, αἱ δὲ συκοφαντίαι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀταλασιπῶρως ἀντιγραφόμεναι ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν, ἐπεκυρώθησαν ὑπὸ τοῦ χρόνου, καὶ τὸ δεινότερον ἐπιστεύθησαν καὶ πρὸ ἡμῶν αὐτῶν. Ἀσημονοῦντες ὅτι ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ὑπῆρξεν ὑπερχλιετὲς προπύργιον τῆς Εὐρώπης ὅλης κατὰ μυριάδιαν βρυσάρων, ὅτι συνέταξε νόμους καὶ σήμερον ἐτι θυμαζομένους καὶ χρησιμεύοντας ὡς βᾶσις τῆς νεωτέρας νομοθεσίας, ὅτι ἐδημιούργησε σύστημα διοικητικῶν, ὅτι διεδόκε παντοῦ τὸν χριστιανισμὸν, ὅτι διωργάσθη τὰ τῆς ἐκκλησίας, ὅτι ἐγέννησεν ἀνδρας οἷοι ὁ Νικ. Φωκᾶς, καὶ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός, καὶ ὁ Ζιμισκῆς, καὶ Βασίλειος ὁ Μακεδών, καὶ Ἡράκλειος, καὶ ὁ τελευταῖος τῶν Κωνσταντινῶν, οἵτινες ἤθελον

(1) Τμ. β'. 10. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο δὲν ἐξεδόθη εἰσέτι, ἀλλ' ὡς βλέπομεν ἐκ τῆς δημοσιευθείσης ἀγγελίας θέλει ἐκδοθῆ ἔσονται οὕτω.

(2) Ἰδε Πανδ. τῆς 1 Σεπτεμβρ. 1860, φολιάδ. 231.

ἀναγορευθῆ ἡμίθεοι ὑπὸ τῆς ἀρχαιότητος, μεμψιμοιροῦμεν διὰ τὰς θρησκευτικὰς ἐριδας καὶ τὴν διαφθορὰν τῆς Αὐλῆς, καὶ εἰς ταύτας ἀποδίδομεν τὴν πτώσιν τοῦ κράτους. Ἀσημονοῦμεν ὅμως συγχρόνως (καὶ κατὰ τοῦτο ἐπικαλοῦμαι τὴν κρίσιν ξένου σοφοῦ (1) ἐπὶ μακρὸν χρόνον καὶ μετὰ πλείστης ἐπιστάσεως μελετήσαντος τὰ τῶν Βυζαντινῶν) ὅτι θρησκευτικαὶ ἐριδες ἐπεκράτουσαν τότε οὐ μόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλὰ καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, ὅτι ἡ διαφθορὰ τῶν κυβερνώτων δὲν ἀνεπτύχθη κατὰ πρῶτον ἐν Βυζαντίῳ ἀλλ' ἐν Ῥώμῃ, ἡτις μετέδωκε ταύτην καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας αὐτοκράτορας, καὶ ὅτι αἰτία τοῦ σχίσματος δὲν ὑπῆρξε ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία, διότι αὕτη διαφιλᾷται ἐτι καὶ νῦν ἀμετάβλητον τὸ σύμβολον τῆς πίστεως τῶν Ἀποστόλων καὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου. Ὁ ἀσημονοῦμεν τέλος πάντων ὅτι ἡ ὑπορξίς καὶ ἡ πτώσις τῶν ἐθνῶν ἐκ πάσης ἄλλης αἰτίας προέρχεται ἢ ἐκ θεολογικῶν ἐριδῶν, ἢ καὶ διαφθορᾶς τῶν τὰ δημόσια διαχειριζομένων, διότι τὰς κακίας ταύτας ἀπαντῶμεν ἐπίσης περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ καὶ ἐν ἄλλαις ἐπικρατείαις, αἵτινες καὶ μέχρι τῆς σήμερον διατηροῦνται ἀκραταὶ καὶ ἰσχυραὶ. Τὸ βυζαντινὸν κράτος ἔπαθεν ὅτι καὶ τὸ τῶν Καλιφῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ καὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ Δύσει.

Ἡ ἱστορία λοιπὸν τοῦ Κ. Παπαρρόγγοπούλου θέλει ὀδηγήσει ἡμᾶς καὶ πῶς νὰ μελετῶμεν τὰ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, καὶ συμφώνως μετὰ τῶν περὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ σοφῶν συγγραφέων τοῦ Κ. Ζημπελιου, θέλει συντελέσει εἰς ἀποβολὴν πολλῶν καὶ ὀλεθρίων προλήψεων (2).

Τὰς δραματικὰς παραφράσεις τοῦ Κ. Ραγκαβῆ, ἀσπαζόμεθα διὰ δύο κυρίως λόγους· πρῶτον διότι ἔδωκαν αὐτῷ ἀφορμὴν νὰ γράψῃ τὴν περὶ μετρικῆς πραγματείαν, καὶ δεύτερον διότι κατέστησαν κοινώτερα ἀριστουργήματά τινά τῆς προγονικῆς ποιήσεως.

Περὶ μετρικῆς τῶν ἀρχαίων ἔγραψε πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν ἐκτάσει μόνος ὁ Πῶπ, κατ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκοντες, ἀλλὰ καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα, ἐν Γερμανίᾳ μάλιστα, πολλοὶ ἐπεκράτησαν περὶ αὐτῆς διαφωνίαι, καὶ σήμερον ἐτι ὑπάρχουσαι. Ὁ Κ. Ραγκαβῆς δὲν ἔχει βεβαίως τὴν ἀξίωσιν ὅτι διήλλαξε τὰ διεστῶτα μέρη, ἀλλὰ τὴν πραγματείαν αὐτοῦ θεωροῦμεν σήμερον πρὸ πάντων χρησιμωτάτην, διότι καὶ εἰς τὴν νεωτέραν ποιήσιν ἐγένοντο πρὸ τινῶν ἐτῶν δεκά τινά τῶν ἀρχαίων μέτρων.

Εἰ καὶ τῶν εἰς τὴν καθομιλουμένην μεταφράσεων τῶν ἀρχαίων πεζογράφων δὲν εἴμεθα ἐνθερμοὶ ὅπαδοι, διότι ἂν ὄχι οὐδεὶς, εὐάριθμοι ὅμως εἶναι ὅσοι ἀγνωστῶν τὴν ἀρχαίαν ἀναγινώσκουσιν αὐτάς, τὰς τῶν ποιητῶν ὅμως νομιζομεν ἀναγκαιοτάτας,

(1) Μόρτμαν, πολιτοκρία καὶ ἄλλοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοῦ πολιτισμοῦ τοῦτου συγγραμματος τὴν μεταφράσιν ἀνέγνωθι ἐν τῷ 6' τόμῳ τῆς Πανδώρας.

(2) Ἀνάγνωθι καὶ τὴν περὶ τῆς ἱστορίας ταύτης ἐγκύκλιον τοῦ ἐπὶ τῆς δημ. ἐκπαιδεύσεως ὑπουργείου.

διὰ δύο λόγους· πρῶτον διότι καὶ ἐκ τῶν τὴν ἀρχαίαν γινωσκόντων οὐ πάνυ πολλοὶ ἐνοοοῦσι τὴν γλῶσσαν τῶν ποιητῶν, καὶ δεύτερον διότι θεωροῦμεν καὶ πρὸς τὴν φιλολογίαν αὐτὴν ἐπαφελῆ τὴν ἐπὶ θεάτρου παράστασιν τῶν ἀρχαίων δραμάτων. Λέγομεν δὲ πρὸς τὴν φιλολογίαν, διότι εἶναι ἀδύνατον, παραδείγματος χάριν, νὰ αἰσθανθῶμεν διὰ τῆς ἀπλῆς ἀναγνώσεως τὴν ἀληθῆ ἐπιφρόνην τῶν χορῶν ἐπὶ τῆς κυρίως ὑποθέσεως τοῦ δράματος. Πιθανὸν νὰ ἦναι ἡ ἰδέα αὕτη ἐσφαλμένη· ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, ὡς καὶ οἱ πλείστοι τῶν νεωτέρων, ἐθεωροῦμεν τοὺς χορούς περιττούς, πρὶν ἴδωμεν ἀρχαίον ἑλληνικὸν δράμα παριστώμενον ἐν θεάτρῳ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης· τότε μόνον ἐνοήσαμεν ὅτι οἱ χοροὶ, συνάγοντες οὕτως εἰπεῖν τὰ αἰσθητά ὅσα διεγείρονται ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν προϋούσης τῆς παραστάσεως, συγκεφαλαιοῦσι καὶ ἐκγέουσι διὰ μιᾶς αὐτὰ ἱερώτερα καὶ ἐνθερμότερα, ἵνα κλονήσῃ καὶ τὰ βάθρα αὐτὰ τῆς καρδίας τῶν ἀκροατῶν.

Τῆς Αἰνείδος ἡ μεταφράσις δὲν ἐδημοσιεύθη εἰσέτι· μαθαίνομεν δὲ ἐκ τῆς ἀγγελίας ὅτι θέλει ἐκδοθῆ προσεχῶς, διὸ δὲν φέρομεν κρίσιν. Ἐὰν ὅμως ὀλόκληρον τὸ ἐπικὸν τοῦ Βιργιλίου ποίημα μετεγλωττίσθῃ ὅπως καὶ τὰ δύο τεμαχία, τὸ περὶ Λαοκόντος καὶ τὸ περὶ τῆς φυγῆς τοῦ Αἰνείου, τὰ καταχωρισθέντα ἄλλοτε ἐν τῇ Πανδώρα (1), συνομολογοῦμεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦδε τὴν ἀκριβείαν καὶ τὴν γλαφυρότητα περὶ ὧν λέγει ὁ ἐκδιδὼν τὴν μεταφράσιν. Ἀπόκτημα ἄρα καὶ τοῦτο σπουδαῖον τῆς νεωτέρας ἡμῶν φιλολογίας.

ΓΑΛΗ.

— 000 —

Εἶναι δύσκολον νὰ ἐξηγήσωμεν διὰ τί ἡ γαλῆ ἀπολαύει τοσαύτης εὐνοίας παρὰ πολλοὺς. Ὡς προνομιοῦχος ἡγεμονίας ἀναπαύεται συνήθως εἰς τὸ εὐπρεπέστερον μέρος τῆς οἰκίας, καὶ κἀθηται ἐπὶ τῶν σπανιωτέρων ἐπίπλων· πολλοὶ δὲ καὶ ὑπεραγαπῶσιν αὐτήν. Ναὶ μὲν ἡ γαλῆ, πλεον τῶν ἄλλων κατοικιδίων ζώων, εἶναι καθαρὰ, ἔχει τρόπους κομψοῦς, βῆμα ἱλαφρὸν, καὶ θωπεύουσα τοὺς ἄλλους ἀξιοὶ καὶ αὐτὴ ἀμοιβαίως θωπεύει. Ἀλλὰ καὶ πόσα ἐλαττώματα ἔχει! Εἶναι ὑπουλός, ἀγνώμων, ἐπιβουλος, εἰς ἄκρον περιφιλαυτός, καὶ ὅλοι οἱ θωπευτικοὶ αὐτῆς τρόποι ἕνα μόνον σκοπὸν ἔχουσι, τὸ νὰ δεχθῆσιν αὐτὴν περιποιηθείσιν. Ἐνῶ ἡθὺς ἐπιδεικνύουσα ἀθωότητος σὲ χαδεύει μὲ τοὺς ἐμπροσθίους τῆς πόδας, ὀπλίζεται καὶ μὲ τοὺς γαμψοὺς ὄνυχάς τῆς ἵνα σὲ πληγώσῃ. Ἀεὶ τὴν χεῖρά σου; ἔχει ὅμως καὶ τοὺς ὀδόντας τῆς ἐτοιμούς νὰ σὲ τρυπήσῃ. Καὶ κατὰ μικρὸν ἐὰν διαταράξῃς τὴν

(1) Φυλλάδ. 81 καὶ 147, τόμ. Δ', καὶ Ζ'.

Γα.βγ.

ήτυχίαν της ή την μαλλώσης, κατεξανίσταται έναντιόν σου, και ή φεύγει, ή αναπτύσσει τας αιμοδόρους όρμάς της, μη διατάζουσα και να σε πνίξη ει δυνατόν.

Η φύσις άρα δέν έπλασε την γαλήν ήνα έχη αισθήματα φιλικά προς ήμάς, όπως ήμεεις προς αυτόν. Το κύριόν της έργον είναι να διώκη τους μύς, και να άπαλλάττη τους ανθρώπους από των άκαθίστων τούτων έχθρών των οικιών ήμών. Άλλ' ήνα έκπληροί το έργον τούτο, δέν πρέπει να επιτρέπωμεν αυτή να διάγη βίον βόθρον' πρέπει έξ έναντίας να την διώκωμεν και από το μαγειρείον αυτό, και να την στέλλωμεν εις τας αποθήκας' διότι ούσα μάλλον λαίμαργος ή αιμοχαρής, προτιμά να κλέπτη καλών φαγητόν ήνα συλλαμβάνη μύς. Εάν δέν προσέχωμεν αυτήν, εκπυξάνει την καταστροφήν των μύων δια των ιδίων αυτής κλωπών, και άμείθει κάκιστα προς την αυτήν εμπιστοσύνην ήμών.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΟΡΑΗ.

—οοο—

Πρός τους φιλοπάτριδας προεστώτας
της Πελοποννήσου και της λοιπής
ελευθέρας Ελλάδος.

'Ελευθεροι "Ελληνες!

Άν και το βαθύ μου γήρας, και ή εύνοια την οποίαν εύτύχησα να απολαύσω από πολλούς όμογενείς, δικαιολογούσι τρωπον τινά την τόλμην να συμβουλευσω τους αδελφούς μου, σάς παρακαλώ όμως να μη κρίνετε ως συμβουλήν την παραύσαν μου επιστολήν. Ελευθεροι όντες, στοχασθήτε με ως συμπολίτην ελεύθερον, όστις άν εύρισκόμην μεταξύ

σας, είχα το πολιτικόν δικαίον να συνεκληθίσω με σάς, και να φανερώσω εις κοινοβουλευτικόν συνέδριον, ως και πώς άλλος πολίτης, την γνώμην μου.

Με άπαρηγόρητον θλίψιν της ψυχής μου, φίλοι όμογενείς, άκούω, ότι άφ' ου κατεπολεμήσατε γενναίως τους άγρίους τυράννους της Ελλάδος, πολεμείσθε τώρα από άσυγκρίτως άγριωτέραν τυραννίαν, την τυραννίαν των παθών. Κακόν μέγα, δυστυχία αξιοθρήνητος, κοινή όμωις εις όλας τας μεγάλας μεταβολάς των εθνών. Και ή ιστορία αρκετά μās διδάσκει, και τά συμβαίνοντα εις πολλά της φωτισμένης Ευρώπης εθνη από τριάκοντα έτη μέχρι της σήμερα δέν μās συγχωρούν να διατάσωμεν, ότι τά άχώριστα από την ανθρώπινον φύσιν πάθη τότε μάλιστα βράζουν και ταρασσονται, έτε μεταβαίνουν οι άνθρωποι από παλαιάν εις νέαν κατάστασιν, είτε πολιτικήν, είτε θρησκευτικήν και πολύ πλέον όταν ή νέα κατάστασις είναι ευδαιμονεστέρα της παλαιάς. ? Διά τί τούτο; διότι όσοι μέν εκέρδαινον από τά παράνομα προνόμια της προτέρας καταστάσεως, κ' έφαντάζοντο ότι ήσαν παρά τους άλλους ευδαιμονέστεροι διότι ήσαν άδικώτεροι, τά αυτά άνομα προνόμια επιθυμούν να φυλάξωσι και εις την παρούσαν, και, άν δυνατόν, να τά αύξησωσιν, ούδέ κ'ταδέχονται να συμμερισθώσιν ισονόμως και αδελφικώς την ευδαιμονίαν με τους αδελφούς των' όσοι δέ πάλιν υπέφεραν όλα τά κακά της παλαιάς καταστάσεως, ούδ' αυτοί εύχαριστούνται εις την νέαν, άν δέν τους κάμη πάραυτα άντι πτωχών πλουσίους, άντι άδυνάτων δυνατούς, ως να ήτο πράγμα ζηλωτόν να άποκτάται δύναμις ή πλούτος χωρίς δικαιοσύνην.

Άλλ' εάν εις τους φωτισμένους της Ευρώπης λαούς αι πολιτικά μεταβολαι έγέννησαν ταραχάς και διχονοίας, είχον όμως και άπολογίαν τινά οι διχονοούντες' εις αυτούς, και όταν άκόμη έδεδόζοντο από βασιλείς άπολύτους, και οι δυνατοί των ήσαν άλθώς δυνατοί, και οι πλούσιοί των πλούσιοι, επειδή δέν έφοβούντο ούτε την δύναμιν ούτε τον πλούτον να στερηθώσιν από τον δεσπότην, ένόσω δέν έπαράθικιναν τους νόμους του δεσπότη' κατά τον αυτόν λόγον, ούδ' οι πτωχοί των και άδύνατοι έξουθενώθησαν τόσον, ώστε να αποκλεισθώσιν από πāsαν έλπίδα καλητέρας τύχης.

Ήμεεις όμως, ελευθερωθέντες από τοιοϋτον άγριον τυράνον, ? ποίαν άπολογίαν έχομεν της διχονοίας μας; ? τας απολαύσεις πλούτου και δύναμειως τας όποιάς απέλαυαν τινές εξ ήμών; άλλ' ό άνομος ζυγός του τυράννου μās έθάρρυνεν όλους έπίσης' αυτός σ' ούκ εθαύμασε πρόσωπον πρεσβύτου, ούδέ νέον ήλέησεν, σ' ως λέγει ό Προφήτης, ούδέ διακρίσιν άλλην μεταξύ δυνατού και άδυνάτου, πτωχού και πλουτίου έκαμνε, πλην ότι ή μισαιφύνος του μάχιαιρα έθέρριζε μάλιστα των δυνατών και πλουσίων τας κεφαλάς. Δύναμις και πλούτος χωρίς ελευθερίαν είναι κατάρα πλέον παρά εύλογία του Θεού' εις μόνα τά ελευθερα εθνη ήμπορεί να

ευδαιμονήση ό πλούσιος και δυνατός, εάν μεταχειρισθ ή την δύναμιν και τον πλούτον εις την κοινήν των πολιτών ελευθερίαν, εάν όμολογή με τους συμπολίτας ως με αδελφούς, εάν υποτάσσεται μ' αυτούς, εις τον ίερόν των νόμων ζυγόν, ζυγόν έλαφρόν, ως τον ζυγόν του Χριστού' επειδή οι δικαιοί νόμοι άλλο βάρος δέν επιβάλλουν παρά την ισονομίαν, ήγουν την προς άλλήλους αδελφικήν αγάπην, την όποιαν επιβάλλει και του Ευαγγελίου ό ζυγός.

Πιστεύσατέ με, φίλοι όμογενείς, ή μάλλον πιστεύσατε της ιερās ήμών θρησκείας τους χρησμούς' την άπροσδόκητον ταύτην μεταβολήν της κοινής ήμών πατριδος, άν επιθυμήτε να γένη μεταβολή εις το καλόν, πρέπει να την θεωρήσετε όχι όμωις ως πολιτικήν, αλλά και ως θρησκευτικήν μεταβολήν. . . . Τί τολμάς να εκφωνήτης, γηραιέ! την θρησκείαν μας να μεταβάλωμεν! Ναι, φίλοι αδελφοί μου, την θρησκείαν μας, όχι όμωις τά ιερά της δόγματα' αυτά είναι όρθά, και δι' αυτά όνομαζόμεθα και όρθόδοξοι' άλλ' ή θρησκεία δέν στέκει μόνον εις τά δόγματα' ό στερεώτερος αυτής θεμέλιος είναι ή προς άλλήλους αγάπη, ή εις τους αυτούς νόμους χωρίς προνόμια κοινή πάντων ύποταγή. Όταν αυτή λείπη, ή οικοδομή της θρησκείας σαλεύεται, ως οικοδομή κτισμένη εις την άμμον και όχι εις την πέτραν. Ταύτα, φίλοι όμογενείς, δέν είναι της κεφαλής μου λόγια' σάς λέγω, όσα έγραφεν ό Απόστολος των Ελλήνων εις τους Έλληνας Κορινθίους, μετά διακόσια σχεδόν έτη από της καταστροφής των.

Οι Έλληνας έπαθαν, δια τας διχονοίας των, την δυστυχεστάτην απ' όλας τας πολιτικάς μεταβολάς, την στέρησιν λέγω της προγονικής άυτονομίας και ισονομίας, έδεδήτηαν εις τον ζυγόν των Ρωμαίων, όστις έμελλε να φέρη έπειτα τον βαρύτερον ζυγόν των Γραικορωμικών αυτοκρατόρων, και τελευταίον τον όποιον σήμερα άπετινάξατε άνυπόφορον ζυγόν των Τούρκων' και της άθλίαις ταύτης μεταβολής οι Κορινθιοι μάλιστα έγείθησαν τά πικρότερα κακά' ό νικήσας αυτούς Ρωμαίος στρατηγός, άνθρωπος και την βαρβαρότητα και την άγριότητα άληθινός Τούρκος, μην άκούμενος να λεηλατήση τά πολύτιμα των τεχνών έργα, των όποιων την αξίαν δέν εκαταλάμβανεν, έπυρπόλησε και την πόλιν, έφόνεσε τους Κορινθίους, έπώλησε τας γυναίκας και τά τέκνα των' και δι' άμοιβήν της τόσης άγριότητος έτιμήθη επιστρέφων εις την Ρώμην από τους επιθυμητάς των άλλωτριών Ρωμαίους με το επώνυμον ΑΧΑΙΚΟΣ.

Οι σωθέντες όμωις νέοι Κορινθιοι λησμονήσαντες, ότι δια τας διχονοίας, τας διχοστασίας και τας έριδας των γονέων των κατεστάθησαν άντ' ελευθεραν δούλοι των Ρωμαίων, τας αυτάς διχονοίας ανανέωσαν και εφύλαξαν επί τρίτην και τετάρτην γενεάν, έωσου μετά διακόσια σχεδόν έτη της πολιτικής καταστροφής των εύηγγελίσθη εις αυτούς ό Απόστολος Παύλος σωτήριον άλλην θρησκευτικήν μεταβολήν, ήτις αποβάλλει πāsαν άδικίαν, και στη-

ρίζεται, πᾶσα ὡς καὶ νόμιμος κοσμικὴ πολιτεία, εἰς τὴν ἰσονομίαν. Ἀναγνώστετε παρακαλῶ σας, φίλοι ὁμογενεῖς, μὲ τὴν πρέπουσαν προσοχὴν τὴν πρώτην τοῦ Παύλου πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν, διὰ νὰ πληροφορηθῆτε ὅτι ἡ πολιτικὴ διαγωγὴ τοῦ ἀληθινοῦ χριστιανοῦ, δὲν πρέπει νὰ διαφέρει τίποτε ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν τὴν αὐτὴν βᾶσιν καὶ τὸν αὐτὸν θεμέλιον ἔχουν καὶ αἱ δύο, τὴν ἰσονομίαν, ἧγουν τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀποβλέπουσιν, τὴν κοινὴν εὐδαιμονίαν τῶν πολιτευομένων.

Οὐδ' ἡ σωτήριος ὁμοῦς αὕτη διδακτικὴ ἰσχυρε νὰ διορθώσῃ τοὺς Κορινθίους, καὶ νὰ τοὺς ὑποτάξῃ εἰς τὸν ζυγὸν τῆς ἀδελφικῆς ἰσονομίας· ἀλλὰ καθὼς ἦσαν, ἐλεύθεροι ὄντες, κακοὶ πολῖται, καὶ μετέπειτα κακοὶ δούλοι τῶν Ῥωμαίων, οὕτως ἠθέλησαν νὰ φανώσιν καὶ χριστιανοὶ κακοὶ, διαιρεθέντες εἰς αἰρέσεις καὶ φατρίας, καὶ τὸ τολμηρότερον, κυχώμενοι ὅτι εἶχαν πατριάρχας αὐτοὺς τοὺς Ἀποστόλους· ὁ Παῦλος τοὺς ἔλεγεν. « Εἶτε Παῦλος, εἶτε Ἀπολλῶς, εἶτε Κηρῶς . . . πάντα ἡμῶν ἐσὶν· ἡμεῖς » δὲ Χριστοῦ· Χριστὸς δὲ Θεοῦ » καὶ αὐτοὶ ἐφώνηζον· « ἐγὼ μὲν εἰμὶ Παύλου· ἕτερος δὲ, ἐγὼ Ἀπολλῶ πολλῶ κ.τ.λ. » Ὁ Παῦλος τοὺς ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ χριστιανικὴ πολιτεία εἶναι ἐν σώμα διηρημένη εἰς διάφορα μέλη, ἰσόνομα ὅλα, ἐπειδὴ ὅλα εἶναι ἐπίσης ἀναγκαῖα εἰς συμπλήρωσιν τοῦ σώματος. « Πολυὰ μὲν μέλη, ἐν δὲ σῶμα· οὐ δύναται δὲ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρὶ· χρεῖαν σοῦ οὐκ ἔχω· ἢ πάλιν » ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶ, χρεῖαν ἡμῶν οὐκ ἔχω· ἀλλ' ἢ πολλὰ μᾶλλον τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν, ἀναγκαῖά ἐστι, καὶ » ἢ δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι μέλη τοῦ σώματος, » τούτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτίθεμεν· » αὐτοὶ δὲ ἐξεναντίας ἐδιχονοοῦσαν· διότι καὶ ὁ πλέον ἀκεφάλος ἐξ αὐτῶν ἐσπούδαζε νὰ ἦναι κεφαλὴ ἢ ὀφθαλμὸς τῶν ἄλλων, κἀνεὶς δὲν εὐχαριστεῖτο νὰ πληρώσῃ τὴν χρεῖαν τοῦ ποδῶς, ὡς νὰ ἦτο δυνατὸν νὰ κατορθώσῃ τί μέγα ἢ κεφαλὴ χωρὶς τῶν ποδῶν τὴν συνεργίαν.

Ἡ τὸσον ὀλέθριος ἀρρώστια τῆς διχονοίας δὲν ἐθλίβε μόνους τοὺς Κορινθίους, ἀλλ' ἦτο κατὰ δυστυχίαν ἀρρώστια κοινὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους τὸσον πλέον παράδοχος, ὅσον οἱ Ἕλληνες ἐστάθησαν ὄλων τῶν καλῶν τοῦ πολιτισμοῦ εὐρέται καὶ πρωταίτιοι· ὡς αἱ Ἀθῆναι εὐτύχησαν ἐξαιρέτως εἰς τοὺς λόγους καὶ τὰς ἐπιστήμας, οὕτως ἡ Κόρινθος εἰς τὰς τέχνας καὶ εἰς τὸν ἀπὸ τῆς ἐμπορίας μέγαν πλοῦτον. Ὁ Ὀμηρος τὴν ὀνομάζει « ἀρνεῖον Κόρινθον » καὶ ὁ Κικέρων, « φῶς ὅλης τῆς Ἑλλάδος » (totius Graeciae lumen).

Διὰ τί λοιπὸν δὲν ὠφελήθησαν οἱ θαυμαστοὶ μας οὗτοι πρόγονοι ἀπὸ τὰ τόσα καλὰ, τῶν ὁποίων κατεστάθησαν διδάσκαλοι εἰς τοὺς ἄλλους; Διὰ τί ἀφοῦ ἀπέκτησαν διὰ τῆς ὁμοιοῦς τὴν ἐλευθερίαν, δὲν ἐνόησαν, ὅτι μὲ τὴν αὐτὴν ὁμόνοιαν ἔπρεπε καὶ νὰ τὴν φυλάξωσι; Διότι δὲν ἐκατάλαβαν ποτὲ εἰς τί στέκει, καὶ πῶς ὠφελεῖται ἡ ἀληθινὴ

ἐλευθερία· ἐφλέγοντο ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς ἐλευθερίας ὅλοι· ἀλλὰ πᾶσα μία πόλις ἤθελε νὰ δεσπόζῃ τὰς ἄλλας, καὶ πᾶς ἓνας πολίτης ἐσπούδαζε νὰ κυριεύῃ τοὺς συμπολίτας του. Ἡ κατάρτος αὕτη φιλαρχία ἐγέννησε τὴν διχονοίαν, διήγαγε τὰς πόλεις καὶ τοὺς πολίτας κατ' ἀλλήλων, ἦναψε τῶν ἐμφυλίων πολέμων τὴν πυρκαϊάν, καὶ ὑπέταξε τοὺς Ἕλληνας πρῶτον εἰς τοὺς Μακεδόνας, ἔπειτα εἰς ξένον ἔθνος τοὺς Ῥωμαίους, καὶ τελευταίον εἰς τὸ βαρβαρότατον καὶ ἀγριώτατον ὄλων τῶν ἐθνῶν τοῦ κόσμου, τοὺς Τούρκους.

Ἡ τὸσον αἰσχρὰ καὶ μακρὰ δουλεία δὲν ἐμπορεῖ βέβαια νὰ μᾶς διορθώσῃ· τῆς δουλείας ἴδιον εἶναι ὄχι νὰ διορθώσῃ ἀλλὰ νὰ φθειρῇ ἐπιπλέον τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Ἀπὸ μόνον τὴν ἰσράν ἡμῶν θρησκείαν ἠλπίετο ἡ διόρθωσις, ἐπειδὴ εἶναι ἡ μόνον θρησκεία, ἧτις ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς ὑπαθούς της ἀδελφικὴν ἀγάπην καὶ ἰσονομίαν· ἀλλ' ἡμεῖς ἐφθάσαμεν νὰ φθειρώμεν καὶ αὐτὴν τὴν θρησκείαν. Σιωπῶ τὴν κοσμικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν μας κατάστασιν, τὴν εἰς τὸν καιρὸν τῶν Ῥωμαίων καὶ Γραικο-ρωμαίων ἡγεμόνων μας, τῆς ὁποίας τὴν ἀρχὴν ἴδετε εἰς αὐτὰς τῶν νεωφωτιστῶν Κορινθίων τὰς φατρίας, καὶ σᾶς παρακαλῶ νὰ ἐξετάσετε μόνον τὴν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἐποχὴν, καὶ ταύτης τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους ὅσους ἐγνωρίσαμεν ἡμεῖς οἱ ἀκόμη ζῶντες. Τίς ἀπὸ ἡμᾶς τολμᾷ νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι ὅσα ἔπαυσε τὸ ταλαίπωρον ἡμῶν γένος ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς, ἐξισοῦντο σχεδὸν μὲ τὰ κακὰ, τὰ ὁποῖα ὑπέφερον ἀπὸ τοὺς ἀγρίους Μουσουλμάνους; εἰς τίνα δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ διχονοία καὶ φιλαρχία τῶν κατὰ πόλεις κοσμικῶν διοικητῶν, ἢ δημογερόντων; τίς ἐλησμόνησε πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν μας προσεστώτων τὴν πλεονεξίαν, ἢ ὁποῖοι λαμπροφορεμένοι καὶ δορυφορούμενοι, ὡς οἱ Σατράπαι τοῦ τυράννου, περιήρχοντο τὰς ἐπαρχίας, διὰ νὰ ἀρπάσωσιν ἀπὸ τοῦ πτωχοῦ τὸ στόμα, ὅτι δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀρπάσῃ οὐδ' αὐτὴ τῶν Τούρκων ἡ ἀχορτασία;

Τίς ἐξ ἡμῶν δὲν ἤκουσε πολλοὺς δυνατοὺς φοβερίζοντας τοὺς ἀδυνάτους; καὶ φοβερισμένους ποίους; . . . Νὰ παραδώσῃ χριστιανὸς χριστιανὸν εἰς τουρκικὰ δικαστήρια, διὰ νὰ ζημιωθῇ, νὰ μαστιγωθῇ, ἴσως καὶ νὰ φονευθῇ!!! Ὁ διδάσκαλε τῆς ἰσονομίας καὶ τῆς ἀγάπης Ἰησοῦ! . . . « Ἄφες αὐτοῖς οὐ γὰρ οἶδας τί ποιούσι, » ἔλεγες διὰ τοὺς σταυρωτάς εἰς τὸν πατέρα σου· ἀλλ' ἡμεῖς· ποῖαν ἄφρσιν εἶχαμεν νὰ ἐλπίζωμεν οἱ ἀδελφοκτόνοι ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν σου; Ποῖαν ἄφρσιν οἱ καταπατήσαντες τὸ εὐαγγέλιόν σου, καὶ μιμούμενοι τὰ ἔργα τῶν ἐχθρῶν τῆς ἰσονομίας, τῶν ἀσεβῶν μαθητῶν τοῦ Κορνίου;

Κρίνατέ με τώρα, ἀγαπητοὶ ὁμογενεῖς, ἂν εἶχα δίκαιον λέγων, ὅτι τὴν πολιτικὴν μας ταύτην νέαν μεταβολὴν χρεωστοῦμεν νὰ τὴν ἐνώσωμεν μὲ τῆς θρησκείας τὴν μεταβολὴν. Μὴν ἐλπίζωμεν κάμμιαν ὠφέλειαν ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν, ἂν δὲν ἐλευθερώσωμεν καὶ τὰς ψυχὰς μας ἀπὸ τὰ τυ-

ρηνικὰ καὶ μιτάδελφα πᾶθη· δὲν ἀρκεῖ ὅτι ἐφθέκημεν τὰς ἀλύσεις μας, ἂν δὲν φροντίσωμεν νὰ ἐξαλειψώμεν καὶ τοὺς ὁποίους αἱ ἀλύσεις μᾶς ἀφῆκασιν μῶλωπας. Δὲν ἀρκεῖ ὅτι ἀπειναζώμεν τὸν ζυγὸν τοῦ μιαινοῦ τυράννου, ἂν δὲν πλύνωμεν καὶ τοὺς ῥύπους μὲ τοὺς ὁποίους ἐμίανε τὰς ψυχὰς μας ἡ τυραννία.

Διὰ ποῖαν αἰτίαν ἐρωτῶ σας, φίλοι ὁμογενεῖς, ἐπαναστάθιτε κατὰ τοῦ τυράννου; Διὰ τί τὸν πολεμεῖτε; διὰ τὰς ἀδικίας του· διότι εἶχε δύο ζύγια, δύο μέτρα ἄνισα, δύο νόμους ὁ ἄνομος, ἓνα διὰ τοὺς ὁμοθησκούς του, καὶ ἄλλον διὰ ἡμᾶς τοὺς ἀσεβεῖς, ὡς ἐτόλμα νὰ μᾶς ὀνομάξῃ ὁ ἀσεβέστατος. Ἄν αὕτη δὲν εἶναι ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποῖαν ἐχύσετε καὶ χύνετε καθημέραν τὸ αἷμά σας· ἂν σκοπὸν ἄλλον δὲν ἔχετε παρὰ νὰ ἀρπάξετε μόνον τὰ ἄνισα καὶ ἀδικα μέτρα ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ τυράννου, διὰ νὰ τὰ μεταχειρίζεσθε ἐσεῖς μὲ τὴν αὐτὴν ἀνισότητά πρὸς ἀλλήλους, διὰ νὰ ὑψώσεσθε ὁ ἓνας ὑπὲρ τὸν ἄλλον, διὰ νὰ καταδυναστεύῃ ὁ πλοῦσιος τὸν πτωχόν, ὁ δυνατὸς τὸν ἀδύνατον, καὶ ὁ πανοῦργος τὸν ἀπλοῦν καὶ ἀκακὸν πολίτην· ἐν λέγω τούτων εἶχατε σκοπὸν, πιστεύσατέ με, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὅτι ἀδικῶς ἐταράξατε καὶ τὴν ἡσυχίαν τοῦ τυράννου, καὶ τὴν ἡσυχίαν ὄλου τοῦ γένους μας. . . Ἀλλὰ τί λέγω ἡσυχίαν! Τὴν ζωὴν αὐτὴν ἐγίνετε αἰτίοι νὰ στερηθῶσι τόσαι μυριάδες ἀθῶων ὁμογενῶν, ὅσους ἐσφαζαν καὶ σφάζουν καθημέραν οἱ αἰμοβόροι Τούρκοι. Τῶν ἀμετρώων τούτων μυριάδων τὸ αἷμα δὲν θέλει παύσειν νὰ ζῆτῃ μὲ κραυγὰς ὀδυνηρὰς ἐκδικήσιν ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐναντίον σας, ἐν ἐξώσθητε τὴν Ῥωμαίαν, ὄχι διὰ νὰ ἐλευθερώσετε τὴν πατρίδα ἀπὸ τὴν τυραννίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ γενήτε σεῖς τυράννοι ἢ νὰ γενήσετε μὲ τὰς διχονοίας σας κἀνενα τυράννον τῆς πατρίδος. Ἄρα ἐσυλλογίσθητε, ἀγαπητοὶ μου ἀδελφοί, ποῖας μορφῆς καὶ ποῖας βαφῆς τυράννος θέλει εἶσθαι ὁ υἱὸς οὗτος τῆς διχονοίας σας; Μὴ νομίσετε ὅτι μέλλει παρευθῆς νὰ δεῖξῃ πρόσωπον δεσπότη, ἢ νὰ λάβῃ τίτλον ἡγεμόνος ἢ βασιλέως· ἐξεναντίας, ὡς ἀδελφοὺς καὶ συμπολίτας θέλει σᾶς μεταχειρισθῆν καταρχάς, ἕωσὺ νὰ περικυκλωθῇ ἀπὸ φίλους ἄλλους ὁμοίους του, κόλακας καὶ δορυφόρους τῆς πλεονεξίας του. Ἀφοῦ δυναμωθῇ καλὰ, τότε πλέον ἔχη νὰ σᾶς κυβερνᾷ ὡς ἀληθὴς δεσπότης μὲ τοὺς κατὰ πόλεις σατράπαις του, τῶν ὁποίων ἡ τρυφὴ πρέπει νὰ ποτίζεται κεννάως ἀπὸ τοὺς ἰδρωτάς σας. Ἄλλο δὲν θέλει διαφέρειν ἀπὸ τὸν Τούρκον τυράννον, πλὴν ὅτι θέλει ἀκούειν τὴν λειτουργίαν καὶ μεταλαμβάνειν τὰ μυστήρια μὲ σᾶς εἰς τοὺς αὐτοὺς ἱεροὺς ναοὺς, περικυκλωμένους ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους τυραννίσκους, καὶ προσκυνοῦμενος ἀπὸ ὄλους τοὺς συμπολίτας, ὅσοι ἔχυσαν τὸ αἷμά των ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ὡς ἀπὸ τόσα ἀνδράποδα. Ἄλλο δὲν θέλει διαφέρειν ἀπὸ τὸν Σουλτάνον, πλὴν ὅτι θέλει σκεπάζειν τὴν τυραννίαν μὲ τὸ κάλυμμα τῆς ὑποκρίσεως. Ὁ Σουλτάνος μιμεῖται ἀνυποκρίτως τὸν ἀρχηγὸν τῆς θρησκείας του, τυράννος τὸν τυράννον Μωάμεθ· ὁ δὲ ὀρθόδοξος ἡμῶν τυράννος μὲ τὴν μίαν χεῖρα θέλει κρατεῖν τὴν σιδηρὴν τῆς

προσωποληψίας, καὶ ἀνισότητος βλάβον, καὶ μὲ τὴν ἄλλην τοῦ διδασκάλου τῆς ἀδελφικῆς ἰσονομίας Ἰησοῦ τὸ εὐαγγέλιον, ἧγουν θέλει περιπαίξειν καὶ τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Τοιαύτην κατάστασιν ἔχετε νὰ προσμείνετε, ἀδελφοί μου, ἐὰν αἱ διχονοίαι δώσωσιν εἰς τινὰς ἀπὸ σᾶς ἀφορμὴν νὰ κατακυριεύσωσι τοὺς πολίτας των.

« Ἰβρις φυτεῖε τυράννον » εἶπεν ἓνας ἀπὸ τοὺς ποιητὰς μας· αἱ κατὰ μέρος ὑβριστικαὶ ὑποψίαι, καταφρονήσεις καὶ ἀνισότητες πολίτου πρὸς πολίτην, φυτεύουσιν, ποτίζουν καὶ ῥιζοῦν τοὺς τυράννους. Μὴν ὑποφέρετε, διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ, φίλοι ὁμογενεῖς, νὰ φυτευθῇ τοιοῦτον δένδρον ἀναμεταξύ σας. Αὐτὸ δὲν ὁμοιάζει τὰ ἄλλα δένδρα· ἀφοῦ μίαν φορὰν φυτευθῇ, οὐτ' ἀνομβροῖα οὔτε πολυομβροῖα, οὔτε κύσων οὔτε παγετὸς τὸ βλάπτει· πᾶσα γῆ εἶναι καλὴ δι' αὐτό· εἰς ὅλα τὰ κλίματα εὐτυχῆ· παντοῦ ῥιζώνεται εὐκόλως, καὶ εἰς πολλὰ μικρὸν καιροῦ διάστημα ἐξαπλώνει τὰ φύλλα του, καὶ σκεπάζει τῶν πολιτῶν τοὺς ὀφθαλμούς μὲ τῆς δουλείας τὸ σκότος, φράσσει τὰς ἀκοὰς καὶ παραλῖει τὰς χεῖρας των, ὥστε οὔτε βλέπουν, οὔτ' ἀκούουν, οὔτε δύναμις πλέον εἰς αὐτοὺς μένει νὰ τὸ ξεριζώσωσι. Βλέπετε πόσῃν δυσκολίαν δοκιμάζετε εἰς τὴν ξεριζώσῃν τοῦ παλαιοῦ μας τυράννου. Ἄν αἱ διχονοίαι φυτεύωσιν κἀνὲν ἄλλον νέον τυράννον μεταξύ σας, ἔχετε νὰ δώσετε ἀπολογίαν εἰς τὸν Θεόν, ὄχι μόνον δι' ὅσα αἵματα ἀθῶων ὁμογενῶν μας ἐχύθησαν (ὡς ἔλεγα), ἀλλ' ὅτι καὶ ἀφίνεται εἰς τοὺς ἀπογόνους σας κληρονομίαν πλέον αἱματώδη, τὸν ἐμφύλιον πόλεμον· διότι ἂν οἱ ἀπόγονοί σας, βαρηνμένοι ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐτοιμάζετε εἰς αὐτοὺς τυράννον, ἐπιχειρήσωσι τὸν ἀφανισμόν του, τότε πλέον δὲν ἔχουν νὰ πολεμῶσι Τούρκους, ἀλλὰ μέλλουν νὰ σφάξωσι Γραικοὶ Γραικούς. Σπλαγχνίσθητε, φίλοι ἀδελφοί, τοὺς ἀπογόνους σας· μὴν ἀφήσετε εἰς αὐτοὺς τόσον ὀλέθριον κληρονομίαν· ἀλλὰ παραδώσατέ των τὴν ἀποκτημένην μὲ τὰ αἵματά σας ἐλευθερίαν, καθαρὰν ἀπὸ πᾶσαν πλεονεξίαν καὶ ἀνισότητα.

Τὸ ἀπαραίτητον χρέος τούτου διὰ νὰ πληρώσετε, ἀνάγκη εἶναι νὰ φροντίσετε ἀπὸ ταύτης τῆς ὥρας, νὰ κλύετε ὅλας τὰς ἀφορμὰς τῆς τυραννίας· καὶ νὰ τὰς κόψετε δὲν εἶναι δυνατόν, ἐὰν δὲν συνδεθῆτε ὅλοι μὲ τὸν ἱερὸν δεσμόν τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης καὶ ὁμοιοῦς, ἂν δὲν προσφέρεσθε εἰς πρὸς τὸν ἄλλον ὡς ἀδελφοὶ ἰσόνομοι, ὡς μέλη τοῦ αὐτοῦ σώματος, τῆς Ἑλλάδος, ὡς ὑπαδοὶ τῆς αὐτῆς θρησκείας τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τελειωτοῦ τῆς πίστεως Χριστοῦ. Μὴ πλανώμεθα, ἀδελφοί μου, ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἐμπορεῖ τις νὰ ὁμολογῇ τὴν ὀρθοδοξίαν του, καὶ ἐπτάκις τῆς ἡμέρας νὰ γίνεται χειρότερος παρὰ τοὺς Τούρκους· ἐπτάκις τῆς ἡμέρας νὰ καυχῆται ὅτι πιστεύει καὶ ἐλπίζει ὅσα περιέχει τὸ ἱερὸν σύμβολον, καὶ ἐπτάκις τῆς ἡμέρας νὰ ὁμοιάξῃ ἐκεῖνον, περὶ τοῦ ὁποῖου ἔλεγεν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι « τὴν πίστιν ἤρνηται καὶ ἐστὶν ἀπίστου χειρῶν. Τὸ σύμβολον περιέχει ὅσα χρεωστεῖ νὰ πιστεύῃ καὶ νὰ ἐλπίζῃ ὁ χριστιανός· ἀλλὰ

χωρίς τὴν ἀγάπην (καὶ λείπει βέβαια ἡ ἀγάπη ὅπου δὲν βασιλεύῃ ἡ ἰσονομία) ματαίως πιστεύει, ματαίως ἐλπίζει καὶ ματαίως κομπάζει ὅτι ὀρθοδοξεῖ. Σὺς γράφω, φίλοι ὁμογενεῖς, ὄχι λόγους ἐδικούς μου, ἀλλὰ τοὺς ὁποίους ἔλεγεν ὁ Παῦλος εἰς τοὺς διχονοοῦντας καὶ φατριάζοντας ὀρθοδόξους Κορινθίους. « Νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη. »

Ὅταν ἀπαιτῶ τὴν ὁποίαν παραγγέλλει ἡ θρησκεία μας ἰσονομίαν, μὴ νομίζετε ὅτι νοῦ καὶ ἰσοτιμίαν. Τοιαύτη ἰσοτιμία ἤθελε φέρειν τὴν ἀναρχίαν. Αἱ νόμμοι πολιτείας, πρέπει νὰ ἔχωσι καὶ ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, καὶ χορηγούς τῆς ἀναγκαιᾶς εἰς τὰς πολιτικὰς χρεῖας δαπάνης, καὶ διοικητὰς τῆς χορηγίας. Τὸ ἐπρόβλεψε καὶ τοῦτο ἡ ἱερά μας θρησκεία, « τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον, τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμὴν » ἀλλὰ τὴν τιμὴν πρέπει νὰ τὴν προσμένῃ ὁ χρηστός πολίτης καὶ νὰ τὴν δέχεται ἀπὸ τὴν κοινὴν ψῆφον τῶν συμπολιτῶν του, ὅταν ἀληθῶς εἶναι τιμῆς ἀξίος, ὄχι νὰ τὴν ἀρπάξῃ μὲ βίαν ἢ μὲ δόλον, ὄχι νὰ παραγκωνίσῃ τοὺς ἀξιοτέρους του, καὶ νὰ ἐνθρονίσῃ αὐτὸς εἰς τὴν πρέπουσαν εἰς ἄλλους καθέδραν. Οἱ ἀρχόμενοι πάλιν χρεωστοῦν νὰ πείθωνται εἰς τοὺς ἄρχοντας ὅταν οἱ ἄρχοντες τοὺς κυβερνῶσι κατὰ τοὺς νόμους· ὅταν δὲν ζητῶσιν ἀπ' αὐτοῦς μισθὸν ἢ μέγα τίποτ' ἄλλο παρὰ ὅ,τι ζητοῦν οἱ νόμοι, ὅταν δίδωσιν εἰς αὐτοὺς κατ' ἔτος λογαριασμὸν ἀκριβέστατον εἰς τί καὶ διὰ τί ἐξώδευσαν τὸν συνθηροσμένον ἀπὸ τοὺς ἰδρωτὰς των φόρον. Εἰς ἓνα λόγον κἀνεὶς δὲν ἔχει δίκαιον νὰ δεσπόζῃ τὸν ἄλλον, ἐπειδὴ ὅλοι εἰμεθα ἀδελφοί· μόνους τοὺς νόμους χρεωστοῦμεν νὰ γνωρίζωμεν δεσπότης. Τοῦτο ζητεῖ ἡ φιλοσοφία, τοῦτο ἀπαιτεῖ ἡ ἱερά μας θρησκεία. Ὅστις δὲν πείθεται εἰς τοῦτο, ἀλλὰ πλεονεκτεῖ, ἤγουν ζητεῖ νὰ ἔχῃ πλέον παρ' ὅ,τι δικαίως χρεωστεῖται εἰς αὐτόν, οὔτε χριστιανός, οὔτε χριστὸς πολίτης εἶναι· εἶναι βάρβαρος, εἶναι Τούρκος, καὶ ὡς Τούρκος πρέπει νὰ ἀποκαλεῖται ἀπὸ πᾶσαν χριστιανῶν πολιτικὴν συνέλευσιν· ὡς μέλος σαπημένον τοῦ πολιτικοῦ σώματος, πρέπει νὰ χωρίζεται ἀπὸ τὸ λοιπὸν σῶμα, διὰ τὸν φόβον μὴ διαδώσῃ εἰς τοὺς συμπολίτας του τὴν γάγγραιναν τῆς πλεονεξίας. Ἄς ἀκούσωμεν καὶ πάλιν τί μᾶς λέγει ὁ Ἀπόστολος.

« Μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ· διότι ἐδικὸς ὁ κύριος περὶ πάντων τούτων. οὐ γὰρ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρσία, ἀλλ' ἐν ἀγιασμῷ. » Καὶ πάλιν « Πλεονεξία μὴδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέπει ἀγίοις. » Καί, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, ἄς ἀραιοθῇ ἀπὸ τὸ νῦν καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς ἀκαθάρτου πλεονεξίας ἀπὸ τὴν πολιτείαν μας. Θεωρεῖτε καὶ κρίνετε τὸν πλεονέκτην, ὁποίας τάξεως καὶ ἂν ᾖ, ὡς ἀκάθαρτον προδότην τῆς πατρίδος. Προδότης τῆς πατρίδος νομίζεται, ὄχι μόνον ὅστις παραδίδει εἰς τὰς χεῖρας τῶν τυράννων τοὺς ἀδελφούς του, ὡς ἐπραξαν τινὲς ἐξ ἡμῶν ἀλιτήριοι εἰς τὸν παρόντα πόλεμον, ἀλλὰ καὶ ὅστις δὲν φεύγει τὰς πλεονεξίας, ἐκ τῶν ὁποίων γεννᾶται ἡ τυραννία.

Βλέπετε, φίλοι συμπολίται, ὅτι δὲν σᾶς συμβουλεύω, ἀλλὰ σᾶς ἐνθυμίζω ὅσα ἀκούετε καθιμέραν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ οὐδὲ ταῦτα ἤθελα τολμήσειν νὰ γράψω, ἂν δὲν ἐφοβούμην μὴ φαρμακεύσῃ καὶ τοὺς ὁμογενεῖς μου ἡ κατάρτος πλεονεξία, ἡ μήτηρ τῶν διχονοιῶν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐστερήθησαν οἱ πρόγονοί μας τὴν ἐλευθερίαν.

Ἐνδέχεται νὰ φοβούμαι χωρὶς αἰτίαν, καὶ εὐχόμεναι νὰ ᾖναι μάταιος ὁ φόβος μου· ἀλλὰ τοιαύτη φήμη διεδόθη ἐδῶ περὶ τῆς διχονοίας σας. Ἄν ᾖναι ἀληθής, δεῖξετε εἰς τοὺς Εὐρωπαίους μὲ τὴν ἐξῆς ὁμόνοιαν, ὅτι δὲν ἐφάνητε μόνον ἥρωες κατὰ τῶν τυράννων, ἀλλὰ γνωρίζετε καὶ τὸν ἥρωισμόν τῆς μετάνοιας· ἂν ᾖναι ψευδής, δεῖξετε καὶ πάλιν, ὅτι συκοφαντεῖσθε ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς σας.

Ὅπως ἂν ᾖναι, συμφέρει καὶ νὰ κηρυχθῇ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ὅσον δυνατόν ἐγγήγορα ἢ μεταξὺ σας ὁμόνοια· συμφέρει, διότι χωρὶς αὐτὴν, δὲν θέλετε ποτὲ δυνηθῆναι νὰ καταστήσετε πολιτείαν ἰσόνομον καὶ ἀκολουθῶν ἐλευθεράν· συμφέρει, ὅτι ἡ ὁμόνοια θέλει σᾶς προξενήσειν φίλους καὶ προστάτας ὄλους τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης. Αὐτοὶ ἕως τώρα δὲν ἐσυμψένησαν ἀκόμη εἰς τὴν περὶ τῆς μελλούσης ἡμῶν καταστάσεως κρίσιν, φοβούμενοι μὴ μᾶς ἀναγκάσῃ ἡ διχόνοια νὰ προσφύγωμεν εἰς ἓνα μόνον ἐξ αὐτῶν, τὸ ὁποῖον κρίνουν ἀσύμφορον εἰς τὴν παρούσαν τῆς Εὐρώπης κατάστασιν· ἐὰν ὅμως πληροφορηθῶσιν, ὅτι ὄχι μόνον ὁμονοῦμεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀπεφασίσαμεν νὰ κυβερνώμεθα αὐτόνομοι, μὴ ἀμφιβάλλετε ὅτι ὄντες δίκαιοι καὶ φιλόανθρωποι, θέλουσιν μετὰ χαρᾶς μᾶς βοηθήσειν νὰ ἀποδιώξωμεν ὀλότιστα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὸν τύραννον.

Ἄν ἐφροντίσετε τὴν ὁποίαν πρὸ πολλοῦ ἦτον ἀνάγκη νὰ συστήσετε προσωρινὴν κυβέρνησιν, ἵ διὰ τί ἀμελεῖτε νὰ τὸ φανερώσετε διὰ πρέσβων εἰς τοὺς χριστιανούς ἡγεμόνας; Οἱ πρέσβεις τοὺς ὁποίους μέλετε νὰ πέμψετε, πρέπει νὰ εἶναι ἄνδρες φρόνιμοι, ἄνδρες ἀξιόλογοι, ἀρκετοὶ νὰ παραστήσουν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης, ὅτι ἀσυγκρίτως πλεῖστον καλὰ θέλει ἀπολαύσειν διὰ τοὺς ὑπηκόους των ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Γραικῶν παρ' ἀπὸ τὸν βάρβαρον τύραννον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον οἱ ὑπήκοοί των ἐβλάπτοντο καὶ εἰς τὰ ἐμπορικὰ συναλλάγματα, καὶ εἰς τὴν τιμὴν, καὶ εἰς αὐτὴν πολλὰκις τὴν ζωὴν, ἀπὸ τύραννον, ὅστις καὶ εἰς αὐτὰ τὰ χεῖλη τοῦ κρηνοῦ ἔτοιμος νὰ κατακυλισθῇ, δὲν ἔπαυσεν ἀκόμη νὰ τοὺς καταφρονῇ ὁ ὑπερήφανος.

Ταῦτα, φίλοι ὁμογενεῖς, ἐτόλμησα νὰ σᾶς γράψω ἀποβλέπων εἰς ὅχι κἀνὲν ἄλλο τέλος, παρὰ τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος τὴν εὐδαιμονίαν, τὴν ὁποίαν εὐχομαι ἀπὸ ψυχῆς εἰς ὅλον τὸ Ἑλληνικὸν γένος.

Ἐκ Παρισίων, 9 Ἰανουαρίου, 1822.

Ὁ ὁμογενὴς καὶ συμπολίτης

A. ΚΟΡΑΗΣ.